

Український державний університет залізничного транспорту

Кафедра фінансів, обліку і аудиту

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКУ
Пояснювальна записка і розрахунки
до кваліфікаційної роботи

МРЕ.092.01.04 ПЗ

Виконав:

студент групи: 213-ФС-Д22
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
(роботу виконано самостійно,
відповідно до принципів академічної
добросовісності)

Погорелов М.В.

Керівник: доцент, канд. екон. наук
Машошина Т.В.

Рецензент: професор, д-р екон. наук
Токмакова І.В.

2023

Український державний університет залізничного транспорту

Факультет економічний

Кафедра фінанси, облік і аудит

Освітній рівень: магістр

Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Освітня програма «Управління фінансами, банківська справа та страхування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувачка кафедри,
професор, д-р екон. наук

 О.Г.Кірдіна
«2» жовтня 2023 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ Погорелова Микити Валерійович

1 Тема «Фінансова безпека банку» керівник Машошина Тетяна Вікторівна, канд. екон. наук, доцент затверджені розпорядженням по економічному факультету від «23» жовтня 2023 року №21/23

2 Строк подання студентом закінченої роботи «30» грудня 2023 року.

3 Вихідні дані: підібрати законодавчі акти і нормативні документи з теми дипломної роботи; вивчити і узагальнити монографічну, наукову, навчальну літературу щодо теми дипломної роботи; ознайомитися і підібрати сучасні публікації з теми роботи в наукових журналах й інших періодичних виданнях; зібрати, узагальнити, проаналізувати фінансову, статистичну, економічну інформацію про об'єкт дослідження для виявлення сутності і ролі фінансової безпеки банку.

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) виявити сутність фінансової безпеки банку; систематизувати класифікаційні ознаки загроз фінансовій безпеці банків; визначити особливості формування механізму забезпечення фінансової безпеки банків; провести аналіз якості фінансової безпеки банків; здійснити аналіз діяльності АТ «Універсал Банк»; провести оцінювання фінансової безпеки АТ «Універсал Банк»; розробити концепцію вдосконалення оцінки

фінансової безпеки банків; оцінити рівень фінансової безпеки АТ «Універсал Банк» здійснити апробацію прогнозної моделі оцінки фінансової безпеки та надати рекомендації щодо її підвищення.

5 Перелік графічного матеріалу наукові підходи щодо визначення сутності поняття фінансової безпеки банку, фактори впливу на фінансову безпеку банків, зовнішні загрози фінансовій безпеці банків, особливості формування забезпечення фінансовою безпеки банків, аналіз якості та загальний стан фінансової безпеки банків, аналіз діяльності АТ «Універсал Банк», аналіз фінансової безпеки АТ «Універсал Банк», концепція вдосконалення та методи і моделі перевірки рівня фінансової безпеки банку, апробація прогнозної моделі оцінки фінансової безпеки банку.

6 Дата видачі завдання «2» жовтня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів	Стан виконання етапів	Примітка
Вибір теми та її затвердження	05.10.2023-18.10.2023	виконано
Підбір літератури та статистичних матеріалів	19.10.2023-25.10.2023	виконано
Консультація з керівником щодо організації роботи	26.10.2023-01.11.2023	виконано
Огляд джерел інформації	02.11.2023-08.11.2023	виконано
Написання чернетки першого розділу дипломної роботи	09.11.2023-22.11.2023	виконано
Аналітична обробка інформації та написання чернетки другого розділу роботи	23.11.2023-06.12.2023	виконано
Обробка матеріалу для написання аналітичних розрахунків третього розділу роботи	07.12.2023-20.12.2023	виконано
Перед захист на кафедрі. Кінцеве оформлення роботи	21.12.2023-30.12.2023	виконано

Студент Погорелов М.В.

Керівник Машошина Т.В.

Зміст

Вступ	5
1 Теоретичні основи та методичні підходи до оцінки фінансової безпеки банку	10
1.1 Сутність поняття фінансова безпека банку	10
1.2 Класифікаційні ознаки загроз фінансовій безпеці банків	22
1.3 Особливості формування механізму забезпечення фінансової безпеки банків	33
Висновки до першого розділу	41
2 Аналіз якості фінансової безпеки банків України	43
2.1 Загальний стан фінансової безпеки банків України	43
2.2 Аналіз діяльності АТ «Універсал Банк»	63
2.3 Аналіз фінансової безпеки АТ «Універсал Банк»	70
Висновки до другого розділу	78
3 Напрями вдосконалення оцінки фінансової безпеки банків	80
3.1 Розробка концепції та обґрунтування методів і моделей перевірки рівня фінансової безпеки банку	80
3.2 Апробація прогнозної моделі оцінки фінансової безпеки АТ «Універсал Банк»	91
Висновки до третього розділу	97
Висновки	99
Список використаних джерел	102
Додатки	111

					МРЕ.092.01.04.ПЗ		
Зм.	Арк.	№ док.	Підпис	Дата	Фінансова безпека банку		
Розроб.		Погорелов ІА В		10.01.24			
Перев.		Машошина Т В					
Н контр.		Гройникова О.М.					
Затверд.		Кірдина О.Г.					
					Літера	Аркуш	Аркушів
						4	118
					УкрДУЗТ		

Вступ

Актуальність теми дослідження. На національну безпеку будь-якої держави та її економіку впливає чимало факторів: один із таких - рівень розвитку банківської системи. А в умовах кризової ситуації в нашій країні, питання забезпечення фінансової безпеки держави впливає з безпеки банківської системи в цілому. Варто розглядати питання фінансової безпеки банків по двох напрямках - на загальнодержавному рівні, тобто забезпечення фінансової безпеки банківської системи, та на прикладі конкретної банківської установи. Дана проблема має макроекономічний зміст, адже банківська система, сформована за роки незалежності України, зростала та розвивалась, проте зараз спостерігаємо, що цього недостатньо аби стати стабільною основою для забезпечення ефективної національної економіки.

Так як банківська система – основна складова фінансової системи держави, фінансова безпека банків має розглядатись нині всі частіше та вивчатись більш детально, оскільки, відбувається розвиток та зростання банківської системи в цілком, на неї впливають кризові явища, відповідно, питання фінансової безпеки потребує постійного аналізу та дослідження.

Для цього необхідно вивчити інші методи фінансової безпеки банків, задля розуміння впливу на неї тих чи інших факторів і можливого формування єдиної моделі здійснення ефективного оцінювання фінансової безпеки банків, а отже виявлення недоліків у системі здійснення контролю, і як наслідок - вдосконалення діяльності банківської системи та безпеки держави в цілому.

Сьогодні, в умовах економічної нестабільності та оброненого конфлікту з Росією є надважливим питання фінансової безпеки банків, адже це має негативний вплив на соціальний та економічний стан нашої країни, на її національну безпеку та банківську систему.

У результаті спостерігаємо відтік вкладів населення, збільшення довгострокових заборгованостей, зростання інфляційних процесів, банкрутство компаній – контрагентів банків та самих банків. Після такого впливу маємо негативні наслідки у вигляді послаблення економічної безпеки держави, що впливає на рівень її фінансової безпеки як банківської системи в цілому, так і на фінансову безпеку окремих банківських установ, що свідчить про необхідність пошуку нових напрямів керування станом фінансової безпеки банків та фінансової стійкості держави в цілому. Саме для цього аналіз вже наявних моделей фінансової безпеки банків набуває неабиякої актуальності, адже завдяки цьому можна розроблювати нові методи з врахуванням вже існуючих наслідків кризової ситуації та війни.

Важливий внесок щодо питання фінансової безпеки банків висвітлено в працях таких вчених: Барилук М.Р.[10], Болгар Т.М. [8], Васильчишин О.Б.[12], Добринь С.В. [13], Горалько О.В. [5], Пластун О.Л.[15], Франчук В.І.,Мельник С.І.[29], Барановський О.І.[11], Єпіфанов А. О.[43], Єрмошенко М.М. [6] та ін.

Проте на світовому рівні проблема фінансової безпеки банків є як ніколи актуальною. Адже немає єдиної моделі чи чіткого плану поетапної фінансової безпеки банку. Більшість напрацювань пов'язана з розглядом економічної безпеки банків чи банківської системи загалом.

Але ж з точки зору характеристики діяльності банків як фінансових установ, які виконують дії фінансових підприємств з метою отримання прибутку, то варто вивчати безпеку банків саме з фінансової сторони, а не економічної. Фінансову безпеку слід вивчати на прикладі підприємств, що є учасниками економічних відносин, що не розгалужуються на інші сегменти, як фінансова система – складова економічної системи. Отже, варто досліджувати проблеми фінансової безпеки банків.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка концепції вдосконалення фінансової безпеки банку на основі формування комплексного

підходу задля забезпечення стабільності банківської системи і національної економіки. Для її досягнення в роботі визначено і вирішено такі завдання:

- досліджено сутність фінансової безпеки банків;
- обґрунтовано методичні підходи щодо фінансової безпеки банків;
- систематизовано класифікаційні ознаки загроз фінансовій безпеці банків;
- визначено особливості формування механізму забезпечення фінансової безпеки банків;
- проаналізовано стан фінансової безпеки банків на державному рівні;
- здійснено аналіз впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на фінансову безпеку банків;
- проведено аналіз діяльності та оцінено рівень забезпечення фінансової безпеки АТ «Універсал Банк»;
- розроблено концепцію вдосконалення оцінки фінансової безпеки банків;
- надано рекомендації щодо методів та моделей ефективної фінансової безпеки банків;
- розроблено прогнозну модель фінансової безпеки АТ «Універсал Банк».

Об'єктом дослідження є процес оцінки та фінансової безпеки банку АТ «Універсал Банк».

Предметом дослідження є теоретичні основи та методичні підходи до оцінки фінансової безпеки банку.

Методи дослідження. У процесі розв'язання поставлених завдань у кваліфікаційній роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме узагальнення, порівняння, групування (при дослідженні особливостей формування методів фінансової безпеки банків); методи графічного зображення даних (при показниках аналізу та прогнозування); методи прогнозування та методи дистанційного аналізу (при проведенні діагностування подальшого розвитку показників фінансової безпеки банків); метод аналізу та

синтезу; діалектичний метод пізнання, що забезпечує аналіз фінансових явищ і процесів в їх розвитку, взаємозв'язку і взаємозалежності; економіко-статистичні методи.

Інформаційною базою дослідження є методичні, інструктивні матеріали, законодавчі та нормативні акти Національного банку України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, також статистичні дані Державного комітету статистики України, НБУ, фінансова звітність банків, публікації в інформаційно-аналітичних періодичних виданнях з питань, що досліджуються, електронні ресурси мережі Інтернет.

В ході підготовки та виконання роботи автором була використана інформація, у тому числі текст, алгоритми, методики проведення аналізу, досліджень, визначення певних характеристик, параметрів та вихідних даних, розрахунків, тощо, які містяться у джерелах [1-75], наведених у списку використаних джерел, а також інформація, отримана у результаті консультування з керівником роботи, науковими, науково-педагогічними працівниками та іншими особами, яка є неопублікованими авторськими напрацюваннями (найсучасніша інформація дослідницького, інноваційного характеру), дозволеними для використання автору.

Елементи наукової новизни отримані у ході виконання кваліфікаційної роботи полягають у наступному:

- під фінансовою безпекою банку слід розуміти такий його стан, за якого фінансово-економічна діяльність банку захищена від можливостей реалізації зовнішніх і внутрішніх загроз з орієнтацією на задоволення інтересів учасників банківського бізнесу

За результатами дослідження опубліковано тези «Сутність і значення фінансової безпеки у забезпеченні стабільної діяльності банків» XV Міжнародна НПК «Distance learning: problems, ways of development and the latest technologies», 25-27 грудня 2023, Мюнхен, Німеччина. С. 66-67.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки й пропозиції, розроблені на основі результатів дослідження, спрямовані на підвищення рівня фінансової безпеки банків, як ключового фактору сталого розвитку банківського сектору , а отже і складової фінансової безпеки країни.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел складається з 77 найменувань та додатків. Повний обсяг роботи складає 118 сторінок, в тому числі 34 ілюстрацій і 24 таблиці.

1 Теоретичні основи та методичні підходи до оцінки фінансової безпеки банку

1.1 Сутність поняття фінансова безпека банку

На сьогодні не існує не тільки однозначного поняття «фінансова безпека банку», а крім того ще розглядається під різними кутами.

Стосовно поняття «безпека», можна сказати, що воно є абстрактним, але разом з тим застосовується і в повсякденному вживанні. Якщо зробити переклад з грецької мови, то поняття «безпека» означає «володіти ситуацією».

«Безпека банку» в науковій літературі розкривається як стан, при якому забезпечується виконання основних інтересів і мети банку; стан, при якому здійснюється захист від загроз і дестабілізуючих факторів; можливість адекватно і вчасно реагувати на негатив у зовнішньому і внутрішньому середовищі банку; якість, що дозволяє протистояти посяганням на власність і репутацію банку. Безпека банку розкривається як систематичні заходи, що забезпечують інтереси, в першу чергу клієнтів банку, працівників, власників і керівництва банку від загроз в середині і ззовні. Безпека банку це стан при якому банк захищений від внутрішніх і зовнішніх загроз.

На сьогодні не існує одностороннього підходу до визначення поняття «фінансова безпека банку». У великому економічному словнику дається поняття «Безпека банку - стан захищеності інтересів банку від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних угруповань, здатність дати супротив зовнішнім та внутрішнім загрозам, стабільно функціонувати відповідно до цілей статуту» [9].

Банки та банківська система стали невід'ємною частиною фінансової системи та економіки загалом. Розподіл грошових коштів та фінансових ресурсів, їх

впровадження в економічний обіг, здійснюється через банківську систему. Основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України, а отже, стан банківської системи напряму впливає на рівень економічної безпеки держави та її фінансової стійкості. З огляду на те, що банки є основою банківської системи, фінансова безпека цих установ є сьогодні дуже актуальною.

Для розуміння суті фінансової безпеки банків слід ознайомитися з такими поняттями, як "банк", "безпека", "небезпека", "банківська безпека" і "національна безпека". Під небезпекою розуміється загроза, яка може негативно вплинути на організм, явище, процес, систему, механізм тощо, і призводити до шкоди, кризового стану або знищення.

У Законі "Про банк і банківську діяльність" визначення "банк" вказує на те, що це юридична особа, яка має банківську ліцензію і, завдяки цьому, має право на надання банківських послуг. Згідно статті 4 цього закону, банк є самостійним у визначенні своєї діяльності та спеціалізації, проте його операції регулюються Національним банком України [64].

Національний банк України визначає важливі банки відповідно до їх розмірів, ступеня фінансового зв'язка та спрямованості діяльності. Банківська система включає в себе Національний банк України, різні банки та іноземні банки, що працюють на території України, відповідно до законодавства країни.

Основою національної безпеки є економічна безпека, яка забезпечує захищеність від впливу зовнішнього середовища і сприяє розвитку країни в ході виконання національних інтересів. Фінансова безпека виступає основою економічної безпеки, оскільки економіка ґрунтується на фінансах. Таким чином, поняття фінансової безпеки варто розглядати як окрему підсистему серед інших суб'єктів економіки, оскільки воно напряму впливає на захист національних та фінансових інтересів держави.

Фінансова безпека банку - це стан, при якому банк характеризується відсутністю вразливості перед можливими зовнішніми та внутрішніми загрозами його діяльності. Це досягається за допомогою комплексу управлінських, організаційних та правових заходів, спрямованих на забезпечення здорового функціонування банку в умовах негативного впливу навколишнього середовища, з метою захисту інтересів зацікавлених сторін.

Місце фінансової безпеки банку представимо на рисунку 1.1

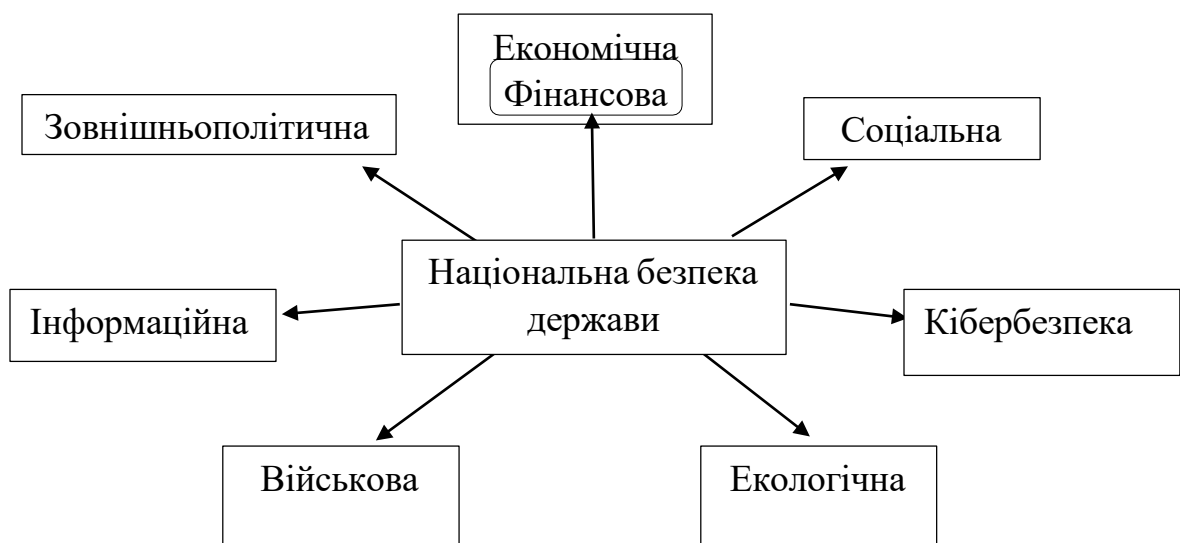

Рисунок 1.1 – Місце фінансової безпеки в національній безпеці держави

Фінансова безпека банку виявляє вплив на всі сфери соціального розвитку та може призвести до негативних наслідків для державної безпеки, якщо хоча б один із її компонентів перестане функціонувати або стикається з порушеннями в діяльності. Навіть при наявності великого обсягу наукових праць, аналітичних та статистичних звітів, а також нормативно-правових документів, що визначають дане поняття, його визначення залишається відкритим для різних тлумачень.

Фінансову безпеку банку можна розглядати як якісну характеристику фінансового стану. Ця характеристика спрямована на досягнення якісних показників

та захист від фінансових загроз з мінімізацією можливих ризиків. Зрозуміло, що така діяльність неможлива без системного управління, що забезпечує реалізацію всіх заходів фінансової безпеки банку. Фінансова стійкість та здатність стабілізувати фінансові показники в будь-яких ринкових ситуаціях є якісними характеристиками фінансового стану, що призводить до підвищення рівня капіталізації та запобігання банкрутству. Все це становить складові елементи стійкості банку, його надійності та гарантує фінансову безпеку [13].

Можна впевнено стверджувати, що фінансова безпека банку - це стан, в якому можливе протистояння зовнішнім чи внутрішнім загрозам завдяки комплексу управлінських, правових та організаційних заходів. Ці заходи спрямовані на забезпечення функціонування та стабільного розвитку в умовах впливу зовнішніх та внутрішніх факторів та захищеності фінансових інтересів клієнтів, власників, інвесторів, партнерів та держави.

Дослідження підтверджує, що фінансова безпека банку має на меті забезпечити якісну конкурентоспроможність як окремого суб'єкта, так і всієї банківської системи, мінімізуючи можливий збиток чи втрату прибутку внаслідок впливу зовнішнього середовища. Система фінансової безпеки банку включає в себе фінансові важелі та методи діагностики та нейтралізації кризових явищ для повноцінного функціонування банківської установи. Щоб побудувати ефективну систему фінансової безпеки, банкам важливо дотримуватися певних принципів (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1 – Принципи фінансової безпеки

принципи	тлумачення
1	2
комплексність	використання усіх можливих методів задля забезпечення безпеки персоналу та ресурсів банку; протягом усього періоду діяльності банку забезпечення його безпеки інформаційних ресурсів; розвиток і вдосконалення системи незважаючи на зміни умов функціонування банку

Продовження таблиці 1.1

1	2
своєчасність	вміння завчасно попередити про необхідність заходів безпеки. Розробка заходів попередження, постановка завдань задля формування безпеки на попередніх етапах створення системи безпеки, використання аналізу, оцінки та прогнозування можливих загроз
безперервність	протидія та постійний захист від злочинних методів боротьби з захистом безпеки діяльності банку
активність	захист інтересів банківських установ
законність	система безпеки здійснює свою діяльність згідно норм та законів
обґрунтованість	реалізація заходів захисту на сучасному рівні розвитку, та відповідність до встановлених норм та вимогам
економічна доцільність	прорахунок можливих збитків, витрат на забезпечення безпеки банку.
спеціалізація	участь спеціалізованих установ, підрозділів чи служб для розробки та впровадження захисту.
взаємодія та координація	забезпечення безпеки на базі чіткої взаємодії всіх зацікавлених підрозділів чи сторонніх спеціалізованих установ
покращення методів і засобів захисту	застосування покращених засобів захисту на основі власного досвіду, та використання нових технічних засобів з урахуванням зміни засобів розвідки, схем відмивання грошей, фінансування тероризму та фінансового шпигунства
централізація управління	самостійне функціонування системи безпеки за єдиними організаційними, функціональними та методологічними принципами із централізованим управлінням системою безпеки.

Концепція "фінансової безпеки банку" вивчається у різних підходах, кожне з яких надає власне трактування цьому поняттю (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Визначення сутності поняття «фінансова безпека банку»

автор	захисний підхід
1	2
Барановський О.І[11]	сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує

Продовження таблиці 1.2

1	2
Єпіфанов А. О.[42], Болгар Т. [15], Побережний С. М. [15]	стан банківської установи, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку.
Вовк В. Я. [53]	стан банку, що характеризується здатністю протистояти можливим зовнішнім і внутрішнім загрозам банківської діяльності для забезпечення нормального функціонування та розвитку в умовах дестабілізуючого впливу навколишнього середовища та захищеності фінансових інтересів зацікавлених сторін (власників, клієнтів, працівників, керівництва, держави).
Дмитров С. О. [20]	це захист фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості і середовища, в якому він функціонує
Хитрін О. І. [54]	динамічний стан, за якого банк юридично і технічно здатний виконувати і реально виконує властиві йому функції; забезпечує стійкий захист життєво важливих соціально-економічних інтересів громадян, господарських суб'єктів, суспільства та держави від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз; володіє потенціалом як для кількісного, так і для якісного зростання і має у своєму розпорядженні механізми для реалізації даного потенціалу
ресурсно-функціональний підхід	
Голобородько Ю.О. [55]	стан банківської установи, який характеризується оптимальним рівнем залучення розміщення ресурсів при мінімізації загроз та негативних явищ і характеризує здатність банків до саморозвитку і підвищення ефективності та конкурентоздатності
Барилюк М.-Р.[10]	стан найефективнішого використання корпоративних ресурсів банку, який відображається через найкращі значення фінансових показників прибутковості та рентабельності, якості управління та використання основних та оборотних коштів банку, структури його капіталу, норми дивідендних виплат за цінними паперами банку, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансового стану банку і перспектив його технологічного та фінансового розвитку
системний підхід	
Горалько О. В.[5]	сукупність умов, за яких потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини, попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості
Лісняк А.Є. [47]	динамічний фінансовий стан банку, що характеризується стабільною захищеністю його фінансових інтересів від ідентифікованих ендегенних і екзогенних загроз та здатністю забезпечувати реалізацію своїх фінансових інтересів, місії і завдань, а також власний розвиток достатніми обсягами фінансових ресурсів.

Продовження таблиці 1.2

1	2
Євченко Н. Г. Криклій О. А. [40]	фінансовий стан банку, який характеризується збалансованістю системи фінансових показників, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, що дозволяє своєчасно та в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, а також забезпечує ефективний розвиток банку в поточному та наступних періодах.
конкурентний підхід	
Костюченко О.Є.[56]	стан забезпечення конкурентоспроможності як окремого банку, так і банківської системи загалом на ринку банківських послуг і недопущення можливості отримання збитків

Основною метою фінансової безпеки банку є забезпечення конкурентоспроможності банківської системи та окремих банків на ринку банківських послуг. Це необхідно для того, щоб уникнути втрати частини прибутку, спричиненої реалізацією зовнішніх та внутрішніх загроз. Під час узагальнення тлумачень "фінансової безпеки банку" можна визначити кілька ключових підходів до цього поняття: комплексний підхід, що включає в себе сутність всіх інших підходів; оптимізація за допомогою внутрішніх ресурсів; підхід стійкості та збалансованості; захищеність інтересів банку від потенційних загроз; підхід фінансової стратегії управління (рисунк 1.2).

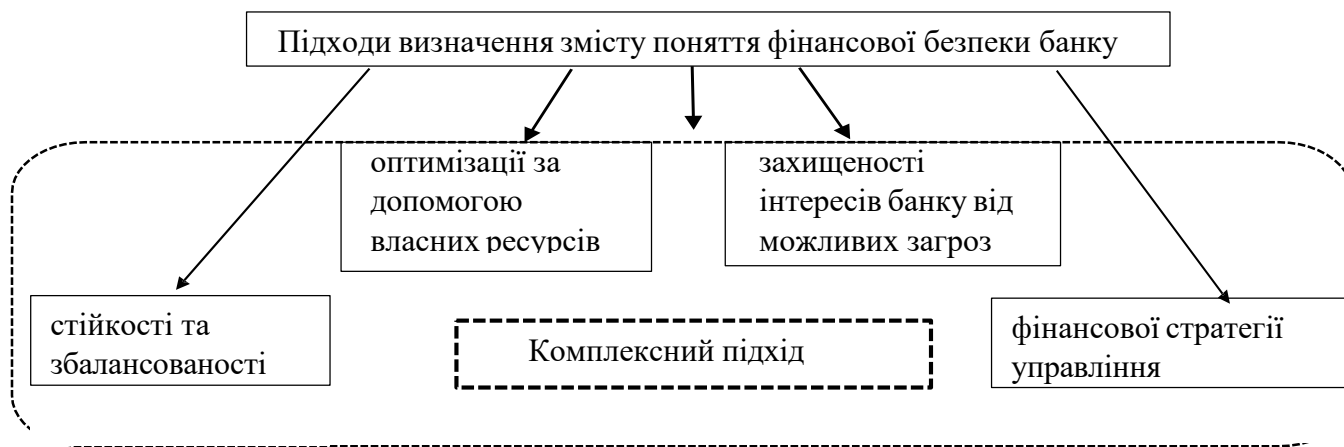

Рисунок 1.2 – Підходи до визначення змісту сутності фінансової безпеки банку

Дослідник М.М. Єрмошенко [6,7,17], розглядає фінансову безпеку як один з основних компонентів економічної безпеки, включаючи інформаційну, технологічну, правову та кадрову безпеку, а також розглядає фінансову безпеку як стан максимально ефективного використання фінансових ресурсів, що відображається в різних показниках прибутковості, якості управління, рентабельності бізнесу та інших аспектах. Проте таке визначення виявляється неоднозначним, оскільки враховуються лише внутрішні чинники загроз [7].

Болгар Т. вказує лише на два індикатори загроз, вказуючи, що зниження рівня фінансової безпеки вказує на погіршення ліквідності та збільшення заборгованості. Однак такий підхід спрощує розуміння фінансової безпеки, яка справжньою єдністю сигналізує про стан фінансової стабільності, яка в свою чергу є показником фінансової безпеки [8]. Погляди на фінансову безпеку розходяться як щодо суб'єкта господарювання, так і щодо поняття "фінансова безпека банку". Наприклад, Гавловська Н. І. розглядає фінансову безпеку банку як стійкий і стабільний фінансовий стан, контроль над зовнішнім і внутрішнім впливом та ефективну фінансово-економічну діяльність. Вона також виділяє важливі аспекти, такі як достатність капіталу та рівень захищеності інтересів акціонерів [9].

І.О. Барановський [11,22,24] розглядає фінансову безпеку як умови, за яких усі негативні дії або обставини, що можуть нашкодити банку, попереджені. Це забезпечує нормальне функціонування, стійкість та захищеність інтересів клієнтів та досягнення банком своїх цілей [11].

О.А. Євченко додає певний контекст, називаючи фінансову безпеку станом, при якому система фінансових показників збалансована та стійка до зовнішніх і внутрішніх загроз, що гарантує своєчасне виконання зобов'язань та має потенціал для ефективного розвитку банку [40].

Узагальнюючи вище згадані підходи, можна визначити фінансову безпеку банку як сукупність умов, які забезпечують захист прав та інтересів банку,

підвищення ліквідності активів, зростання капіталу та повернення кредитів. Процес забезпечення фінансової безпеки банку передбачає прийняття заходів для запобігання негативному впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, з метою забезпечення ефективного функціонування та стійкості банку. Вище вказане дозволяє виділити основні характеристики фінансової безпеки: фінансова безпека є важливою складовою економічної безпеки банку. оцінювання фінансової безпеки можливе за допомогою якісних і кількісних показників. ці показники повинні мати порогові значення для визначення рівня фінансової безпеки. фінансова безпека має забезпечувати стійкість та розвиток банку. Вона також повинна гарантувати фінансові інтереси банку та його клієнтів. Щоб побудувати ефективну систему фінансової безпеки, банкам важливо дотримуватися певних принципів (таблиця 1.3).

Безпека банківського сектору обумовлена рядом ключових чинників, серед яких можна виділити: економічну стабільність країни та її рівень залежності від зовнішніх впливів інших країн; ступінь залежності банківського сектору від внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування, таких як рефінансування і кредитування іноземними банками; ступінь концентрації активів банківського сектору в інших країнах або галузях реального сектору економіки; структура власності в банківському секторі. Розміщуючи увагу на вищезазначені фактори та враховуючи положення теорії порівняльних переваг, можна стверджувати, що фінансова безпека банків обумовлена також наступними чинниками:

- переважання моделі розвитку банків (екстенсивної/інтенсивної, агресивної/поміркованої);
- ступінь координації між цілями банківського сектору та національної економіки в цілому;
- структура елементів банківського сектору (наявність системо утворюючих банків, банківських груп, переважання універсальних чи спеціалізованих комерційних банків);

- асиметрія розвитку банківського і реального секторів економіки;
- опортуністична поведінка обслуговуваних економічних агентів, викликана інформаційною симетрією і невизначеністю соціально-економічної ситуації; монопольні права банків на певні види діяльності (залучення вкладів, валютно-обмінні операції, розрахунково-платіжне обслуговування);
- рівень кредитної культури;
- культура залучення коштів, фінансові методи, що впливають на кількість банківських установ, їх розмір і інші важливі характеристики функціонування;
- особливості фінансової системи країни (банк-центрична, ринкова, мішана);
- тип господарської системи в країні; інституційні переваги (приналежність банківського сектору до систем країн "фінансового центру" чи "фінансової периферії", розмір банківської маржі, наявність/відсутність міжнародно визнаних рейтингів); доступність банківських послуг і ступінь дезінтермедіації; наявність додаткового вилучення коштів з обігу; присутність транснаціональних банків на території країни; негативний відбір клієнтів; обмеження суверенітету акціонерів банків, які збільшують ймовірність краху банку, та інші.

Система факторів негативного впливу на банківську систему, виходячи із внутрішнього і зовнішнього середовища банківської системи (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3 – Фактори негативного впливу на банківську систему

зовнішнє середовище	
джерело впливу факторів	фактор
1	2
клієнти (суб'єкти господарювання, населення)	погіршення платоспроможності банківських клієнтів; зниження довіри до банків
конкуренти (фінансові посередники)	посилення конкурентної боротьби; методи поганої конкуренції
інфраструктура (рейтингові агентства, рекламні агентства, аудиторські фірми)	погіршення репутації банків

Продовження таблиці 1.3

1		2
держава (органи державної влади та місцевого самоврядування, Національний банк України)		застосування методів та інструментів державного регулювання економіки: фіскальна-бюджетна, грошово-кредитна, цінова, зовнішньоекономічна, а також політика регулювання доходів
злочинні угруповання		протиправна діяльність злочинних угруповань; розвиток процесів відмивання грошей, фінансування тероризму, корупції
закордонні структури і суб'єкти (міжнародні та регіональні організації, ТНК і ТНБ, інші нерезиденти)		приплив іноземного капіталу; нав'язування інтересів з боку міжнародних і регіональних організацій; міжнародні скандали, закриття кордонів тощо
фінансовий ринок		нерозвиненість страхового і слабкість фондового ринків; нестабільність цін на фінансові активи; дохідність операцій на ринку
правове середовище		недосконалість нормативно-законодавчої бази (законодавча неврегульованість багатьох напрямів роботи, часті зміни законодавчих і нормативних документів, суперечність у них тощо)
загальноекономічне середовище		економічна криза; тенденція до зниження ВВП; несприятлива експортно-імпорт-на структура; низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів; поширення тіньової економіки; доларизація економіки; зростання інфляції
соціально-політичне середовище		соціальна напруга в регіонах, міжетнічні національні відносини тощо; недовіра до президента та уряду, вплив опозиції, політична дестабілізація, війна тощо
науково-технологічне середовище		розвиток науково-технічної інфраструктури
навколишнє середовище		стихійні лиха; екологічні катастрофи
внутрішнє середовище		
національний банк України		недосконалість банківського нагляду і регулювання; проблеми у функціонуванні системи електронних розрахунків
банки-конкуренти		застосування методів недобросовісної конкуренції банків
банки-партнери		розвиток процесів злиття і поглинання банків
внутрішнє середовище банків	цілі та управління (менеджмент)	помилкове визначення цілей і стратегічних напрямів діяльності банків, недотримання ліквідності банківської установи; недосконалість організації системи фінансового менеджменту в банку; слабкість маркетингової політики банку
	організаційна структура	побудова нераціональної структури банку

Продовження таблиці 1.3

1		2
	система технологій	наявність каналів витоку інформації з банку; недосконалість організації проведення основних банківських операцій
	інсайдери (акціонери)	тиск власників на ухвалення управлінських рішень, пільгове кредитування
	персонал	відсутність висококваліфікованого і чесного кадрового потенціалу банку; помилки і шахрайство тощо
	корпоративна культура	конфлікти

Зважаючи на те, що фінансову стійкість визначають як зовнішні, так і внутрішні чинники, головна мета фінансової безпеки банку полягає в здатності нейтралізувати негативний вплив цих факторів. Очевидно, для досягнення цієї мети необхідно розробити систематичний план заходів, спрямованих на усунення будь-яких негативних та протиправних впливів. Перейдемо до розгляду факторів, які впливають на фінансову безпеку банку, і розділимо їх на зовнішні та внутрішні (таблиця 1.4).

Таблиця 1.4 – Фактори впливу на фінансову безпеку банку

зовнішні	внутрішні
1	2
1) економічні, які відображають: стійкість національної валюти; рівень інфляції; іноземний капітал у державі; інвестиційний клімат.	1) комерційні: якість співпраці з клієнтами та контрагентами; позиція банку на ринку; концентрація частки активів у розпорядженні банку; конкурентність.
2) нормативно-правові: законодавча база; рівень податкового обліку; спрямованість державної політики; рівень банківського нагляду.	2) організаційні: організаційна структура банку; асортимент послуг; рівень спеціалізації банку.
3) соціальні: довіра від населення	3) кадрові: рівень кваліфікації керівників; рівень освіти працівників; методи прийняття управлінських рішень; рівень кадрового менеджменту.

Продовження таблиці 1.4

1	2
	4) технологічно інформаційні: рівень сучасних технологій; забезпечення іт- технологіями та комп'ютеризація; сучасне забезпечення інформацією, якість та швидкість її обігу; рівень захищеності інформації.
	5) фінансові: стратегія банку; рівень дохідності та прибутковості; забезпечення потреб банку власним капіталом; рівень платоспроможності; структура активів та їх ліквідність; рівень рентабельності банку; дотримання встановлених показників ліквідності банку; норми прибутку на власний капітал.

Аналогічно банківській системі, яка є дворівневою, фінансову безпеку банку слід розглядати в контексті двох аспектів: наслідки його діяльності для держави, окремих партнерів та клієнтів, а також запобігання потенційним загрозам фінансовій системі країни та Національному банку України.

Критичний аналіз економічної літератури дозволяє класифікувати загрози фінансовій безпеці банку на зовнішні та внутрішні, враховуючи його діяльність як на макрорівні, так і на мікрорівні.

Зовнішні загрози (макрорівень) включають: глобальні банківські кризи, які можуть виникнути через зменшення обсягів виробництва, погіршення платоспроможності позичальників, надмірну кількість кредитів, інфляцію та різкі зміни цін на фінансові активи та процентні ставки.

1.2 Класифікаційні ознаки загроз фінансовій безпеці банків

Внутрішні небезпеки на мікрорівні включають:

1. Недосконалу система управління та фінансового менеджменту банку, помилки в плануванні, прогнозуванні та оцінці прибутковості та капіталу.
2. Дефіцити в проведенні банківських операцій, невірна інформація про позичальників, інвестиції в неефективні проекти та використання фальшивих цінних паперів.
3. Невиконання вимог щодо показників ліквідності, неоптимальна структура активів та дисбаланс між привласненням та розміщенням коштів.
4. Низьку кваліфікація персоналу, значні витрати працівників банку, маніпуляції з витратами та зловживання активами клієнтів та банку.
5. Низький рівень маркетингової політики та неефективність рекламних кампаній для банківських послуг та продуктів.
6. Слабку система фінансового моніторингу, відсутність відповідальної особи, програм та правил моніторингу.
7. Неефективну система захисту інформації та відсутність надійної мережі передачі інформації між філіями.
8. Ризики на ринку, валютні чи процентні ризики та низький рівень розуміння працівниками банку системних ризиків.

Наведені загрози вимагають детального розгляду та доповнення відповідно до відповідних рівнів фінансової безпеки банку. Система безпеки банківської діяльності характеризується сукупністю заходів, методів, що забезпечують захист банку від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Фінансова стабільність банку може бути піддана впливу різноманітних загроз, які можуть виникнути з різних джерел. Ці загрози представляють собою явища або фактори, що створюють потенційну небезпеку для фінансових інтересів банку. У загальному розумінні загроза - це можливість настання події, наслідки якої можуть призвести до погіршення ситуації. Ці явища можна класифікувати за джерелом потенційної небезпеки на природні (стихійні лиха чи інші природні катастрофи),

технологічні (зв'язані з відмовами в технологічному процесі) та антропогенні (спричинені злочинною або необережною діяльністю людини). У контексті дослідження загрози для фінансової безпеки банку включають будь-які події чи дії, настання яких може завдати збитків банку (втрати, втрати доходів, збиток капіталу, пошкодження майна та ін.) і нефінансового характеру (втрата довіри, зниження кредитного рейтингу, втрата клієнтів, контрагентів та ключових співробітників і т. д.), сукупність яких може призвести до банкрутства банку.

Сутність загроз фінансовій безпеці банку полягає в тому, що ці явища можуть бути як реальними, що можливо відбудуться з певною ймовірністю і можуть бути кількісно оцінені, так і потенційною, які не відбуваються в реальності (наприклад, чутки про злиття, введення державного нагляду над банком чи новий жорсткий законопроект), але викликають паніку, коливання на фінансовому ринку і призводять до тих самих негативних наслідків, що і реальні події. Це визначає ефект іраціональних очікувань, що є результатом зменшення довіри до банку.

Основні, важливі для життєдіяльності банків, інтереси включають придбання, нагромадження та розподіл коштів відповідно до встановлених цілей. Всі інші аспекти діяльності банку мають підпорядкований характер і впливають з основної мети - отримання прибутку. Для забезпечення фінансової безпеки банку важливо враховувати оптимальне співвідношення рівня загроз (ризиків) та прибутковості банківської діяльності. Розгляд ризиків, пов'язаних з банківською діяльністю, включає розподіл відповідальності та побудову ефективної системи управління ризиками.

Загрози можуть бути класифіковані за різними критеріями, і їх розпізнання та управління є ключовими аспектами забезпечення фінансової безпеки банку. Це включає в себе виявлення і оцінку різноманітних ризиків, які можуть виникнути в результаті фінансової діяльності. З метою забезпечення ефективного функціонування фінансової безпеки банку, необхідно визначати, розподіляти та

систематизувати функції, встановлювати відповідальність між керівництвом та побудувати дієву систему зворотного зв'язку. Недооцінка ризиків або надмірна консервативність можуть вплинути на фінансову безпеку банку. Тому ретельне вивчення і розуміння загроз, а також компетентне управління ризиками, є важливими аспектами забезпечення стійкості банку в сучасних умовах ринку.

Систематичний підхід до аналізу та управління загрозами фінансовій безпеці банку дозволяє створити ефективні стратегії, що сприяють збалансованому підходу до управління ризиками та досягненню високого рівня фінансової стабільності.

Збільшити класифікацію загроз фінансовій безпеці банківського сектору, враховуючи дві основні групи: загальні та специфічні загрози. Основна розбіжність полягає у тому, чи відносяться вони до всієї економіки загалом чи до окремих сфер. Зазначається, що, хоча загрози фінансовій безпеці країни можуть в основному бути пов'язані з внутрішніми чинниками, для банківського сектору вони виникають переважно через зовнішні причини, а не внутрішні.

Вказуючи на те, що, незважаючи на значущість зовнішніх загроз, банківська діяльність та функціонування сектору суттєво визначаються внутрішніми чинниками, що можуть бути небезпечними. Відзначається, що за сприятливої зовнішньоекономічної кон'юнктури внутрішні загрози фінансовій безпеці банків можуть переважати над зовнішніми загрозами.

І.М. Крупка вказує на те, що зміни в середовищі діяльності банківського сектору призводять до різних фінансово-економічних загроз. Ці загрози виникають через недостатню адаптацію банків до постійних змін на ринку, загальну неплатоспроможність суб'єктів господарювання, зростання злочинності, споживчий менталітет громадян та інші фактори. Зауважено, що нестабільність фінансового стану багатьох вітчизняних банків є однією з основних загроз фінансовій безпеці банківського сектору [57].

О.А. Кириченко і В.Д. Кудрицький вказують на ризик збільшення частки іноземного капіталу в банківському секторі України, що може викликати різке зростання зовнішніх зобов'язань, особливо в умовах нестабільності курсу. Проте, такий підхід може бути однобічним, не враховуючи можливого позитивного впливу зростання частки іноземного капіталу на національну економіку [58].

Міжнародні дослідники відзначають, що серед найбільш небезпечних загроз банківському сектору є низька якість капіталу, ризикована кредитна політика, неефективна система страхування депозитів, недостатня ліквідність банківських активів, слабкий рівень кредитоспроможності підприємств реального сектору, несхвалення банківських установ міжнародними стандартами, додамо до цього переліку також низьку ефективність банківського нагляду, недостатнє гарантування депозитів, занадто швидке зростання зобов'язань та інші фактори, які можуть стати важливими для забезпечення фінансової стійкості банківського сектору.

Вітчизняні вчені, включаючи М.М. Єрмошенка, ідентифікують ключові загрози фінансовій безпеці банківського сектору. До них відносять недостатню капіталізацію, тінізацію і криміналізацію функціонування, неправильну нормативно-правову регламентацію та недостатній контроль регулятора за діяльністю банків, а також відсутність довіри населення та юридичних осіб та платіжну кризу [6,7,17].

У свою чергу, вважається, що ці дослідники можливо не враховують інших суттєвих загроз фінансовій безпеці банків, таких як недостатньо розроблена система рефінансування центробанком для банків другого рівня, неефективний контроль банківськими установами ризиків і доходності кредитних та інвестиційних портфелів, а також надмірна ліквідність, яка може призвести до зниження відсоткових ставок та інших негативних наслідків [59].

Різні вчені пропонують різноманітні класифікації загроз фінансовій безпеці банків, використовуючи різні критерії та рівень деталізації. Такі класифікації можуть

включати специфіку функціонування банківського сектору, ступінь впливу, ступінь виявлення та очікуваність. Зазначається, наприклад, що недоліки в системі фінансового менеджменту, неефективність проведення банківських операцій, недотримання показників ліквідності та інші фактори можуть внутрішньо створювати загрози фінансовій безпеці.

Нарешті, важливо відзначити, що фінансова безпека банку може бути порушена різними типами загроз, поділеними на зовнішні та внутрішні, і їх класифікація може бути виконана з урахуванням різноманітних критеріїв, таких як характер, джерело, імовірність реалізації, рівень поширеності, усвідомленість і багато інших [60].

Натомість Ю. Ніколаєнко пропонує такі нові класифікаційні ознаки, як джерела і вірогідність виникнення, суб'єкти і об'єкти загрози, можливість прогнозування, види фінансової діяльності, тривалість, масштаби прояву, обсяги і форми збитків, можливість управління, сфера виникнення, рівень суб'єктивізму, кількість об'єктів впливу, рівень загальноекономічного впливу, системність, форма прояву, що створює передумови для своєчасного виявлення та запобігання по явам загроз, а за їх генерації – аналізу впливу на стабільність функціонування в процесі забезпечення фінансової безпеки банків [52].

На думку Дубровін О.М. [51] для досягнення комплексності дослідження і вжиття дієвих заходів з попередження і мінімізації негативних наслідків загрози фінансової безпеки банків мають класифікуватись і за такими ознаками, як характер, джерело, імовірність реалізації, рівень поширеності, усвідомленість.

Хоч фінансова безпека банку може порушуватися внаслідок впливу різного роду загроз, проте найбільш характерні загрози фінансовій безпеці банку традиційно поділяються на дві групи – зовнішні і внутрішні загрози.

До зовнішніх належать загрози, що містять фактори, які є результатом впливу зовнішнього середовища на банк, зокрема діяльність держави, економічна

кон'юнктура у країні та світі, конкуренти та ін. До внутрішніх загроз належать фактори, які або безпосередньо генеруються банком, або є частиною його внутрішнього середовища [43].

До внутрішніх загроз слід відносити: недосконалість організації системи фінансового менеджменту в банку; неефективність проведення основних банківських операцій; недотримання банком показників ліквідності; зловживання і некомпетентність службовців банку (шахрайство у сфері бухгалтерського обліку, фальсифікація витрат, привласнення доходів тощо); слабкість маркетингової політики банку; неефективна система фінансового моніторингу в банку; наявність каналів витоку інформації з банку; низький рівень капіталізації банків; низький рівень залучення іноземної валюти і готівки в національній валюті, що є в населення, тощо. Відтак, узагальнена класифікація загроз фінансовій безпеці банків може виглядати таким чином (таблиця 1.5).

Таблиця 1.5 – Узагальнена класифікація загроз фінансовій безпеці банків

класифікаційні ознаки	різновиди загроз
1	2
форма прояву	зовнішні, внутрішні
час впливу	постійні, тимчасові
ступінь впливу	що спричинили зміни у функціонуванні банку, що не спричинили зміни
специфіка функціонування	базові, випадкові, конкурентні, дезінтермедіаційні
зумовленість	зумовлені негативними процесами, пов'язаними з трансформацією економічної, політичної і соціальної сфер; викликані інституційними проблемами і несприятливою ринковою кон'юнктурою; пов'язані з порушеннями банківської дисципліни, етики і порядку ведення банківської діяльності; зумовлені криміналізацією економіки загалом і банківського сектору зокрема
ступінь виявлення	виявлені, латентні
очікуваність	прогнозовані, неочікувані
віддаленість у часі	безпосередні, близькі, віддалені
особливість прояву	загальні, специфічні (одиничні)
ступінь небезпеки	небезпечні, підвищені, близькі до межі, надлишкові
тривалість прояву	довгострокові, середньострокові, короткострокові; поточні; тимчасові
стадія	виникаючі, затухаючі; ті, що розвиваються; ті, що загострюються
значущість	найбільш суттєві, суттєві, мало суттєві, несуттєві

Продовження таблиці 1.5

1	2
спрямування	прямі, непрямі
характер	майнові, немайнові, загрози порядку функціонування, операційній/поза операційній діяльності
джерело	загрози від конкурентів, держави, регулятора, клієнтів/контрагентів, кримінальних структур, шахраїв; власників, топ-менеджменту і персоналу банківських установ
імовірність реалізації	високо ймовірні, низько ймовірні; реалізовані; ті, що реалізуються; потенційні
рівень поширеності	поширені, локальні
усвідомленість	усвідомлені, неусвідомлені

Отже, можна виділити різноманітні групи внутрішніх загроз, які впливають на фінансову безпеку банків, такі як фінансово-економічні, комерційні, інформаційно-технологічні та організаційно-кадрові.

Щодо зовнішніх загроз фінансовій безпеці банків, серед них можна виділити такі фактори:

- несприятливі макроекономічні умови, ринкові ризики і глобальні банківські кризи;
- відсутність стабільності в податковій, кредитній та страховій політиці; низький рівень довіри до банків серед населення та юридичних осіб;
- конкуренція в банківському середовищі; недостатня фінансова стійкість банківського сектору;
- недосконалість банківського нагляду і регулювання, включаючи механізми використання монетарних інструментів; високий ступінь залежності банків від зовнішніх джерел фінансування;
- значні коливання курсу національної валюти в порівнянні з іншими валютами; відкритість міжбанківського ринку;

– волатильність цін на енергоресурси; політична і геополітична нестабільність; негативні зміни у рівні процентних ставок, наприклад, облікової ставки тощо; високий рівень проблемності активів; можливість знецінення майна, що служить забезпеченням за кредитними операціями банків (зокрема через падіння цін на ринку нерухомості, кризи окремих галузей економіки тощо); участь банківської системи в тіньовій діяльності та її криміналізація; недостатнє законодавче врегулювання банківської діяльності; недостатній контроль за діяльністю комерційних банків з боку Національного банку України тощо.

Враховуючи ці різноманітні аспекти, можна стверджувати, що внутрішні та зовнішні загрози становлять значущий вплив на фінансову безпеку банків та вимагають комплексного підходу до їх управління та мінімізації (таблиця 1.6).

Таблиця 1.6 – Внутрішні загрози фінансовій безпеці банків

	внутрішні чинники впливу на фінансову безпеку	загрози (можливість прояву)
1	2	3
комерційні	конкурентна позиція банку на ринку; відносини з банками-контрагентами та банками-конкурентами; частка ринку, освоєна банком; темп зростання доходності активів банку порівняно з середнім темпом зростання активів по групі, до якої належить банк	недосконале ціноутворення на банківські продукти та послуги; недобросовісні дії контрагентів і партнерів в процесі взаємодії та встановлення договірних відносин; недобросовісна конкуренція
інформаційно-	наявність високотехнологічного програмного забезпечення, надійної системи захисту конфіденційної інформації та дотримання банківської таємниці	недостатність або викривлення інформаційно-аналітичного забезпечення; несанкціоноване використання банківських технологій працівниками банку в особистих цілях
організаційно-кадрові	організаційна структура банку, яка включає всі його підрозділи та взаємозв'язки підрозділів між собою; рівень освіти та компетентності банківського персоналу; методи прийняття управлінських рішень із забезпечення фінансової безпеки	добір недобросовісного та некомпетентного персоналу; втрата корпоративного управління; шахрайські дії і махінації з фінансовими ресурсами банку; використання конфіденційної банківської інформації працівниками в особистих цілях

Продовження таблиці 1.6

1	2	3
фінансово-економічні	1) щодо кредитної діяльності: управління кредитним портфелем на основі репрезентативних даних аналізу поточної ситуації в умовах нестабільності зовнішнього середовища; сегментарна диверсифікація активів; система об'єктивної оцінки кредитоспроможності позичальника; наявність високоліквідного заставного майна; наявність та розвиненість клієнтської бази. 2) щодо депозитної діяльності: співвідношення дорогих і дешевих депозитних ресурсів підтримується на такому рівні, щоб відповідна рентабельність банківської установи та ліквідність балансу були забезпечені; використання засобів та шляхів зменшення процентних витрат за депозитними ресурсами; взаємо узгодженість та оптимізація кредитних та депозитних операцій за сумами та термінами розміщення та погашення зобов'язань. 3) щодо інвестиційної діяльності: диверсифікація джерел інвестування; оптимальне співвідношення ризику і прибутковості інвестиційного портфеля; гнучке управління інвестиційним портфелем. 4) щодо розрахунково-касових операцій: своєчасне оприбуткування та видача готівки з каси клієнтам та проведення безготівкових операцій; дотримання законодавчих вимог щодо проведення РКО; документарне оформлення касових операцій відповідно до законодавче встановлених вимог. 5) щодо валютних операцій: збалансування активів та пасивів за видами валют; розроблення оптимальних тарифів з обслуговування рахунків в іноземній валюті; обґрунтування доцільності проведення валютних операцій.	1) щодо кредитних операцій: необґрунтоване зростання кредитного портфеля, як наслідок зростання обсягів резервів; необґрунтована пролонгація кредитної заборгованості позичальника; надмірна концентрація кредитних операцій в одному сегменті ринку; низька якість оцінки кредитоспроможності позичальника; недостатній обсяг заставного майна чи його низька вартість. 2) щодо депозитної діяльності: незбалансована ліквідність; низький рівень економічної ефективності депозитної політики; прорахунки при визначенні ціни депозитних продуктів. 3) щодо інвестиційної діяльності: неефективне управління інвестиційним портфелем банку; інвестування в цінні папери ненадійного емітента; купівля фіктивних цінних паперів. 4) щодо розрахунково-касових операцій: списання коштів з рахунку клієнта за втраченими чи підробленими платіжними інструментами; несвоєчасне відображення касових операцій в бухгалтерському обліку та недотримання вимоги щодо термінів проведення безготівкових операцій; неповне або несвоєчасне оприбуткування на рахунки клієнтів готівки, яка надійшла до каси банку. 5) щодо валютних операцій: загроза перевищення активами пасивів в однорідних валютах (довга валютна позиція); крадіжка валютних переказів; махінації з перерахунком валютного курсу; купівля валюти на міжбанку під фіктивні експортно-імпортні договори

Згруповані зовнішні загрози, що впливають на процес забезпечення фінансової безпеки банків, які об'єднано в такі групи: соціально-економічні, політико-правові, технологічні показані у (таблиці 1.7).

Таблиця 1.7 – Зовнішні загрози фінансовій безпеці банків

	зовнішні чинники впливу на фінансову безпеку	загрози (можливість прояву)
1	2	3
політико-правові	конкурентне середовище та методи конкурентної боротьби в банківському бізнесі; державне регулювання руху фінансових потоків банків; імплементація вимог Базельського комітету в національне законодавство; стабільність політичної ситуації на території країни; якісна та стабільна законодавча база регулювання банківської діяльності.	використання методів недобросовісної конкуренції, підкуп державних службовців; виведення капіталу в офшорні зони; обмеження державою виходу на міжнародні ринки капіталу; використання банківських установ для легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом; неспроможність виконання міжнародних стандартів банківського нагляду та регулювання; ескалація воєнних конфліктів; розпорошеність і мінливість законодавчої бази.
технологічні	високий рівень розвитку технологій та розробка власного технічного та програмного забезпечення; достатній рівень надійності та технічного захисту комп'ютерів, програмного забезпечення	втрата науково-технічного потенціалу, позицій на ключових напрямках науково-технічного прогресу щодо розроблення передових банківських технологій, програмного забезпечення; розкрадання, шахрайські дії в банківській діяльності з використанням комп'ютерних мереж, Інтернет та ЕОМ конкурентами, зловмисниками
соціально-економічні	сприятлива фаза розвитку національної економіки для збільшення доходів; великий обсяг ВВП та ВВП на душу населення; сприятливий інвестиційний клімат; достатній обсяг прямих іноземних інвестицій; низький рівень інфляції; високий рівень довіри до банківського сектору; стабільність грошово-кредитної та податкової політики; високий ступінь економічної свободи; сприятлива кон'юнктура міжбанківського кредитного ринку	збільшення розриву в доходах громадян всередині країни, як наслідок: нестача заощаджень для розміщення на депозитах через низький рівень доходів населення; дострокове вилучення депозитів через низький рівень доходів населення; неможливість повернути виданий кредит; непередбачувана та нестабільна грошово-кредитна політика держави; надмірний податковий тиск; зниження кредитного рейтингу країни (кредитний рейтинг банку не може бути вищим від суверенного рейтингу країни)

Слід відзначити, що основну небезпеку, переважно, представляють зовнішні загрози, які часто є непередбачуваними та важко передбачуваними. У той час як

виявлення та контроль внутрішніх загроз лежать в компетенції управлінських органів банку.

Отже, найбільш характерними для фінансової безпеки банку є дві основні категорії загроз: зовнішні (що включають фактори, що виникають внаслідок впливу зовнішнього середовища на банк) та внутрішні (фактори, які виникають безпосередньо від діяльності банку чи є частиною його внутрішнього середовища). Розробка ефективного механізму для підвищення рівня фінансової безпеки банків повинна базуватися на здійсненні оцінки цих загроз. Від адекватного аналізу поточного рівня безпеки банків значною мірою залежить успішність та ефективність прийняття управлінських заходів для ліквідації, упередження та протидії існуючим і потенційним загрозам у банківському секторі.

1.3 Особливості формування механізму забезпечення фінансової безпеки банків

В "Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері" відзначається, що в умовах стрімкого розвитку банківського сектору перед кризовим періодом відбувалося поетапне накопичення дисбалансів через спрямування банків на швидке отримання прибутків та збільшення частки цього сектору на ринку капіталу без належної оцінки ризиків, що призвело до збільшення частки споживчих кредитів у балансах банків [60]. Запобігти кризовим явищам у банківській сфері можливо через реалізацію політики, спрямованої на стимулювання банківського сектору в напрямку спрямування кредитних ресурсів на першочерговий розвиток реального сектору економіки згідно з узгодженими Програмою економічних реформ пріоритетами, вдосконалення механізмів нагляду за банківським сектором та

посилення управління ризиками в банках. Один із ключових напрямків - це створення механізму, який забезпечить безпеку фінансової діяльності банку.

Під терміном "механізм" слід розуміти "спосіб функціонування конкретної системи, тобто виконання функцій її окремих елементів". Механізм забезпечення фінансової безпеки банку характеризує збалансованість та стійкість до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, визначає рівень здатності досягати поставлених цілей і генерувати достатню кількість фінансових ресурсів для підтримки стабільного розвитку банку.

Функції механізму забезпечення фінансової безпеки банків включають [15]:

- визначення потенційних проблем, що включає ідентифікацію проблеми, оцінку її розміру, визначення факторів, що призвели до виникнення проблеми та можуть погіршити ситуацію;
- усунення проблем, що включає вибір необхідних рушійних сил для впливу на проблему, а також визначення методів її вирішення;
- контроль результативності, який включає аналіз ефективності заходів та повторну перевірку наявності даної проблеми;
- забезпечення ефективного фінансового управління, яке здійснюється через використання відповідного фінансового інструментарію та конкретних методів фінансового управління.

Реалізація функцій механізму забезпечення фінансової безпеки банківської установи потребує раціональної організації, яка включає в себе сукупність економічних методів, принципів, функцій, завдань, важелів та інструментів впливу на стан та розвиток банку. Ця організація має складні, багаторівневі та ієрархічні елементи у вигляді певних підсистем.

Інформаційно-організаційний блок, який включає елементи механізму забезпечення фінансової безпеки банку, такі як принципи, функції, методи, важелі та інструменти для забезпечення фінансової безпеки. У цьому блоку також

знаходяться системи забезпечення, що включають нормативно-правову, інформаційно-аналітичну, технологічну, технічну та кадрову підсистеми забезпечення.

Організаційно-управлінський блок, який визначає структуру управління та розподіл обов'язків для ефективного впровадження механізму забезпечення фінансової безпеки. Цей блок включає елементи, такі як організаційна структура, методи управління, процедури контролю та звітності.

Фінансовий блок, що охоплює всі аспекти фінансової діяльності банку, зокрема, управління ризиками, фінансове планування та аналіз, кредитування та інвестування. В цьому блоку враховуються елементи, такі як фінансові стратегії, інвестиційні рішення та розподіл капіталу.

Такий структурований підхід дозволяє банкам ефективно впроваджувати та управляти механізмом забезпечення фінансової безпеки для збалансованого та стійкого розвитку.

Функціонально-аналітичний блок групує елементи, спрямовані на діагностику фінансової безпеки банку та оцінювання управління безпекою. На основі отриманих даних проводиться ідентифікація ризиків та загроз. Для нейтралізації цих ризиків формується концепція стратегічного управління фінансовою безпекою банку. Також важливо обґрунтовувати вибрану стратегію та аналізувати її реалізацію в системі управління фінансовою безпекою банку.

Контрольно-моніторинговий блок відповідає за контроль та моніторинг реалізації стратегії забезпечення фінансової безпеки банку. Під час цього процесу проводиться коригування стратегії на основі оцінювання її ефективності. Особлива увага приділяється моніторингу процесу реалізації стратегії.

Суб'єкти механізму забезпечення фінансової безпеки банку поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішніми суб'єктами є центральний банк, органи державної влади, фонд гарантування вкладів фізичних осіб, клієнти та контрагенти.

Внутрішніми суб'єктами є власники банку, топ-менеджери та банківський персонал. Основну роль в цьому механізмі відіграють керівництво банку та служба фінансової безпеки.

Об'єктом є фінансова діяльність банку в цілому та її окремі елементи, такі як прибуток, фінансові ресурси, грошові потоки, доходи і витрати, фінансовий потенціал, валютні цінності тощо. Формування механізму забезпечення фінансової безпеки банку та його успішне функціонування повинні ґрунтуватися на методологічних основах теорії безпеки. Цей підхід передбачає визначення мети забезпечення фінансової безпеки банку, завдань, які необхідно вирішити, основних функцій механізму та принципів його функціонування.

Мета механізму забезпечення фінансової безпеки банку полягає в досягненні фінансової стійкості та захисту його фінансових інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз та фінансових ризиків, забезпечуючи ефективний розвиток в поточному та довгостроковому періодах. Щоб досягти цієї мети, необхідно вирішити ряд завдань, серед яких визначення ризиків та пов'язаних з ними потенційних небезпек, визначення індикаторів фінансової безпеки банку, впровадження системи діагностики та моніторингу стану фінансової безпеки, розробка заходів короткострокового та довгострокового забезпечення фінансової безпеки, контроль та моніторинг виконання заходів, аналіз результатів та їх коригування в залежності від зміни зовнішнього середовища, цілей і завдань банку [37].

Механізм забезпечення фінансової безпеки банку повинен виконувати чітко визначені функції, серед яких важливі: прогнозування, виявлення та запобігання різноманітним небезпекам і загрозам; забезпечення захищеності діяльності банку та його персоналу; збереження майна банку; створення сприятливого конкурентного середовища; ліквідація наслідків завданих збитків тощо.

Аналіз фахової літератури [4, 19, 34, 40] визначив основні принципи забезпечення фінансової безпеки банку, що відображають філософію, об'єктивні закони та закономірності цього процесу. Серед цих принципів варто визначити системність, своєчасність, правомірність, безперервність, економічну доцільність, плановість, взаємодію та компетентність.

Системність фінансової безпеки банку забезпечується впорядкованим використанням заходів безпеки, врахуванням єдиних технологій та централізованим управлінням. Комплексний підхід у фінансовій безпеці банку реалізується через застосування різних заходів, таких як фінансово-правові, інформаційні, соціально-психологічні та технічні, та використання можливостей всіх структур банку [38].

Своєчасність механізму забезпечення фінансової безпеки банку проявляється, коли він спроектований так, щоб на ранніх етапах виявляти різноманітні деструктивні чинники, приймати заходи для запобігання їх шкідливому впливу та нанесенню збитку банку. Реалізація цього принципу є економічно доцільнішою, ніж усунення наслідків завданого збитку.

Усі заходи щодо забезпечення фінансової безпеки банку повинні бути правомірними і відповідати чинному законодавству, не порушувати його положень.

Принцип безперервності передбачає, що механізм забезпечення фінансової безпеки банку повинен функціонувати постійно, захищаючи інтереси установи в умовах ризику та протидії зловмисникам.

Механізм забезпечення фінансової безпеки банку повинен бути побудований так, щоб витрати на його забезпечення були економічно доцільними, оптимальними і не перевищували рівень, при якому втрачається економічний сенс його використання – іншими словами, він повинен бути економічно ефективним.

Принцип плановості внесено для впорядкування функціонування системи безпеки, вимагаючи від учасників процесу логічних та послідовних дій, точного виконання обов'язків та рішень завдань. Діяльність забезпечення фінансової безпеки

організована на основі єдиного задуму, викладеного в комплексній програмі і конкретних планах для окремих напрямів та підвидів безпеки.

Забезпечення фінансової безпеки банку передбачає взаємодію і координацію зусиль всіх учасників цього процесу. Суб'єкти – учасники зобов'язані взаємодіяти, встановлювати тісні ділові контакти та узгоджувати дії зовнішніх організацій, зокрема правоохоронних органів, органів влади та недержавних структур безпеки, які можуть надавати необхідну допомогу у забезпеченні фінансової безпеки банку.

Компетентність в механізмі забезпечення фінансової безпеки банку є ключовим принципом. З метою запобігання завданню суттєвих збитків внаслідок дій зловмисників, недобросовісної конкуренції або ухвалення ризикованих рішень, питаннями фінансової безпеки банку повинні займатися лише кваліфіковані фахівці, здатні глибоко розуміти суть проблеми та своєчасно реагувати. Ці принципи взаємодіють між собою і доповнюються, і недотримання хоча б одного з них може негативно позначитися на ефективності механізму забезпечення фінансової безпеки банку.

Проте можливе уточнення переліку принципів, враховуючи складні умови діяльності банків та фінансового ринку України. Однією з компонентів механізму забезпечення фінансової безпеки банку є його система забезпечення. На підставі аналізу фахової економічної літератури можна виділити такі підсистеми цього механізму (таблиця 1.8).

Таблиця 1.8 – Система забезпечення інформаційно-організаційного блоку механізму забезпечення фінансової безпеки банку

підсистеми забезпечення механізму	характеристика
1	2
фінансове забезпечення	зовнішні та внутрішні джерела формування фінансових ресурсів для задоволення потреб банку

Продовження таблиці 1.8

1	2
нормативно-правове забезпечення	сукупність нормативно-правових актів, що регулюють фінансову діяльність банку
інформаційно-аналітичне забезпечення	сукупність зовнішніх та внутрішніх інформаційних потоків, необхідних для здійснення аналізу, планування і підготовки ефективних управлінських рішень
методичне забезпечення	система аналітичних прийомів та способів оцінки рівня фінансової безпеки банку, з урахуванням внутрішніх взаємозв'язків та взаємозалежності між складовими фінансової безпеки
кадрове забезпечення	персонал, необхідний для забезпечення управління фінансовою безпекою банку
техніко-технологічне забезпечення	комплекс програмно-технічних засобів, що сприяють управлінню фінансовою безпекою банку

Процес забезпечення фінансової безпеки банку передбачає проведення інформаційно-аналітичної роботи, результати якої є необхідною передумовою для впровадження моніторингу, оцінки рівня та аналізу факторів, що впливають на фінансову безпеку банку.

Розвиток системи інформаційно-аналітичного забезпечення є важливим етапом для забезпечення правильної та оперативної оцінки рівня фінансової безпеки банку, прогнозування можливих внутрішніх та зовнішніх загроз, а також для забезпечення достатності фінансових ресурсів для своєчасного виконання зобов'язань [21].

Алгоритм реалізації функціонально-аналітичного блоку механізму забезпечення фінансової безпеки банку може бути представлений чотирма етапами [11]:

1. Стратегічний аналіз ринкового середовища та середовища банку: Цей етап включає в себе аналіз макросередовища та безпосереднього середовища функціонування банку, визначення конкурентної позиції банку у зовнішньому середовищі. Також проводиться вибір чинників зовнішнього та внутрішнього

середовища, що істотно впливають на фінансову безпеку, а також розроблення завдань забезпечення фінансової безпеки банку.

2. Встановлення допустимих критеріїв управління фінансовою безпекою: На цьому етапі проводиться аналіз інформаційних потоків, визначаються критерії оцінки рівня фінансової безпеки банку, аналіз поточного стану фінансової безпеки та ідентифікація "проблемних ділянок".

3. Розроблення та вибір стратегії забезпечення фінансової безпеки: Цей етап передбачає формування комплексу заходів щодо забезпечення фінансової безпеки, розроблення стратегії забезпечення фінансової безпеки банку, визначення адекватності розробленої стратегії середовищу функціонування банку.

4. Реалізація відповідних заходів та оцінка рівня та елементів управління фінансовою безпекою банку: На цьому етапі акцентується на зростанні надійності банківської установи, підвищенні якості обслуговування та утриманні ризикованості активних операцій на допустимому рівні. Також актуальним є впровадження новітніх банківських послуг, збільшення конкурентоспроможності банку на ринку та дотримання вимог регулюючих органів.

Контрольно-моніторинговий блок механізму забезпечення фінансової безпеки банків включає регулювання, контроль та коригування. На цьому етапі реалізується комплекс заходів для оптимізації управління фінансовою безпекою банку відповідно до специфіки його функціонування з метою досягнення максимальної ефективності. Щодо контролю, його первинна мета полягає в виявленні відхилень фактичних показників від планових та прийняття заходів для вдосконалення ситуації.

У рамках системи фінансової безпеки банку реалізуються два типи контролю: поточний, що базується на фактичних результатах, що відповідають поставленим завданням, та підсумковий, спрямований на оцінку результативності вжитих заходів для гарантування фінансової безпеки [68].

Результати контролю за фінансовою безпекою банку служать основою для формування висновків про стан цієї безпеки й надання рекомендацій з її ефективним забезпеченням. Ці висновки враховуються під час коригування стратегії та завдань управління фінансовою безпекою банку.

Важливо відзначити, що механізм забезпечення фінансової безпеки банку представляє собою багатогранний та складний процес, де ключовим чинником є оперативне виявлення й негайне усунення загроз фінансовій безпеці банку. Співпраця всіх елементів механізму управління фінансовою безпекою банку сприяє досягненню запланованих результатів в умовах економічної нестабільності.

Для кожного банку критично виконувати узгоджені й обґрунтовані дії, спрямовані на підтримку належного рівня фінансової безпеки, оскільки вона виступає ключовим інструментом для досягнення його комерційних цілей.

Висновки до першого розділу

За результатами дослідження були зроблені наступні висновки:

Розглянуто фінансову безпеку банку на основі кількох підходів: захисного, ресурсну-функціонального, конкурентного та системного. Визначено, що під фінансовою безпекою банку слід розуміти такий його стан, за якого фінансово-економічна діяльність банку захищена від можливостей реалізації зовнішніх і внутрішніх загроз з орієнтацією на задоволення інтересів учасників банківського бізнесу. Узагальнена класифікація різновидів фінансової безпеки банків, що дозволяє більш чітко виявити закономірності і певну специфіку її формування, функціонування і розвитку та може використовуватись для визначення конкретних напрямів розбудови механізму забезпечення фінансової безпеки.

Ризик як можливість відхилення від цілей, орієнтирів забезпечення фінансової безпеки банку, внаслідок прийняття рішення в умовах невизначеності, що може призвести до непередбачуваних результатів діяльності, ймовірність реалізації яких може бути кількісно та якісно оцінена як потенційна небезпека. Загроза тлумачиться як реалізована небезпека, результатом чого є завдання шкоди банку у вигляді фінансових, репутаційних, кадрових, інформаційних втрат.

Зовнішніми загрозами впливу на фінансову безпеку банку, генерованими міжнародним та національним середовищами функціонування банку, є: соціально-економічні, політико-правові та технологічні. Внутрішні загрози забезпечення фінансової безпеки банку можуть бути фінансово-економічними, комерційними, інформаційно-технологічними, організаційно-кадровими.

Механізм забезпечення фінансової безпеки банку – це сукупність фінансово-економічних, інформаційно-організаційних, функціонально-аналітичних і контрольно-моніторингових процедур прийняття управлінських рішень щодо забезпечення захисту фінансових інтересів банку, які дають змогу узгоджувати інтереси взаємодіючих сторін, об'єктів і суб'єктів управління та спрямовані на своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію й ліквідацію загроз. У вузькому розумінні, механізм забезпечення фінансової безпеки банку являє собою багатогранний та складний процес, головна умова функціонування якого – своєчасність виявлення й усунення загроз фінансовій безпеці банку.

2 Аналіз якості фінансової безпеки банків України

2.1 Загальний стан фінансової безпеки банків України

Основою системи фінансової безпеки банку є діагностика фінансового стану та ризиків банку, застосування за необхідності антикризових заходів та поетапний контроль системи фінансової безпеки та оцінка її ефективності. Схема її дії представлена на рисунку:

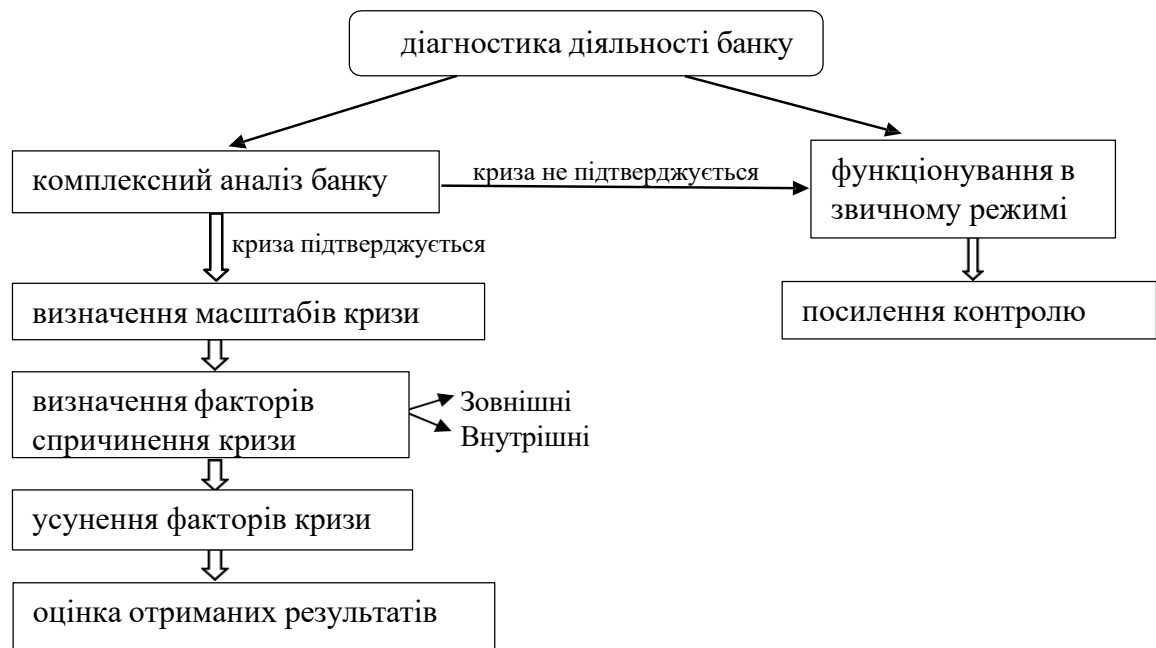

Рисунок 2.1 – Схема дії фінансової безпеки банків

Основна мета діагностики полягає в своєчасному попередженні про можливі проблеми діяльності банку та оцінка рівня фінансової безпеки. Діагностика фінансової безпеки банку поєднує метод кількісного та якісного аналізу, виконуючи такі завдання, як аналіз середовищ банку, визначення кризових середовищ, оцінка їх

ризиків, визначення проблемних місць в банку та оцінка ефективності діяльності, формування загальних висновків про рівень фінансової безпеки.

Проведемо аналіз стану фінансової безпеки банківської системи за нормативами НБУ (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 – Нормативи оцінювання фінансової безпеки банківського сектору

норматив		роки		
		2020	2021	2022
1	2	3	4	5
H1	регулятивний капітал (млн грн)	181 880,5	213 309,3	210 409,1
H2	норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	21,63	21,44	19,16
H3	норматив достатності основного капіталу (не менше 7%)	15,51	14,45	13,08
H6	норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)²	88,55	89,36	...
H7	норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	19,85	19,40	18,95
H8	норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	84,60	70,75	88,08
H9	норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (не більше 25 %)	3,8	4,25	3,65
H11	норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %)	0,0002	0,0005	0,0000
H12	норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)	0,12	0,10	0,2

Розрахунок банками нормативу короткострокової ліквідності (H6) скасовано відповідно до постанови Правління Національного банку України від 23.03.2022 № 59 "Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України".

1) за індикаторами достатності капіталу (Н1, Н2, Н3) банків відмічене позитивну тенденцію підвищення рівня фінансової безпеки банків від низького 2020р. і до високого 2021р., в 2022р. пішов спад капіталу у зв'язку з озброєним конфліктом;

2) за індикаторами ліквідності банків (Н6) спостерігається плавний ріст рівня фінансової безпеки банків, який у 2020 – 2021 роках є в зоні середнього рівня фінансової безпеки, що не є критичним проте в повній мірі оцінити ці показники важко за відсутності даних вже з 2021 року по нормативах миттєвої та поточної ліквідності (з 02.09.2021 економічні нормативи миттєвої та поточної ліквідності не розраховуються);

3) за індикаторами якості активів (Н7, Н8, Н9) у 2020 – 2022 роках спостерігається стабільність рівня фінансової безпеки банків, який відповідає зоні середнього рівня фінансової безпеки. Для ефективного аналізу рівня фінансової безпеки банків розглянемо частку непрацюючих кредитів в обсягах активних операцій в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів за 2020–2022рр.

активна операція	усього			відхилення	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6
кредити корпоративному сектору, млн. грн.	461 556	546 446	564 553	84 890	18 107
непрацюючі кредити, млн. грн.	233 039	222 086	250 463	-10 953	28 377
частка непрацюючих кредитів, %	50,49	40,64	44,36	-9,85	3,72
кредити фізичним особам (включно із фізичними особами-підприємцями), млн. грн.	174 061	228 719	214 358	54 658	-14 361
непрацюючі кредити, млн. грн.	26 158	21 946	52 452	-4 212	30 506
частка непрацюючих кредитів, %	15,03	9,60	24,47	-5,43	-14,87
міжбанківські кредити, депозити (за виключенням коррахунків), млн. грн.	2 691	4 034	654	1 343	-3 380

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5	6
непрацюючі кредити, млн. грн.	843	256	0	587	-256
частка непрацюючих кредитів, %	31,30	6,34	0,00	-24,96	-6,34
кредити органам державної влади та місцевого самоврядування, млн. грн.	6 755	15 152	12 268	8 397	-2 884
непрацюючі кредити, млн. грн.	1	0,3	234	-0,7	233,7
частка непрацюючих кредитів, %	0,02	0,00	1,91	-0,02	1,91

Дослідження довело, відповідно до показників обсягів активних операцій та непрацюючих кредитів бачимо, що найбільша частка непрацюючих кредитів в корпоративному секторі та по кредитах фізичним особам включно з ФОП, проте ця частка має тенденцію спадання протягом всього періоду, що є позитивним для рівня фінансової безпеки банків.

Сьогодні для банківської системи не найкращі часи, так як вслід за соціально-політичною кризою 2013–2015 рр. настали ще важчі часи для повноцінного та стабільного процесу банківської діяльності. Covid – 19, погіршення стану світової економіки, інфляція, загострення військового конфлікту на сході України, та повномасштабне вторгнення на весні 2022 року мають свої наслідки, з якими зараз НБУ та кожен банк окремо навчається справлятися і працювати на повну силу. Як відомо, безпека усієї структури банку, процес його діяльності, залежить від стану фінансової безпеки банку, а в банківській системі це чинить вплив на фінансову безпеку держави, отже розглянемо та проаналізуємо теперішній стан фінансової безпеки.

Скорочення економічної активності, торговельний дисбаланс спричинили девальвацію та прискорення інфляції Filatov. Така ситуація призвела до суттєвого погіршення основних банківських показників – прибутковість, проблемна заборгованість, обсяги відрахувань до резервів за активними операціями.

На даний момент стримуючими факторами подальшого ефективного розвитку банківської системи залишаються відсутність прогресу в захисті прав кредиторів, значні обсяги проблемної заборгованості, домінування державних банків на ринку.

У зв'язку з цим, завдання оцінювання рівня безпеки банківської системи України не втрачає своєї актуальності. Його вирішення створить інформаційне підґрунтя для визначення пріоритетних напрямів підвищення рівня безпеки та розробки адекватних механізмів захисту банків від реальних загроз.

Індикатори фінансової безпеки банківського сектору від 2020 року до 2022 року таблиця 2.3.

Таблиця 2.3 – Індикатори фінансової безпеки банківського сектору за 2020 – 2022 рр.

показник	рік			відхилення	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6
кредити, надані резидентам в іноземній валюті, млн грн	347 912	301 682	279 444	-46 230	-22 238
депозити, залучені депозитними корпораціями від резидентів в іноземній валюті, млн грн	507 941	486 876	683 894	-21 065	197 018
кредити, надані резидентам строком від 1 до 5 років, млн грн	309 305	356 637	332 196	47 332	-24 441
кредити, надані резидентам строком понад 5 років, млн грн	173 337	148 324	148 740	-25 013	416
депозити, залучені від резидентів строком від 1 до 2 років, млн грн	129 862	128 628	116 046	-1 234	-12 582
депозити, залучені від резидентів строком понад 2 роки, млн грн	16 578	17 678	15 037	1 100	-2 641
частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	41,00	30,02	33,63	-10,98	3,61
співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	68,4	61,9	48,60	-6,5	-13,3
частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	27,3	36,37	35,12	9,07	-1,25

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6
співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3,3	3,5	3,6	0,2	0,1
рентабельність активів, %	2,93	3,81	0,29	0,88	-3,52
співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань %	0,86	0,89	0,87	0,03	-0,02
частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	53,9	59,4	53,2	5,5	-6,2

Оптимальним значенням показника простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів є лише 2%, згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, а критичним 7%. Проте згідно з даними таблиці 2.3, у період з 2020 по 2022 рік спостерігається високе його значення, у 2020 році найвище значення – 41,00%. Різке падіння цього значення даного індикатора спостерігається у 2022 році – до 33,63%, проте такий рівень однаково перевищує критичний. Така поведінка даного показника пов'язана з суттєвим погіршенням якості кредитного портфелю.

Збільшення обсягів непрацюючих кредитів призводить банки збільшувати відрахування до страхових резервів, та перешкоджає активізації корпоративного кредитування. Проте наявність тенденції до спаду у динаміці даного показника свідчить про позитивні мотиви навіть у період військового стану (рисунок 2.2).

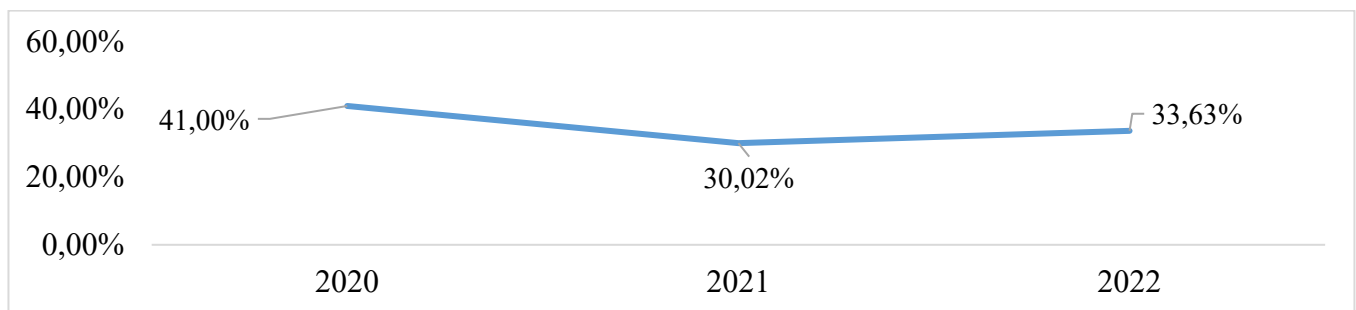

Рисунок 2.2 – Динаміка частки простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України %

Як видно з рисунку 2.2, у динаміці показник простроченої заборгованості зменшився до 33,63% у 2022 році порівняно з 2020 роком.

Перейдемо до оцінки наступних індикаторів. Показник «співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті» є індикатором змішаного типу згідно Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, тобто зростання індикатора до значення 90% свідчить про підвищення рівня банківської безпеки, а збільшення понад 110% сприяє підвищенню рівня загроз банківській діяльності. Динаміка даного індикатора протягом усього аналізованого періоду була спадаючою, що переважно, чинить дестабілізуючий вплив на рівень безпеки банківської системи (рисунок 2.3).

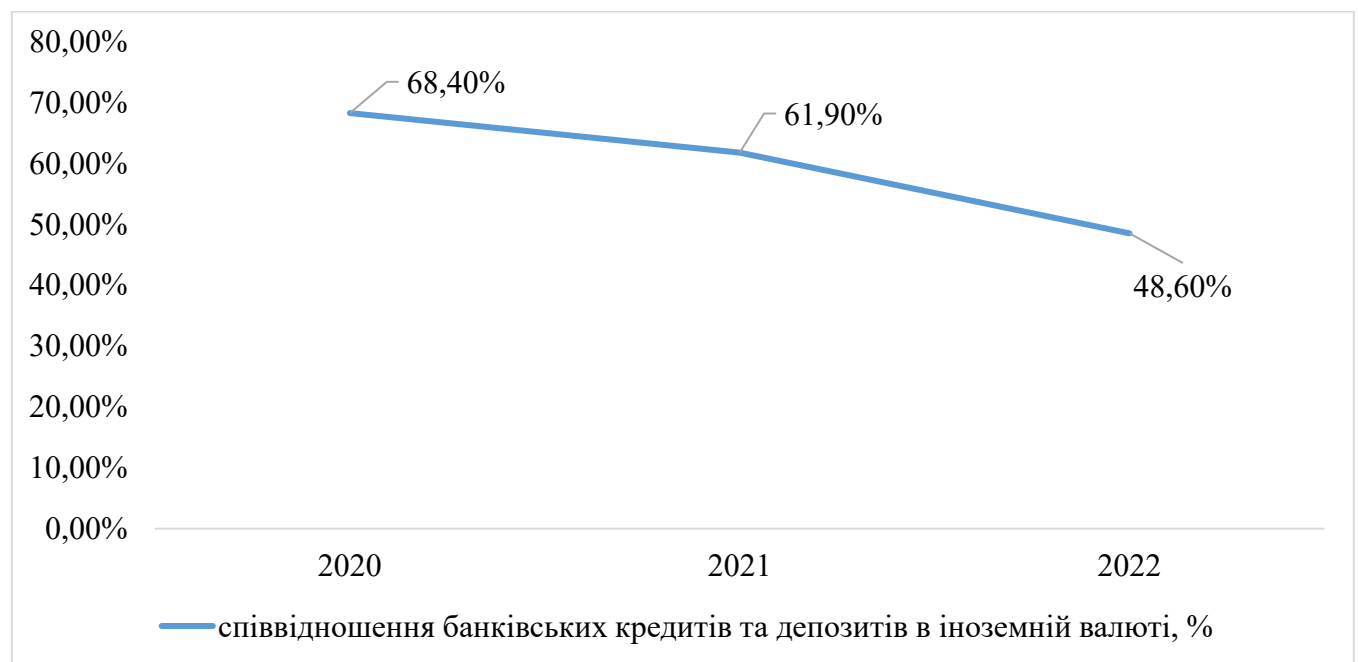

Рисунок 2.3 – Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %

На рисунку бачимо, що у період з 2020 по 2022 рр. його значення вийшло за межі 68,40% та 48,60%, відповідно. Оскільки діапазон значень індикатора нижче 90

відповідає задовільному рівню, нижче 85 – незадовільному, нижче 80 – небезпечному, нижче 70 – критичному, проведені розрахунки вказують на те, що наразі є доцільним вжиття заходів щодо подальшого зростання індикатора співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті. Так як показник стрімко падав починаючи з 2020 року і вже станом на 2022 рік сягнув позначки 48,60%.

На наступному графіку переглянемо динаміку частки іноземного капіталу в статутному капіталі банків з 2020 по 2022 рр. (рисунок 2.4).

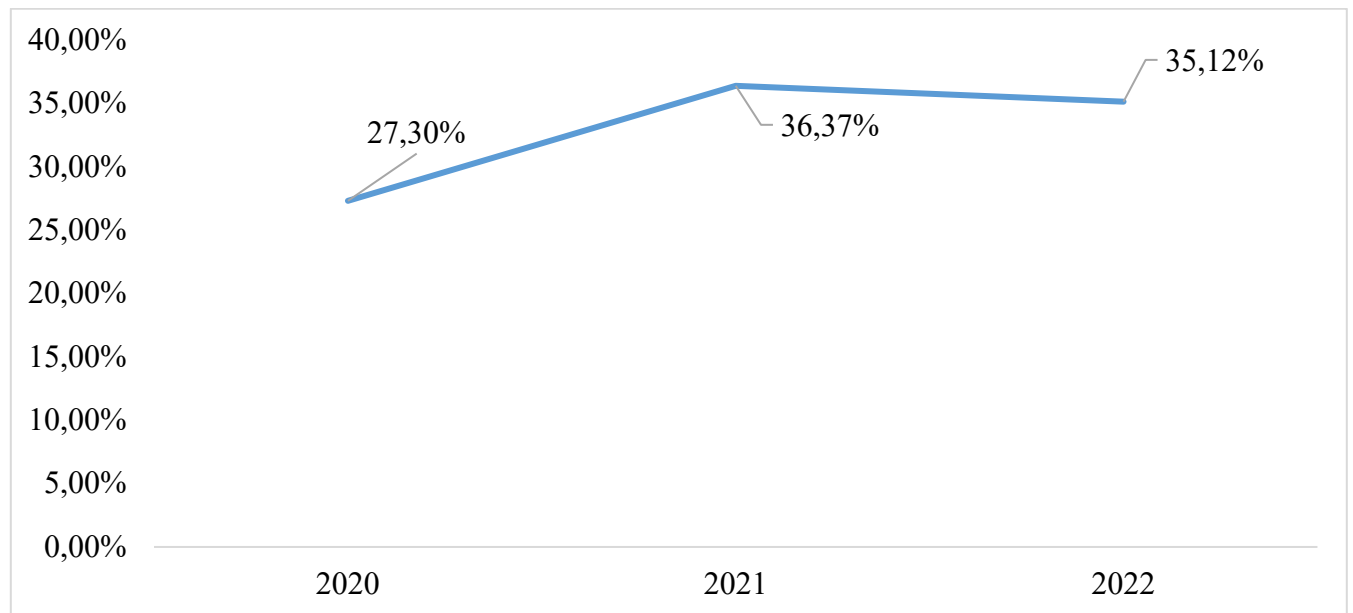

Рисунок 2.4 – Динаміка частки іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %

Аналізуючи динаміку індикатора «частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків» помічаємо зріст до кризових явищ банків із іноземним капіталом. У Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України даний індикатор також належить до індикаторів змішаного типу. Його оптимальні

значення знаходяться в діапазоні від 20% до 25%, а задовільні – від 18% до 20%, з однієї сторони, та від 25% до 30% - з іншої.

Проведені розрахунки вказують на те, що упродовж 2020-2022 рр. частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків знаходилась в незадовільному діапазоні значень, що свідчить про зниження кредитної активності у банках, вже у 2020 році показник набув не оптимальне значення та одразу пішов на підвищення до значення у 36,37% станом на 2021 року, сягнувши при цьому діапазону незадовільного значення. Для запобігання негативного впливу та зниження рівня небезпеки для банківської системи НБУ змушений підвищувати контроль та регулювання діяльності банків з іноземним капіталом, адже банки з вітчизняним капіталом не витримують умов конкуренції. Проте така ситуація у період військових дій обумовлена залученням іноземних коштів для підтримки економічних процесів.

Розглянемо його динаміку індикатора «співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів», який є стимулятором на рисунку 2.5.

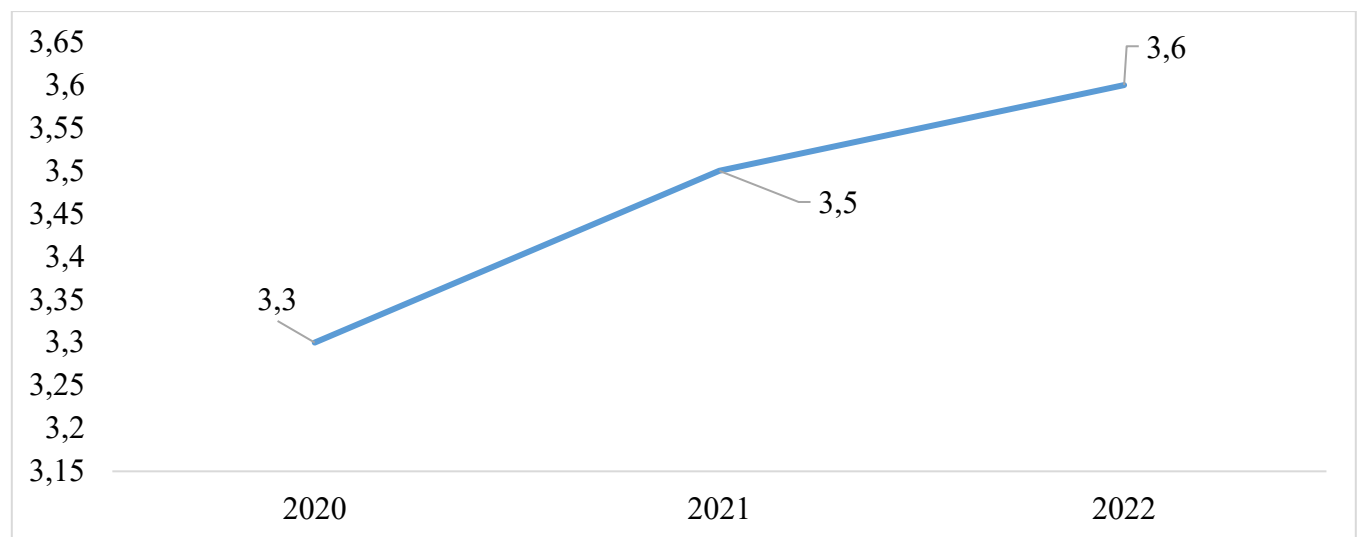

Рисунок 2.5 – Динаміка співвідношень довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів

Оптимальне значення даного індикатора є 1,0, задовільне – 1,2, незадовільне – 1,8, небезпечне 2,2, критичне 3. За проведеними розрахунками значення даного показника протягом усього аналізованого періоду було вищим за критичне. Незважаючи на пониження показника у 2020 році до 3,3 разів подальше зростання вказує на загрозу дефіциту так званих «довгих ресурсів» для задоволення існуючих потреб суб'єктів економічних відносин у кредитах. Дуже важливим індикатором в банківській безпеці, є показник рентабельності активів, який згідно із Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України є індикатором змішаного типу (рисунок 2.6).

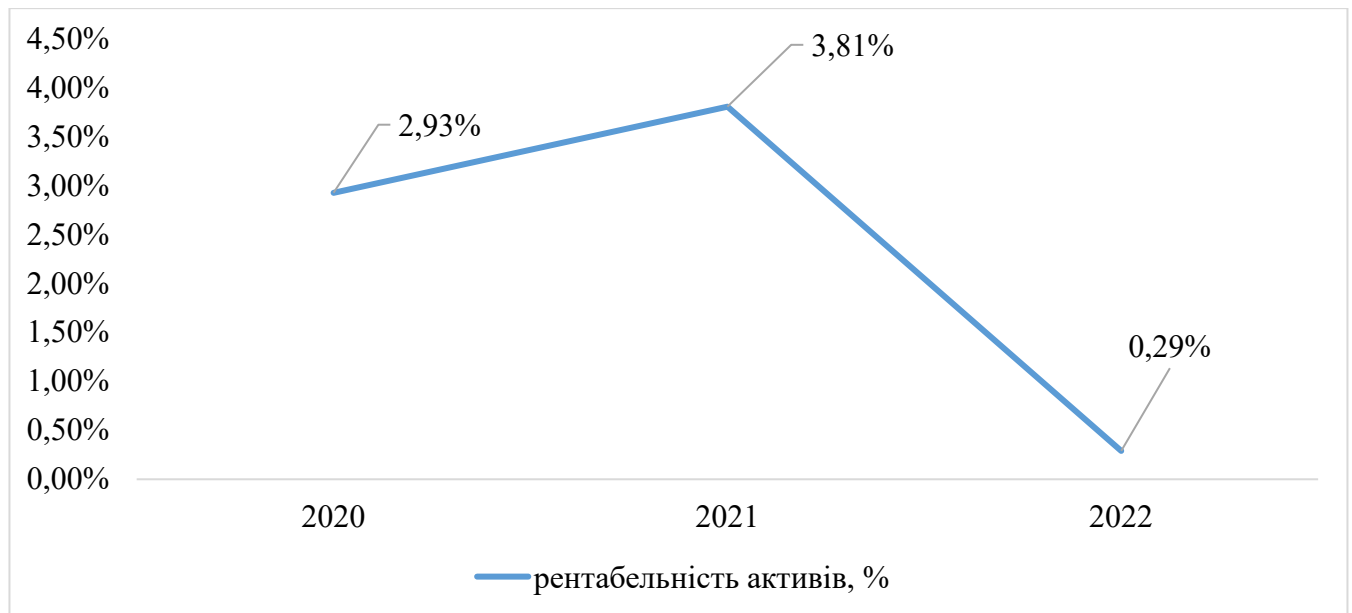

Рисунок 2.6 – Динаміка рентабельності активів, %

Як показано на рисунку 2.6, значення даного індикатора упродовж 2020 – 2022 рр. є нестабільним, що вказує на негативну тенденцію. Так як оптимальне значення показника рентабельності активів знаходиться в межах від 1,0% до 1,5%, а задовільними вважаються значення, з одного боку, 0,5%, а з іншого – 2,0%,

незадовільними – 0,0% та 2,5%, небезпечними – 0,0% та 3,0%, критичними – (-1,0%) та 3,5%, відповідно, лише у 2022 році показник мав оптимальне значення.

Проте 2022 року рентабельність активів сягнула критичного значення з одного боку, перевищивши оптимальне значення у 2,3 рази. Станом на 2022 рік аналізований показник впав до найнижчого свого небезпечного значення – 0,29%. Зазначимо, що у наступних періодах збереження такого стрімкого спаду даного показника матиме негативні наслідки для безпеки банківської системи України. За проведеними розрахунками, на рисунку 2.7 бачимо єдиний індикатор банківської безпеки, показник співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, значення якого упродовж усього аналізованого періоду відповідали задовільному рівню (від 0,85 до 1,0).

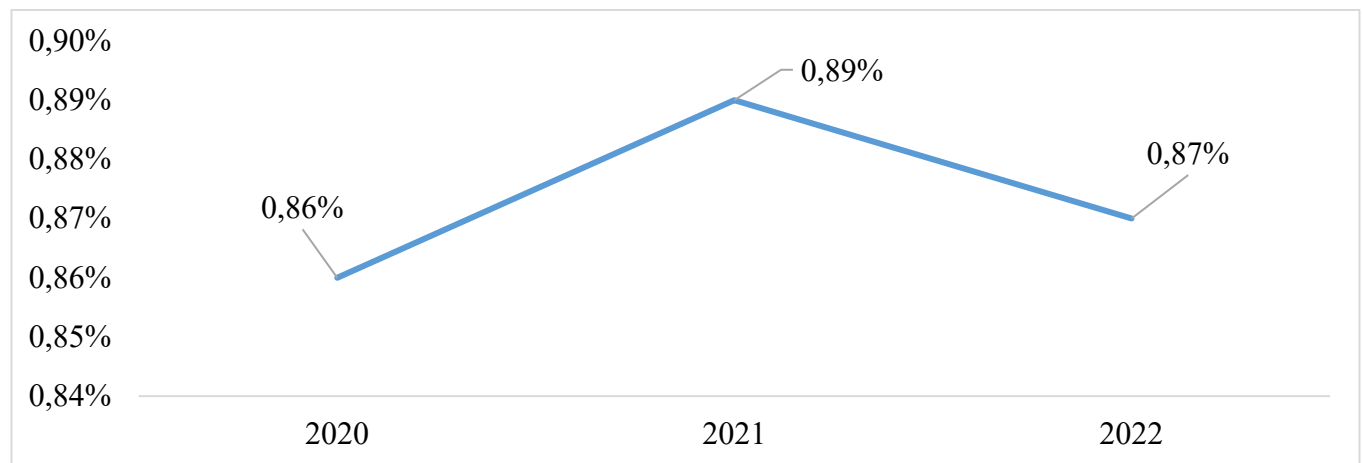

Рисунок 2.7 – Динаміка співвідношень ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, разів

Упродовж 2020 – 2022 рр. значення показника співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань в оптимальному значенні, для проведення якісного аналізу діяльності банківського сектору переглянемо наступні дані чистих активів за групами банків (рисунок 2.8, 2.9).

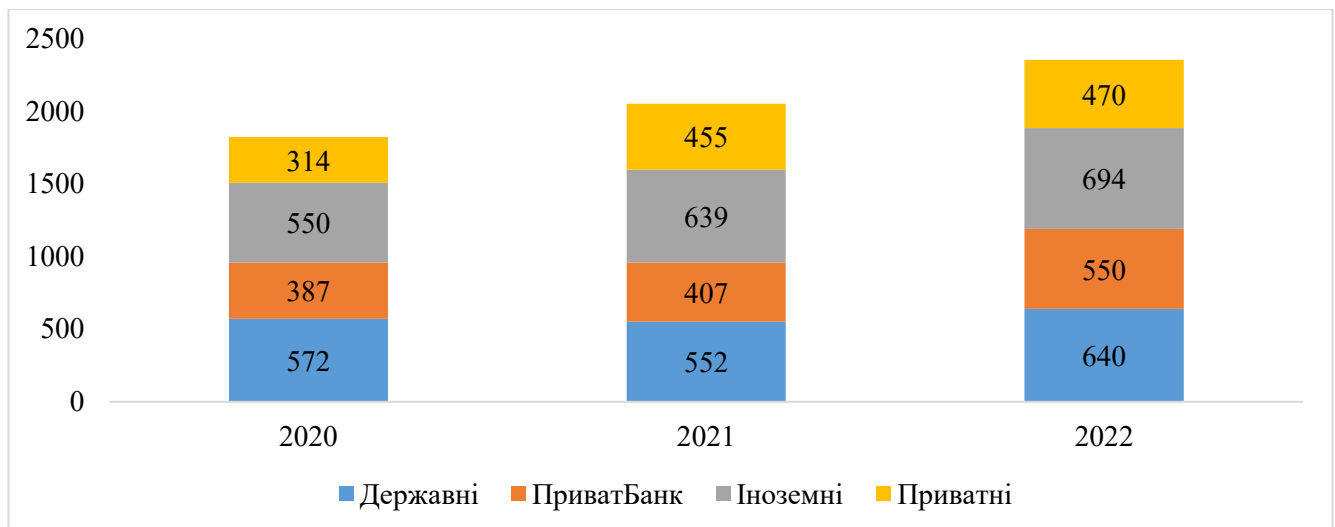

Рисунок 2.8 – Чисті активи за групами банків, млрд грн

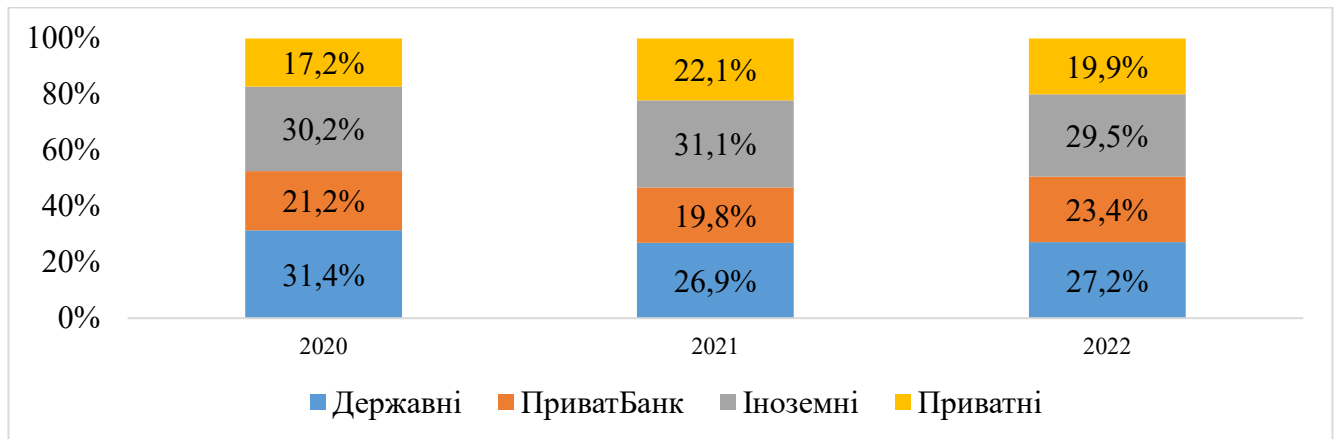

Рисунок 2.9 – Розподіл чистих активів за групами банків у %.

В період 2020 – 2021 рр. в структурі чистих активів банків найбільшу частку займають державні та іноземні банки – 58,3% (1 124 млрд. грн.) та 61,3% (1 189 млрд. грн.), відповідно. Бачимо зниження частки чистих активів приватних банків у 2022 році їх частка впала на 2,2 відсотки і становить 19,9 % (510 млрд. грн.), при тому що у 2020-2021 рр. цей показник був 17,20 – 22,10% (769 млрд. грн.). У 2022 року в період війни в структурі чистих активів частка державних банків становить 27,2% (640

млрд. грн.), приватних-19,9% (470 млрд. грн.), іноземних 694 млрд. грн., що становить 29,5%.

Проведемо аналіз динаміки доходів та витрат банків України з 2020 по 2020рр. за допомогою наступної діаграми (рисунок 2.10).

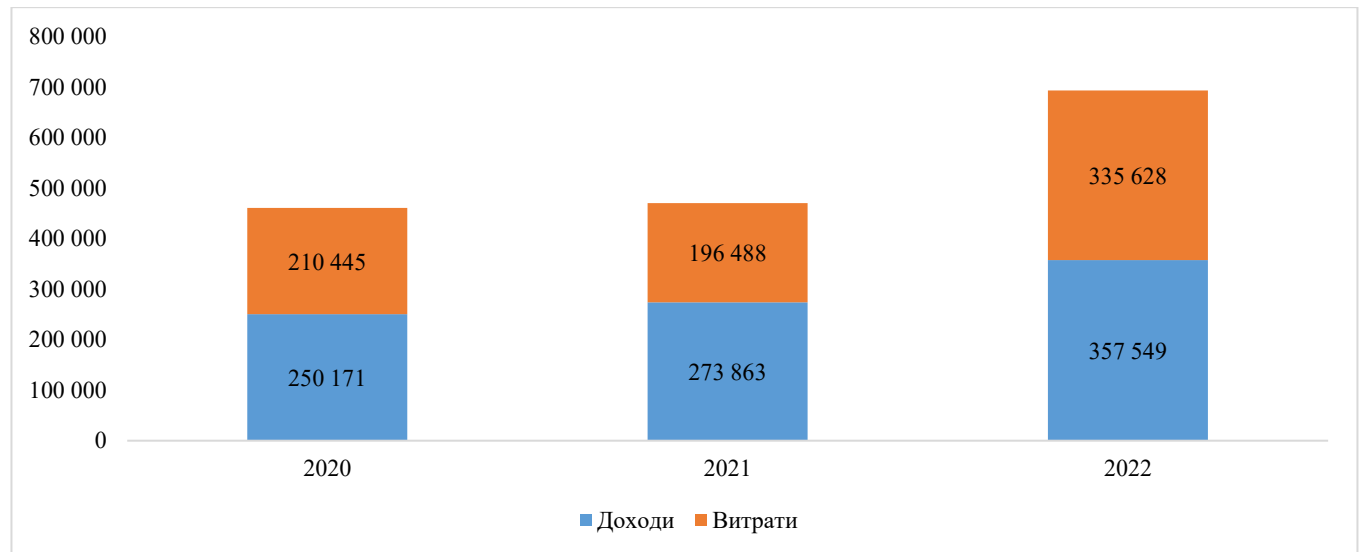

Рисунок 2.10 – Динаміка доходів та витрат банків України млн грн

Згідно наведених статистичних даних, можемо простежити динаміку дохідних та витратних показників банківської діяльності українських банків. За результатами даного аналізу встановлено, що з 2020 р. відбувається зростання обсягів витрат та доходів банків України, проте в 2021 році витрати значно збільшились і вже станом на 2022 рік витрати почали спадати, що свідчить про виплату заборгованості, використання активів призводить до збільшення власного капіталу. Викликана така ситуація економічною кризою через військові дії на території держави.

Провівши попередній аналіз показників рівня фінансової безпеки банків перейдемо до розрахунку інтегрального індикатора фінансової безпеки банків за ваговими коефіцієнтами згідно методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Дані для розрахунку інтегрального індикатора фінансової безпеки банків України

показник	2020	2021	2022
1	3	4	5
частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	41,00	30,02	33,63
співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	68,4	61,9	48,60
частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	27,30	36,37	35,12
співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3,3	3,5	3,6
рентабельність активів, %	2,93	3,81	0,29
співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	0,86	0,89	0,87
частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	53,9	59,4	53,2
інтегральний індикатор фінансової безпеки	0,438	0,397	0,422

Динаміка інтегрального індикатора представлена на рисунку 2.11, розраховано на основі [77;78].

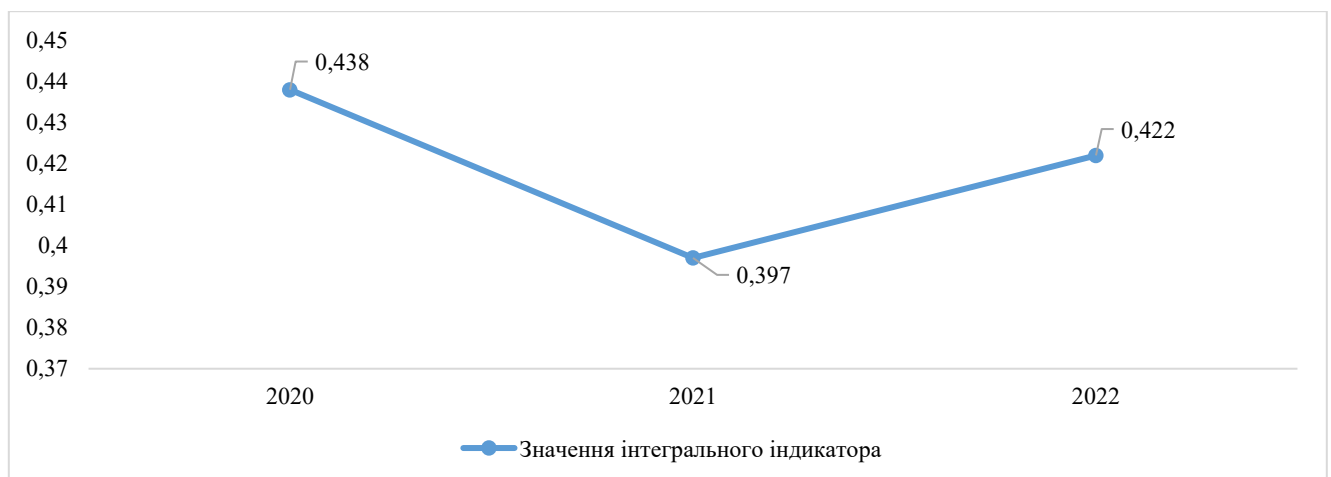

Рисунок 2.11– Динаміка інтегрального індикатора банківської безпеки

Динаміка інтегрального індикатора, що наведена на рисунку 2.11, дозволяє зробити висновок про помірне спадання починаючи з 2020 року його, що є негативною тенденцією. У 2021 році цей показник склав найнижче значення протягом аналізованого періоду $-0,397\%$, що є небезпечним для стану фінансової безпеки банків та на початку 2022 року значення зросло на $0,025\%$, проте такий показник як $0,422\%$ все ще є негативним значенням для фінансової безпеки банків.

Здійснивши, аналіз рівня фінансової безпеки банків, можемо охарактеризувати його як незадовільний, для нормалізації показника банкам України слід вжити певних заходів, а саме зменшити вплив іноземних структур, слідкувати за рівнем рентабельності активів та вживати заходів задля його підвищення .

«Звертаємо увагу, що за підсумками 2022 року Мінекономіки не здійснювало оцінку інтегрального рівня економічної безпеки України у зв'язку з відсутністю в органів державної статистики можливості забезпечити збір, аналіз та поширення статистичної інформації в умовах введення в Україні воєнного стану (згідно з Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 “Про введення воєнного стану в Україні”, затвердженням Законом України від 24.02.2022 № 2102, та з урахуванням норм Закону України “Про захист інтересів суб’єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни” від 03.03.2022 № 2115-IX)».

Здійснивши, аналіз рівня фінансової безпеки банків, можемо охарактеризувати його як незадовільний, для нормалізації показника банкам України слід вжити певних заходів, а саме зменшити вплив іноземних структур, слідкувати за рівнем рентабельності активів та вживати заходів задля його підвищення.

Варто відмітити, що загалом на процес забезпечення фінансової безпеки банку впливає ситуація у внутрішньому, національному та в міжнародному середовищі де банк здійснює свою діяльність. Чинники впливу на фінансову безпеку банку, що генеровані міжнародним середовищем та національним середовищем функціонування банку, на наш погляд, доцільно розглядати через призму економіко-

соціальних, політико- правових та технологічних факторів впливу на фінансову безпеку банку. У Додатку А наведено чинники впливу на фінансову безпеку банку, генеровані міжнародним середовищем [38;39].

В період 2020 – 2022 рр, найсуттєвішими чинниками впливу на фінансову безпеку банків виявилися covid-19 та озброєний конфлікт з Росією. Розглянемо на рисунку 2.12 детальніше структуру чистих активів взятих з огляду банківського сектору [74].

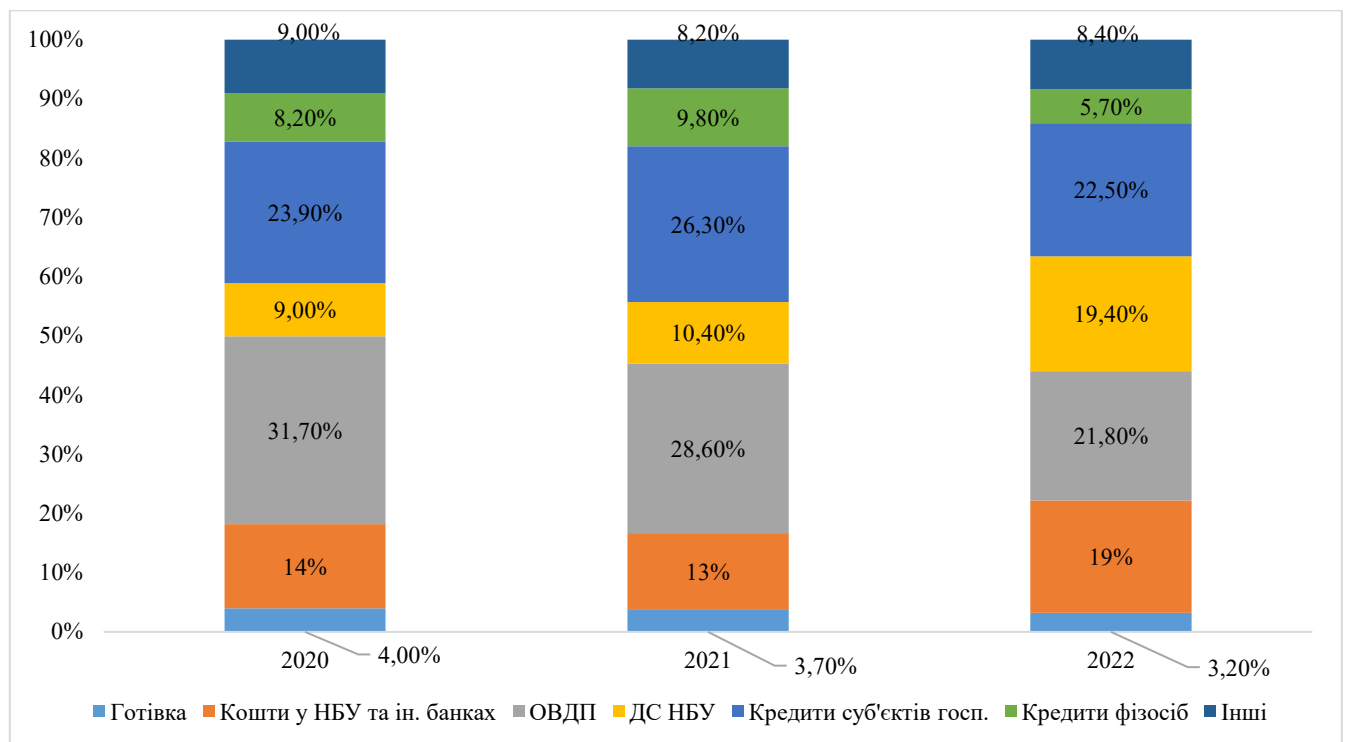

Рисунок 2.12 – Структура чистих активів банківського сектору

Як видно з рисунку 2.12, частка бізнес-кредитів з 23,90% у 2020 році збільшилась до 26,30%, а в 2022 частка впала до 22,50%. Частка ОВДП у 2020 році сягала на позначці 31,7% , у 2022 році різко зменшилась до 21,8%. Відмітимо вплив епідемії та озброєного конфлікту на структурі зобов'язань банків (рисунок 2.13) взятих з огляду банківського сектору [74].

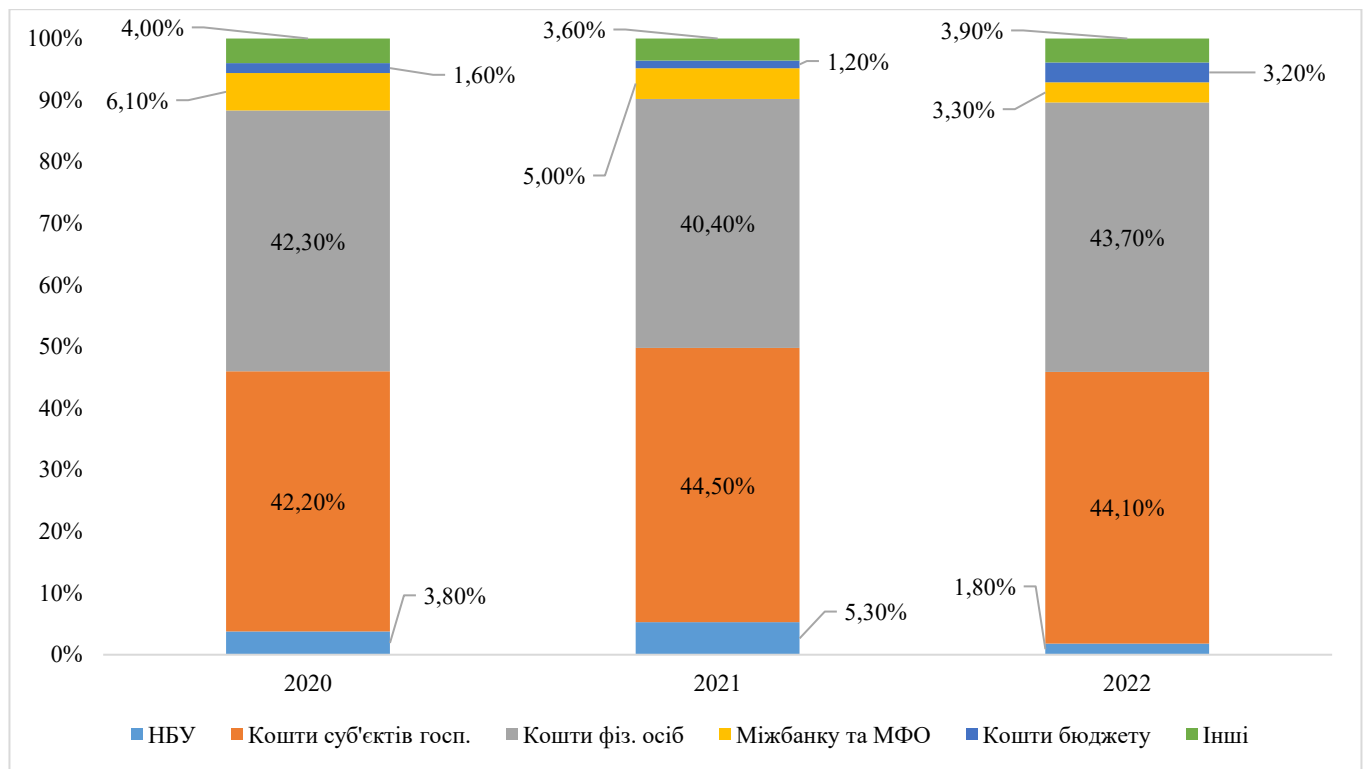

Рисунок 2.13 – Структура зобов'язань банків

Дані на рисунку 2.13 показують, що з початку 2020 року відбувається стрімке зростання частки коштів клієнтів, як фізичних осіб так і суб'єктів господарювання, що автоматично майже витіснило відсоток коштів бюджету та міжбанку. Варто відмітити, що таке зростання відбулось за рахунок приросту коштів бізнесу та звісно за відсутності коштів в самому бюджеті держави.

Найменший частку в структурі зобов'язань банку складають кошти бюджету, кошти міжбанку та МФО. Частка останніх в структурі зобов'язань банку має тенденцію до спадання, і зменшилась на 3,2% за 3 аналізованих роки. А частка коштів Національного банку України зменшується, і станом на 2022 складає вже 1,8% всіх зобов'язань.

Карантинні обмеження також чинили вплив на попит фізичних осіб на кредити, що видно на рисунку 2.14, взятих з огляду банківського сектору [76].

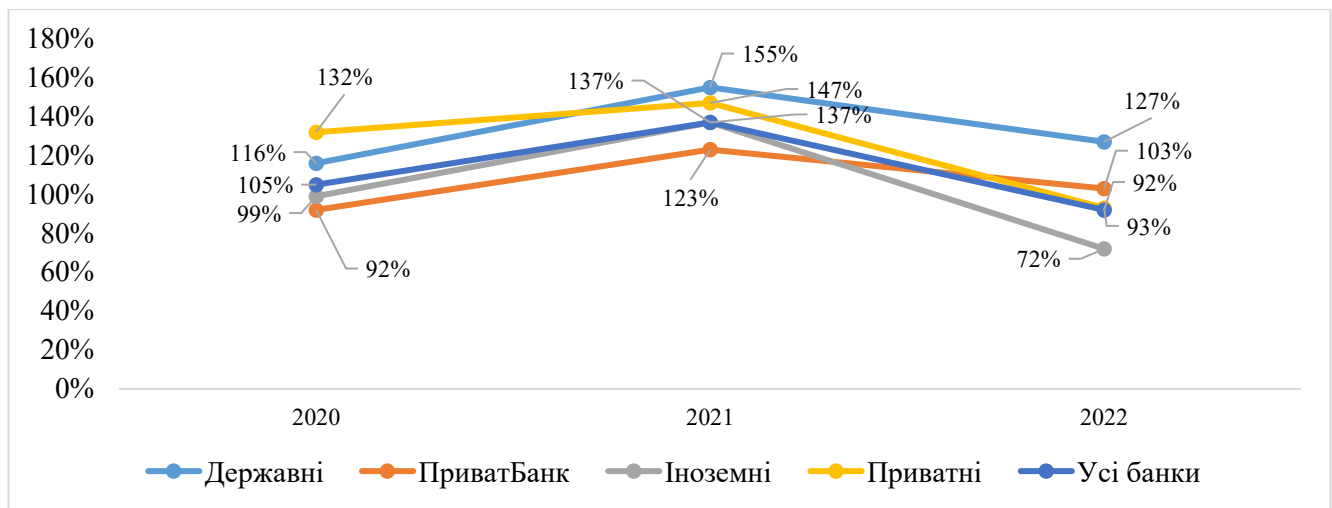

Рисунок 2.14 – Чисті кредити фізичним особам у гривнях, %.

Дослідження довело помірне зростання показника протягом 2021, так як розповсюдження вірусу Covid-19 вплинуло на попит кредитування фізичних осіб, частка гривневих кредитів у 2022 році різко впала.

Серед загального обсягу кредитів є частка непрацюючих кредитів, які також піддались впливу пандемії та війни. Розглянемо в поквартальному розрізі цей показник на рисунку 2.15, взятий з сайту національного банку України звіт NPL [75].

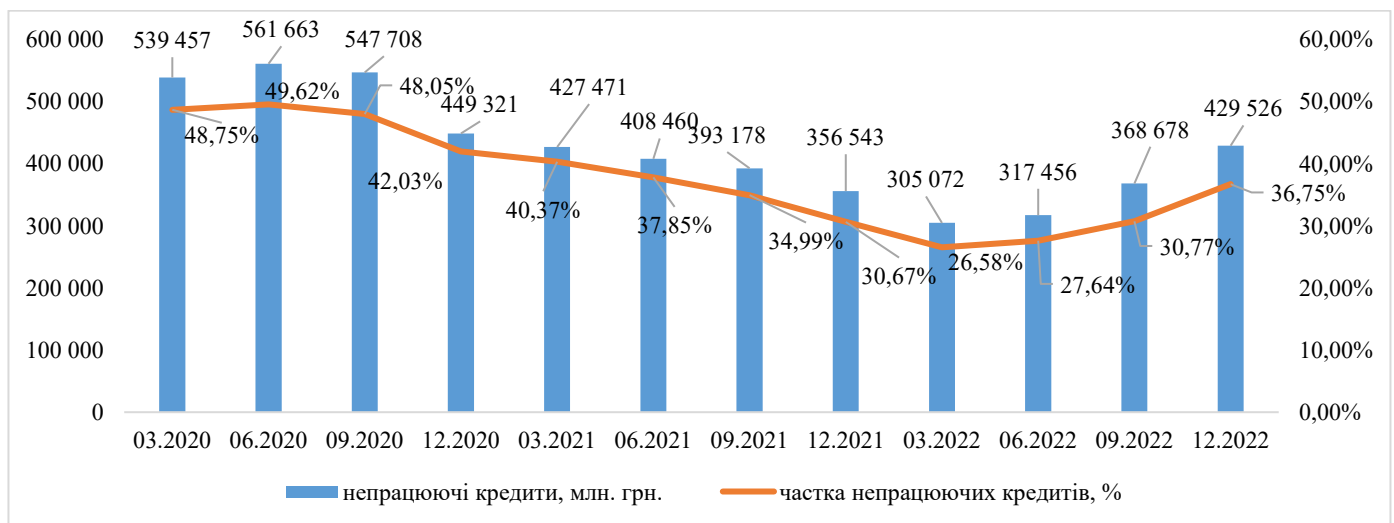

Рисунок 2.15 – Непрацюючі кредити та їх частка у портфелях банків

Як видно з рисунку 2.15, частка NPL збільшилась до 49,62% у 2 кварталі 2020 року, так як на той момент відбулись значні списання зарезервованих непрацюючих кредитів у 2020 році. Проте вже в першому кварталі 2022 року частка непрацюючих кредитів почала зростати, адже війна вносить свої корективи та наслідки бачимо що досі є тенденція до зростання непрацюючих кредитів.

Проаналізуємо зміну частки процентних та комісійних доходів на графіку (рисунок 2.16) взятий з таблиці Доходи і витрати банків України [77].

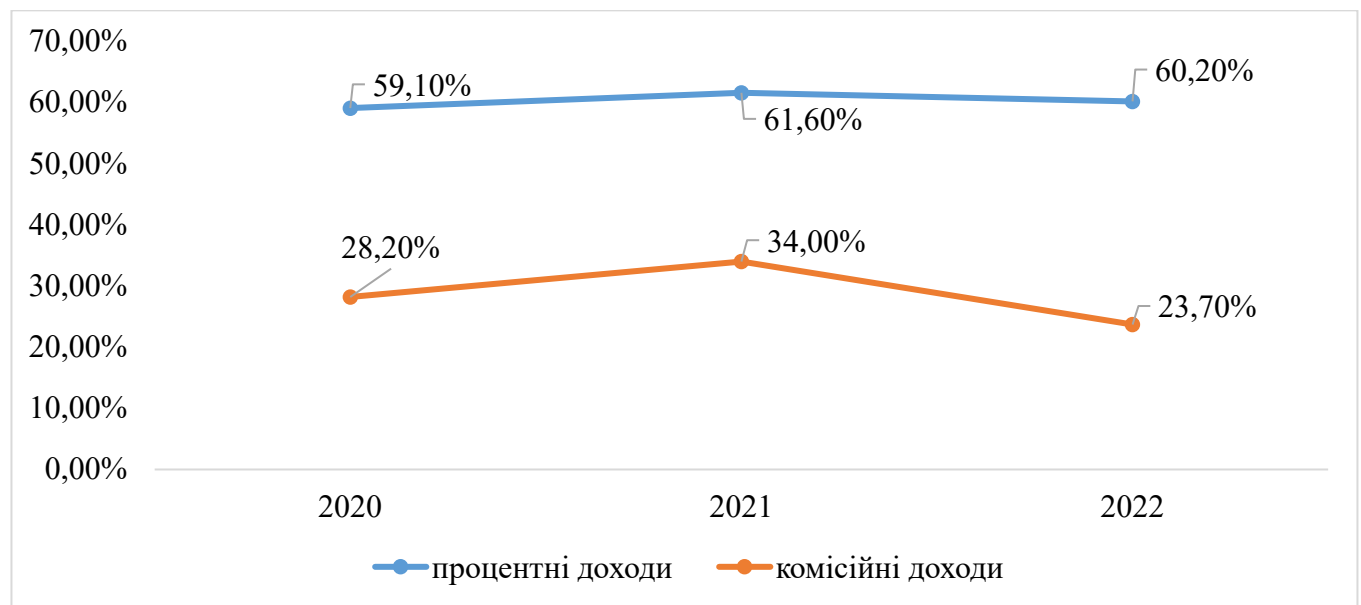

Рисунок 2.16 – Процентні та комісійні доходи банків України %

Згідно аналізованих даних, бачимо зростання процентних доходів і зниження комісійних доходів банків України з початком озброєного конфлікту. Вже у 2022 році є різниця у тенденціях доходів, адже комісійні доходи впали на 10,3 % порівняно з 2021 роком, а процентні доходи впали ще на 1,4%. Найбільший вплив факторів, які розглядаємо, а саме, пандемія та озброєний конфлікт, спостерігається на динаміці чистого прибутку на рисунку 2.17, взятий з таблиці Доходи і витрати банків України [65].

Рисунок 2.17 – Чистий прибуток банків України, млн грн

За 2022 рік чистий прибуток зменшився порівняно з 2020 роком. І якщо у 2021 році чистий прибуток був 77 376 млн грн, то станом на 2022 цей показник впав до найнижчого рівня за 5 років, зменшившись до 21 921 млн грн.

Отже за підсумками проаналізованих даних, бачимо що 2021 рік демонструє ознаки впливу економічної кризи викликаной вірусом COVID-19. Озброєний конфлікт в Україні повністю відкоригувала тенденцію до скорочення частки непрацюючих кредитів, яке почалось з 2021 року. Якщо на початку 2022 року і навесні ці зміни були менш помітні за рахунок регулятивних дій вітчизняних банків та Національного банку України, то вже з червня – липня 2022 року банками була визнано зростання NPL. Та, нажаль, глибока економічна криза матиме суттєві наслідки.

Згадуючи нинішню ситуацію із озброєним конфліктом Росії на території України, негативно вплинула на фінансову безпеку держави та окремих банків. Проте за даними НБУ банки підійшли до кризи операційно стійкими та ефективними, із планом дій на випадок несприятливих подій, та мали значні запаси капіталу та ліквідності. Довіра вкладників до банків зберіглася: обсяги коштів на рахунках населення та бізнесу зросли в перші тижні після початку конфлікту. Однак,

нині зростання вкладів призупинилося. Попри те, що ліквідність банківського сектору наразі не викликає занепокоєнь, ризик ліквідності все ще присутній

Зважаючи на невизначеність макроекономічних умов та фінансового стану позичальників, масове кредитування бізнесу зараз є можливим лише у разі розширення програм державної підтримки. Ключовим для банків залишається кредитний ризик, що паралельно є найбільшою загрозою для банківського сектору.

Банківський сектор вперше за п'ять років став збитковим через різке зростання відрахувань до резервів. За очікуваннями НБУ, банки втратять мінімум 20% кредитного портфеля унаслідок війни та економічної кризи.

2.2 Аналіз діяльності АТ «Універсал Банк»

АТ «Універсал банк» універсальна кредитно-фінансова установа, заснована у 1994 році в місті Тернопіль. Банк є правонаступником усіх прав та обов'язків банку «Оазис». «Вікторія», «Євроцентр» та «Банк Універсальний» [67].

Активний розвиток АТ «Універсал банк» почався у 2006 році. Активи банку станом на 01.02.2006 року склали 602 млн. грн..

У листопаді 2006 році Євробанк EFG придбав 99,34% акцій. Грецький Eurobank EFG вивів банк на всеукраїнський масштаб. Сам Євробанк EFG провадить діяльність на території 10 країн: Україна, Англія, Греція, Люксембург, Кіпр, Польща, Греція, Болгарія, Румунія, Туреччина, Сербія [66].

На початку 2007 року відбувся зріст активів, було отримано прибуток в розмірі 8,45 млн. грн..

У 2008 році ВАТ «Банк Універсальний» виконав перейменування і став ВАТ «Універсал банк» [68].

У серпні 2014 року з'явилась інформація про продаж ПАТ «Універсал банк» українському комерційному банку «Дельта банк». Проте угода не була укладена [69].

У 2016 році банк придбав український олігарх і політичний діяч Сергій Тігіпко в його планах було приєднання «Універсал банк» до «Таском банк» [70]. 27.12.2016 року група «ТАС» придбала «Універсал банк» [71]. Менше чим через рік у співпраці із колишнім Топ-менеджментом «Приват банку» відкрили віртуальний банк Monobank.

В даний момент реалізовується проект Monobank — це окремий пакет послуг, орієнтований на просунутих-цифрових клієнтів. Послуги надаються виключно через смартфон і саму карту отримати можна без відвідувань відділень, адже їх не існує [72]. АТ «Універсал банк» пропонує фізичним особам сучасні продукти та послуги: картка IRON, картка monobank platinum, чорна картка з кредитним лімітом, біла картка, продукт «Розстрочка», «Покупка частинами», онлайн депозити в національній і іноземній валюті, Дитяча картка, рахунок фізичної особи-підприємця monobank, сервіс накопичення «банка» [73].

Ще через рік 22 листопада 2018 року банку отримує статус «Спеціалізованого ощадного банку», адже 50% пасивів банку це вклади фізичних осіб. На 1 липня 2019 року НБУ визнав АТ «Універсал банк» системно важливим банком [42].

АТ «Універсал банк» є учасником фонду гарантування вкладів фізичних осіб з 2.09.1999 року. свідоцтво №024 від 8.09.2009 року. У вересні 2019 року закрито 12 відділень банку. Станом на кінець березня 2020 року у банку нараховуються 14 відділень. Протягом 2020 року середньо облікова чисельність штатних працівників банку склала 1487 штатних працівників.

Статутний капітал 4 202 671 970 гривень, розподілених на прості іменні акції.

Завдання банку — постійно покращувати банківські відносини з клієнтами на всіх рівнях співпраці з ними.

Розглянемо фінансові показники діяльності АТ «Універсал банк» задля аналізу його діяльності з допомогою активів та пасивів банку в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5 – Фінансові показники діяльності АТ «Універсал банк»

активи	усього			відхилення	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
	тис грн	тис грн	тис грн	тис грн.	тис грн
1	2	3	4	5	6
грошові кошти та еквіваленти	4 157 895	6 356 498	19 723 002	2 198 603	13 366 504
кредити юридичних осіб	241 954	233 428	2 929 520	-8 526	2 696 092
кредити фізичних осіб	16 408 875	26 064 068	17 876 206	9 655 193	-8 187 862
всього активів	33 963 216	57 587 717	86 559 232	23 624 501	28 971 515
кошти банків	2 298 635	5 374 235	350 269	3 075 600	-5 023 966
кошти клієнтів	27 379 911	42 773 788	69 412 909	15 393 877	26 639 121
власний капітал	2 659 554	6 724 307	9 203 800	4 064 753	2 479 493
всього зобов'язань	31 303 662	57 587 717	86 559 232	26 284 055	28 971 515

Дані таблиці 2.5 вказують на суттєві зміни в 2022 року, де кредити фізичних осіб зменшились, а грошові кошти в структурі активів банку збільшились порівняно з 2021 роком, що є позитивною тенденцією, та свідчить про вплив військових дій як на структуру активів держави, так і окремо банку. Розглянемо детальніше структуру активів та здійснимо певний аналіз за допомогою наступних даних у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Динаміка структури активів АТ «Універсал банк».

показники	усього			відхилення	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
	тис.грн	тис грн	тис грн	тис грн	тис грн
1	2	3	4	5	6
грошові кошти та їх еквіваленти	4 157 895	6 356 498	19 723 002	2 198 603	13 366 504
усього фінансових активів	29 161 680	50 453 665	85 415 464	21 291 985	34 961 799
кредити та заборгованість банків і клієнтів	16 650 829	26 297 496	20 805 726	9 646 667	-5 491 770
дебіторська заборгованість за готівку та за операціями з платіжними картками	1 717 595	2 748 942	4 671 620	1 031 347	1 922 678

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4	5	6
основні засоби та нематеріальні активи	161 472	203 379	225 025	41 907	21 646
інвестиції в цінні папери	10 689 832	19 647 780	34 349 384	8 957 948	14 701 604
інші фінансові активи	1 776 334	4 394 889	10 223 825	2 618 555	5 828 936
похідні фінансові активи	44 685	113 500	313 527	68 815	200 027

На основі аналізу структури і динаміки активів відділення АТ «Універсал банк» за 2020 – 2022рр.. можна зробити висновок, що у 2022 році найбільша питома вага в активах займали фінансові активи. Найменшу питому вагу в активах у 2022 році займають основні засоби та похідні фінансові активи. При цьому загальна величина грошових коштів АТ «Універсал банк» за 2022 рік збільшилась на 13 366 504 тис. грн. за рахунок підвищення рівня ефективності здійснення грошових операцій, кредитів фізичним особам у 2022 році порівняно з 2021р. Аби детальніше зрозуміти структуру активів розглянемо її на наступній діаграмі (рисунок 2.18).

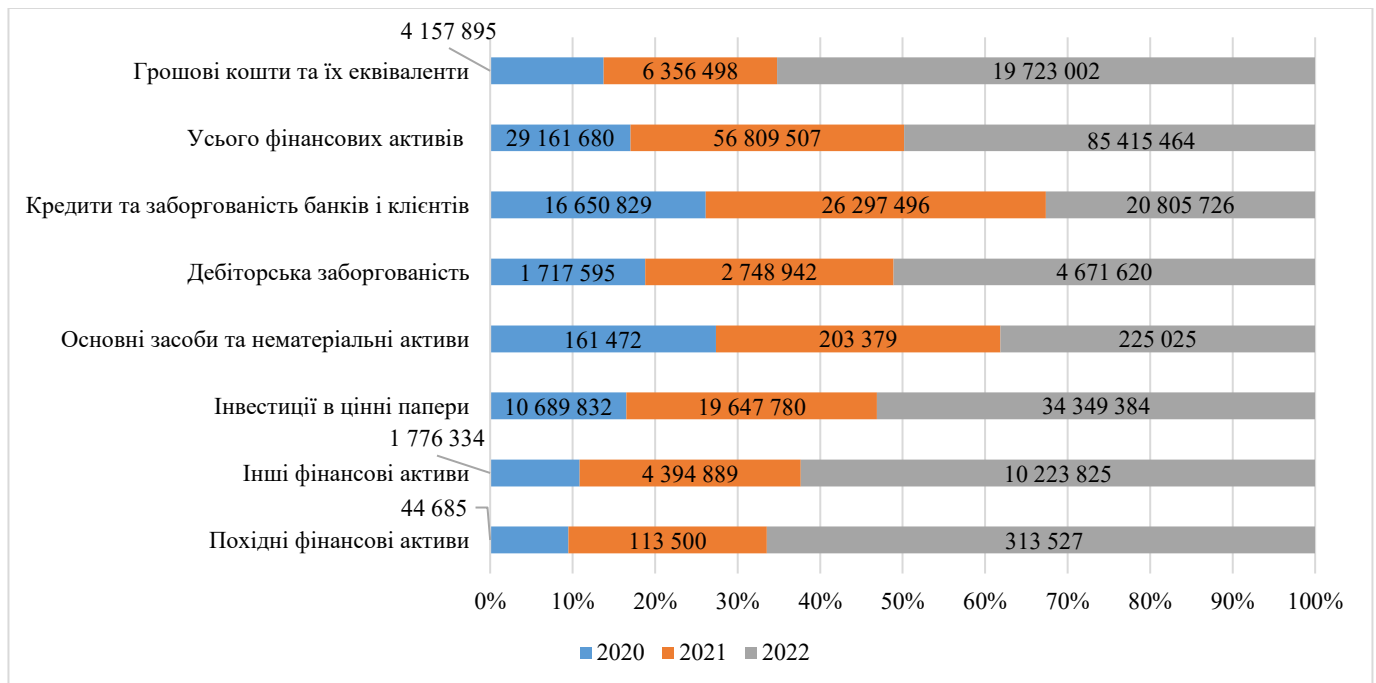

Рисунок 2.18 – Динаміка активів АТ «Універсал банк»

Згідно аналізованих даних інші фінансові активи станом на 2022 рік значно знизились, сягнувши суми 10 223 825 тис грн. Суттєвих змін зазнала дебіторська заборгованість станом на 2022 рік. Цей показник збільшився на 1 922 678 тис грн порівняно з попереднім 2021 роком.

Продовжимо аналіз діяльності банку на прикладі фінансових результатів за період з 2020 року по 2022 рік у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Доходи, витрати та чистий прибуток АТ «Універсал банк» за 2020–2022 рр.

назва статей	роки			відхилення	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
	тис грн	тис грн	тис грн	тис грн	тис грн
1	2	3	4	5	6
процентні доходи	3 970 573	7 056 733	10 055 313	3 086 160	2 998 580
процентні витрати	1 607 379	1 873 973	1 569 240	266 594	-304 733
чистий процентний дохід/(витрати)	2 363 194	5 182 760	8 486 073	2 819 566	3 303 313
комісійні доходи	3 307 908	5 960 222	4 247 158	2 652 314	-1 713 064
комісійні витрати	1 561 362	3 061 351	4 868 503	1 499 989	1 807 152
чистий комісійний дохід/(витрати)	1 746 546	2 898 871	621 345	1 152 325	-2 277 526
всього доходів	270 999	792 270	923 891	521 271	131 621
всього витрат	2 495 214	4 548 539	3 905 601	2 053 325	-642 938
прибуток/(збиток) до оподаткування	685 695	3 280 186	2 951 765	2 594 491	-328 421
податок на прибуток	131 671	207 975	792 951	76 304	584 976
чистий прибуток/(збиток)	95 330	59 916	380 394	-35 414	320 478

Таким чином, згідно з даними таблиці чистий процентний дохід за аналізований період збільшився за 2020 – 2022р. на 6 122 879 тис. грн. і склав всього 8 486 073 тис. грн., що є найбільшим показником за аналізований період. Загальна величина чистого комісійного доходу за 2022р. у порівнянні з 2021р. зменшилась на

2 277 526 тис. грн. за рахунок озброєного конфлікту на території України. Податок на прибуток зріс за 2022 року, показав негативну тенденцію до зросту.

Маючи статус надійного банку, АТ «Універсал банк» прагне бути уособленням стабільності, та динамічного розвитку попри всі труднощі економічні та політичні. Сьогодні банк надає послуги всім категоріям населення, що свідчить про провідну позицію банку на ринку роздрібних банківських послуг України. Розглянемо розміри кредитного портфелю та які резерви для ризику залишає банк на наступному рисунку 2.19.

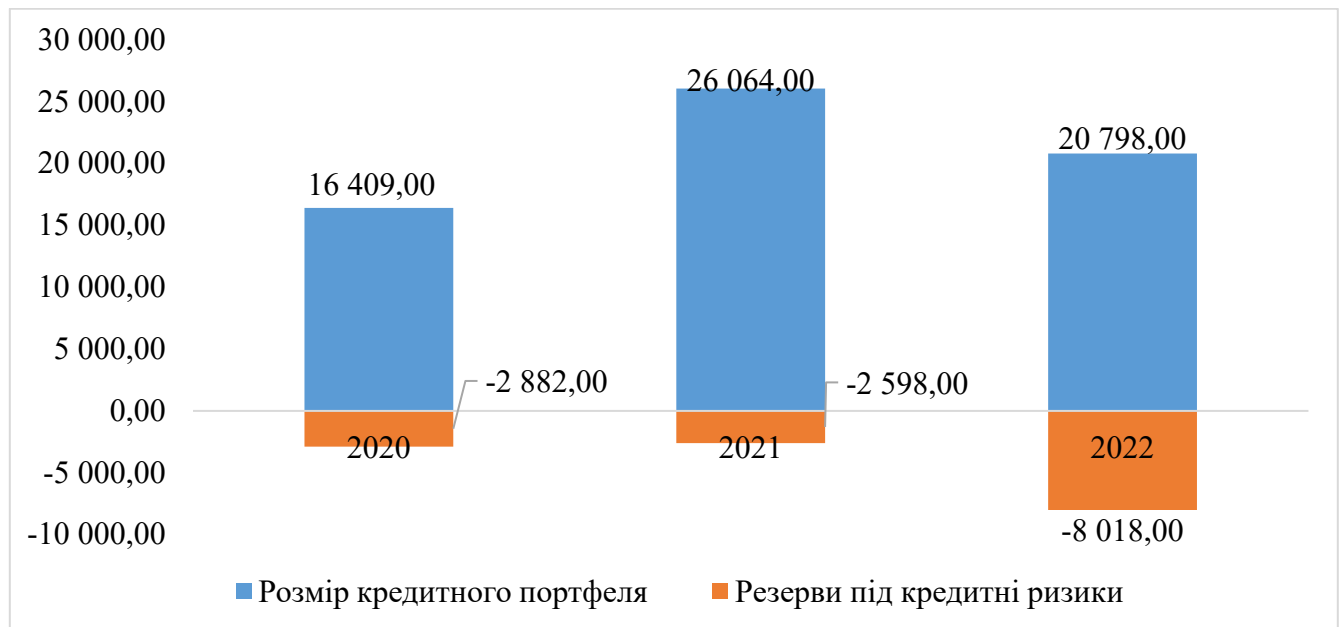

Рисунок 2.19 – Динаміка розмірів портфелю, млн грн

Згідно даних рисунку 2.19 розміри кредитного портфелю поступово збільшуються, що є позитивною тенденцією для банку, але вже у 2022 році розмір портфелю спіймав тенденцію зменшення. Та фактично незмінними залишаються резерви під кредитні ризики, що в наш час насторожує, адже ймовірність безнадійних кредитів зростає. Прикладом такої тенденції є динаміка непрацюючих кредитів АТ «Універсал банк». Можемо розглянути її динаміку на наступному

рисунку 2.20. уособленням стабільності, та динамічного розвитку попри всі труднощі.

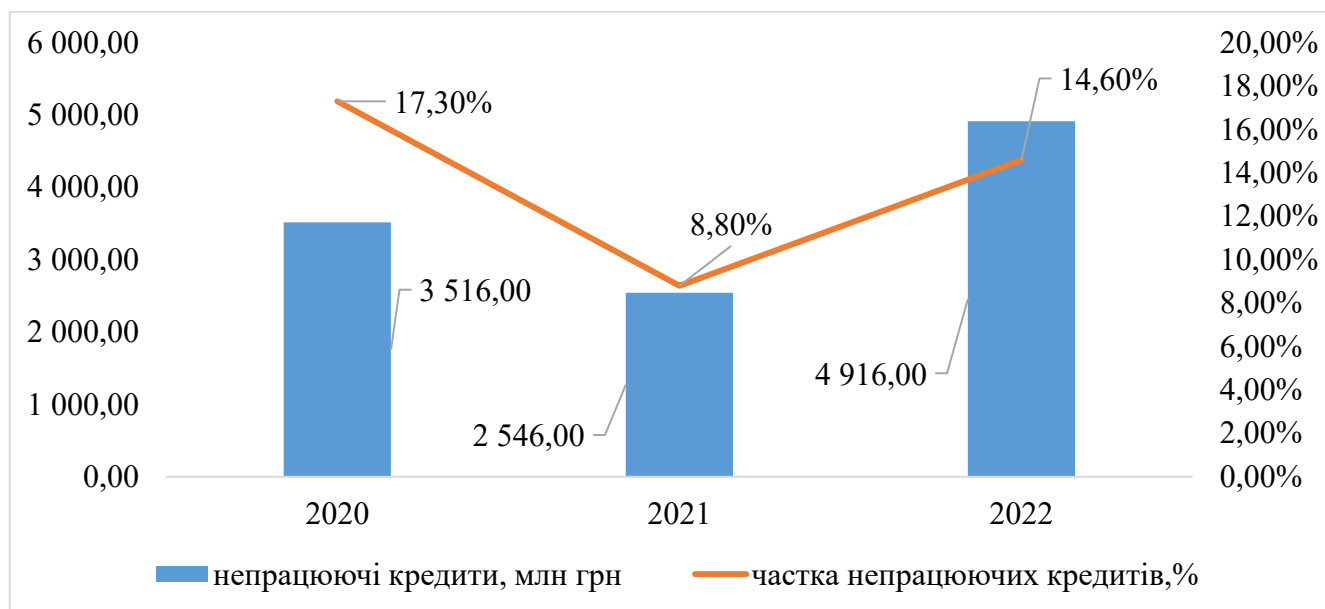

Рисунок 2.20 – Динаміка частки непрацюючих кредитів АТ «Універсал банк» за 2020 – 2022рр.

Починаючи з кінця 2020 року, тенденція до активного спадання показника переросла в помірне зросту до 2022 року, коли показник частки продовжує поступово зростати, що є дуже негативною тенденцією, враховуючи військовий стан та економічну кризу.

Проте таке зростання не безпричинне, адже банки України з державною часткою, в тому числі і АТ «Універсал банк» з 2021 року найбільше скоротили обсяг непрацюючих кредитів до березня 2022 року, в результаті чого частка непрацюючих кредитів знизилась, проте частка непрацюючих кредитів досі є тягарем АТ «Універсал банк», адже усього банківського сектору державних банків припадає саме на аналізований банк.

2.3 Аналіз фінансової безпеки АТ «Універсал Банк»

Банківські установи – центральна ланка, що забезпечує функціонування Фінансової системи країни. Зараз складно уявити будь-які фінансові операції, що відбуваються без участі комерційних банків. Беззаперечно, комерційні банки беруть участь у всіх соціально-економічних процесах, акумулюючи фінансові ресурси суспільства й забезпечуючи їх ефективний і раціональний розподіл. Україна активно долучається до світових глобалізаційних процесів, зокрема й у фінансовій галузі. Але враховуючи політичну нестабільність, економічні проблеми та соціальну напруженість у суспільстві, а також значний вплив зовнішніх чинників, зокрема військове протистояння на Сході України з Російською Федерацією, фінансова система пронизана значною кількістю ризиків, які досить складно виявляти та запобігати їм на початкових етапах. Цьому повинне сприяти постійне та систематичне дослідження, вчасне виявлення потенційних чинників і загроз виникнення фінансової безпеки в банківському секторі. Вплив не всіх загроз можна нейтралізувати, але вчасне виявлення дозволить зменшити їхній негативний вплив на ефективність функціонування об'єкта.

В останні роки спостерігаємо погіршення показників рентабельності, фінансової стійкості, платоспроможності низки комерційних банків. В Україні існує тенденція до скорочення кількості банківських установ вітчизняних власників, причому банки з іноземним капіталом (зокрема зі 100% іноземним капіталом) демонструють незначні зміни в кількості. Скорочення кількості банківських установ вітчизняних власників свідчить про неефективність роботи менеджменту та неспроможність протистояти фінансовим загрозам. Оцінювання рівня фінансової безпеки банківських установ країни потрібне, щоб забезпечити ефективність функціонування як окремого банку, так і банківської системи країни загалом, зокрема

для вчасного формування заходів захисту від зовнішніх і внутрішніх де стабілізаційних чинників і запобігання їхньому негативного впливу. Варто зазначити, що оцінювання рівня фінансової безпеки комерційного банку важливе не тільки для держави, але й для інвесторів – адже високий рівень безпеки дає більші гарантії збереження та примноження вкладених інвестицій, особливо це актуально в умовах ризику і нестабільності фінансового сектора економіки України.

Подальше удосконалення потребує методичних інструментів оцінювання рівня фінансової безпеки комерційного банку, який би комплексно та з урахуванням попередньо накопиченого досвіду оцінювання і напрацювань українських і міжнародних учених у царині фінансової безпеки дозволяв оперативно оцінити стан фінансової безпеки банківського сектору як органам виконавчої влади, науковим інститутам та іншим зацікавленим сторонам для ухвалення управлінських рішень щодо аналізування, запобігання та мінімізації впливу реальних і потенційних загроз у банківській галузі.

Удосконалення підходу до оцінювання рівня фінансової безпеки АТ «Універсал Банк», а також проранжувати і згрупувати за рівнем фінансової безпеки. На основі опрацювання підходів науковців, пропоную оцінювати рівень фінансової безпеки АТ «Універсал Банк» за допомогою розрахунку через коефіцієнти показані в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Коефіцієнтний аналіз фінансового стану банку

показник	розрахунок	визначення ваги показника	
		умови	бали
1	2	3	4
аналіз фінансової стійкості банку			
рівень капіталізації банку, $K_{р\kappa\delta}$	регулятивний капітал / норматив Н1	$K_{р\kappa\delta} < 1$	1
		$1 \leq K_{р\kappa\delta} \leq 5$	2
		$K_{р\kappa\delta} > 5$	3
коефіцієнт адекватності регулятивного капіталу, $K_{арк}$	норматив Н2 / 100	$K_{арк} < 0,1$	1
		$K_{арк} > 0,15$	2
		$0,1 \leq K_{арк} \leq 0,15$	3

Продовження таблиці 2.8

1	2	3	
коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів, Крка	регулятивний капітал /сукупні активи	Крка < 0,09	1
		Крка > 0,12	2
		0,09 ≤ Крка ≤ 0,12	3
аналіз ділової активності банку			
коефіцієнт активності залучення коштів юридичних і фізичних осіб, Кзд	кошти клієнтів / зобов'язання	Кзд < 0,65	1
		Кзд > 0,75	2
		0,65 ≤ Кзд ≤ 0,75	3
коефіцієнт активності залучення коштів банків, Кзкб	кошти банків / зобов'язання	Кзкб > 0,3	1
		Кзкб < 0,15	2
		0,15 ≤ Кзкб ≤ 0,3	3
аналіз ліквідності банку			
коефіцієнт ліквідного спів- відношення кредитів і депозитів, Клкд	кредитний портфель / кошти клієнтів	Клкд < 1,1	1
		Клкд > 1,5	2
		1,1 ≤ Клкд ≤ 1,5	3
аналіз ефективності діяльності банку			
загальний рівень прибутковості, Кзрп	прибуток до оподаткування / доходи банку	Кзрп < 0,05	1
		0,05 ≤ Кзрп < 0,1	2
		Кзрп ≥ 0,1	3
рентабельність капіталу, ROE	чистий прибуток / власний капітал	ROE < 0,1	1
		0,1 ≤ ROE < 0,15	2
		ROE ≥ 0,15	3
рентабельність активів, ROA	чистий прибуток / сукупні активи	ROA < 0,01	1
		0,01 ≤ ROA < 0,02	2
		ROA ≥ 0,02	3

Аналіз фінансової стійкості банку здійснюється з використанням нормативів капіталу, що контролюються НБУ, та інших показників, що базуються на аналізі співвідношень між різними групами активів, зобов'язань і власного капіталу. Визначені показники дозволяють не лише відстежити дотримання нормативних вимог, а й оцінити «капітальну силу» банку щодо залучення ресурсів, формування активів та підтримання їх якості, покриття ризиків та протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам фінансовій безпеці.

Проведено аналіз показників фінансового стану АТ «Універсал Банк» за 2020 – 2022 роки. Результати розрахунків у балах зазначені в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9 – Аналіз фінансового стану банку за 2020 – 2022 роки

	роки			усього балів
	2020	2021	2022	
показник	бали			
1	2			3
аналіз фінансової стійкості банку				
рівень капіталізації банку, $K_{р\kappa\delta}$	3	3	3	19
коефіцієнт адекватності регулятивного капіталу, $K_{арк}$	3	2	2	
коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів, $K_{рка}$	1	1	1	
аналіз ділової активності банку				
коефіцієнт активності залучення коштів юридичних і фізичних осіб, $K_{зд}$	2	2	2	12
коефіцієнт активності залучення коштів банків, $K_{з\kappa\delta}$	2	2	2	
аналіз ліквідності банку				
коефіцієнт ліквідного співвідношення кредитів і депозитів, $K_{л\kappa\delta}$	1	1	1	3
аналіз ефективності діяльності банку				
загальний рівень прибутковості, $K_{зрп}$	3	3	3	25
рентабельність капіталу, ROE	2	3	3	
рентабельність активів, ROA	2	3	3	

За результатами першого блоку аналізу можна зробити висновки стосовно рівня фінансової стійкості (РФС) банку, виходячи із загальної суми набраних балів. Чим ближче до правої межі можливого значення ($6 \leq \text{РФС} \leq 18$) знаходиться цей показник, тим більш фінансово стійким є банк. Це означає, що банк має достатній розмір захищеного власного капіталу та необхідних резервів для покриття ризиків, здатний працювати в нестандартних умовах та мінімізувати загрози фінансовій безпеці банку.

У другому блоці аналізу фінансового стану банку є можливість дослідити групу показників, які дозволяють розкрити спрямованість банківської політики щодо залучення ресурсів та їх розміщення в активи. Оскільки банк здебільшого працює з чужими грошима, рівень його ділової активності щодо залучення зовнішніх джерел фінансування своєї діяльності має бути високим. З іншого боку, надмірна

ділова активність може погіршити фінансову стійкість банку, особливо в нестабільних умовах.

Рівень ділової активності банку (РДА) також оцінюється, виходячи із загальної суми набраних балів у другому блоці аналізу ($6 \leq \text{РДА} \leq 18$). Оскільки як надмірна, так і занадто млява ділова активність банку є ознакою негативного характеру, умовами визначення важливості показників уже врегульовано їх вплив на сумарний оцінний показник. Тому наближення його до правої межі можливого значення характеризує ділову активність банку як оптимальну з погляду спроможності залучати кошти з різних джерел та ефективно їх розміщувати в активні операції.

Третій блок діагностики рівня фінансової безпеки присвячений аналізу ліквідності банку. Ступінь покриття зобов'язань активами та ліквідність самих активів постійно контролюється банком через розрахунок обов'язкових економічних нормативів НБУ (Н4, Н5, Н6). Тому в цій роботі оцінювання ліквідності банку проводиться за додатковими показниками, які допомагають маневрувати певними обсягами активів і пасивів для забезпечення їх збалансованості (негайно або в найближчий період).

Ліквідність банку можна вважати в цілому нормальною, якщо рівень ліквідності банку (РЛБ) наближується до правої межі можливого значення ($6 \leq \text{РЛБ} \leq 18$).

Якщо РЛБ знаходиться в середині вказаного інтервалу значень, це свідчить про надлишкову ліквідність банку. Підтримання ліквідності на такому рівні (особливо в частині високоліквідних активів) свідчить про недостатньо ефективне розміщення ресурсів, недобір ризиків і неспроможність банку максимізувати прибуток.

Якщо РЛБ наближується до лівої межі можливого значення, банк має (або може мати найближчим часом) проблеми з ліквідністю. Така ситуація, ймовірно, свідчить про високу ділову активність банку й бажання підвищувати рівень прибутковості, але може призвести до дефіциту фінансових ресурсів і втрати

можливості виконувати свої функції з обслуговування клієнтів. Це, у свою чергу, може викликати вплив клієнтів і закриття рахунків, тобто додаткове поглиблення кризи ліквідності і зниження рівня фінансової безпеки банку.

Поглибити висновки про фінансовий стан банку, його спроможність створювати прибуток, управляти ризиками та забезпечувати належний рівень фінансової безпеки можливо за результатами четвертого блоку аналізу.

Найбільш узагальнюючими показниками, що свідчать про ефективність діяльності банку, є загальний рівень прибутковості та окупність витрат доходами, бо тільки доходи і витрати формують прибуток. Ці показники вказують, наскільки структура активів і пасивів, доходів і витрат, що склалася, забезпечує отримання необхідного рівня прибутку. Однак різке зростання в динаміці показника окупності витрат доходами (особливо якщо воно значно перевищує темпи нарощення активних операцій) може свідчити про надмірний інтерес банку до високодохідних, але високо ризикованих операцій.

У світовій практиці важливими показниками ефективності діяльності банку є показники ROE та ROA, оскільки вони відображають якість фінансової політики банку, професіоналізм його менеджерів та спроможність забезпечувати необхідний рівень фінансової безпеки банку.

Важливим є показник резервування під знецінення активів і пасивів, оскільки він вказує на вагу сформованих банком резервів під банківські ризики в загальних витратах. Велике (від'ємне) значення показника свідчить про низьку якість активів, малоефективну систему управління ризиками та втрачені можливості щодо підвищення прибутковості діяльності. Полегшити «тягар» банку можна, коли досягти додатного значення чисельника у наведеній формулі для розрахунку показника. Це вказує на оздоровлення кредитно-інвестиційного портфеля, на повністю сформовані резерви під банківські ризики та можливість збільшувати доходи за рахунок вивільнених резервів.

Очевидно, що банк у змозі забезпечувати належний рівень свого фінансового стану, коли показник ефективності діяльності банку (ЕДБ) наближується до правої межі інтервалу ($6 \leq \text{ЕДБ} \leq 18$). Негативною ознакою діяльності банку є наближення оцінного показника ЕДБ до лівої межі вказаного інтервалу, оскільки це свідчить про наявність серйозних фінансових проблем і неспроможність банку справлятися із завданнями генерації прибутку, зокрема, завдяки оздоровленню активів та мінімізації ризиків.

Перелік індикаторів фінансової безпеки банку сформований з урахуванням принципів інформаційної доступності (наявність статистичних даних для розрахунку того чи іншого індикатора), репрезентативності (обрано найбільш суттєві індикатори, які впливають на рівень фінансової безпеки банку) та достовірності (індикатори адекватно відображають стан фінансової безпеки банку). Перелік індикаторів фінансової безпеки банку наведено в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Індексні показники фінансового стану банку 2020 – 2022

показник	індекс			відхилення	
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6
Кркб	9,48	13,31	33,91	3,83	20,6
Карк	0,1491	0,1522	0,1509	0,0031	-0,0013
Крка	0,050	0,049	0,08	-0,001	0,031
Кзд	0,87	0,84	0,89	-0,003	0,05
Кзкб	0,074	0,105	0,0045	0,031	-0,06
Клкд	0,599	0,609	0,299	0,01	-0,31
Кзрп	1,04	1,08	1,19	0,04	0,11
ROE	0,25	0,46	0,26	0,21	-0,2
ROA	0,019	0,053	0,027	0,034	-0,026

Оцінювання загального рівня фінансової безпеки банку здійснюється за рахунок розрахунку інтегрального показника фінансового стану (ІПФС) з використанням результатів попередніх блоків аналізу та з урахуванням коригувальних коефіцієнтів, які можуть посилювати або послаблювати фінансовий стан установи:

$$\text{ІПФС} = \text{РФС} \times K + \text{РДА} \times K + \text{РЛБ} \times K + \text{ЕДБ} \times K ,$$

де РФС – рівень фінансової стійкості (бали);

РДА – рівень ділової активності (бали);

РЛБ – рівень ліквідності банку (бали);

ЕДБ – ефективність діяльності банку (бали); і

K – коригувальні коефіцієнти ($i = 1, \dots, 4$)

Отриманий результат динаміки інтегрального індикатора розглянемо детальніше на рисунку 2.22.

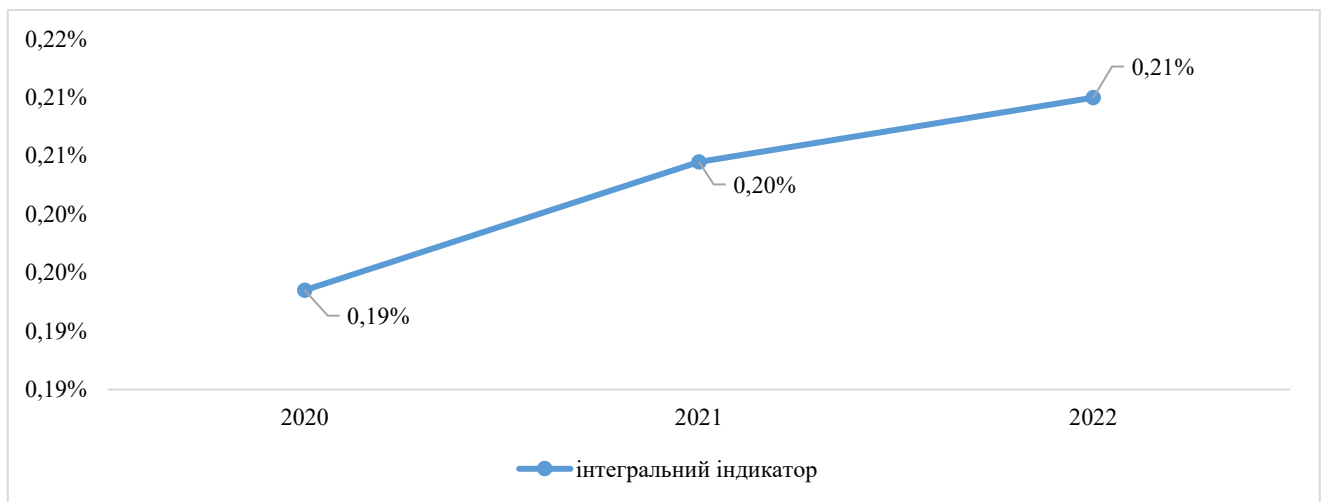

Рисунок 2.22 – Інтегральний індикатор фінансової безпеки банку

Динаміка інтегрального індикатора, що наведена на рисунку 2.22, дозволяє зробити висновок про помірне зростання починаючи з 2020 року, що є позитивною

тенденцією. У 2020 році цей показник склав найнижче значення протягом аналізованого періоду – 0,19%, що є небезпечним для стану фінансової безпеки банків та на початку 2022 року значення зросло на 0,2%, проте такий показник як 0,21% все ще є негативним значенням для фінансової безпеки банку.

Висновки до другого розділу

Отже, згідно отриманих результатів, за 2020 та 2022 роки присутня необхідність підвищення ефективного контролінгу з боку банку за станом кредитних виплат потенційними позичальниками та створення додаткових резервів для покриття можливих збитків від кредитної діяльності. Для зниження ризиків керівництву АТ «Універсал банк» слід звернути увагу на підвищення рівня ефективності управління кредитними операціями за рахунок збільшення рівня страхування, вартості застави, здійснення більш результативного процесу оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника. Також варто відмітити, що стан фінансової безпеки потрібно підвищувати, так як це було вже у 2020 році, банк успішно подолав кризу карантинних обмежень та вийшов на новий рівень довіри клієнтів. Та 2022 рік вносить свої корективи до планів банку та розроблених ним стратегій до розвитку. Перейдемо до апробації прогностної моделі оцінки фінансової безпеки на матеріалах АТ «Універсал банк» у наступному розділі.

Розраховане значення інтегрального індикатора повинно перевищувати 65 балів, в такому стані фінансовий стан банку можна вважати надійним за всіма аспектами діяльності. Адже банк є стійким до змін, що відбуваються на ринку, виявлені проблеми незначні і можуть бути вирішені в поточній діяльності.

Фінансовий стан банку вважається слабким, якщо значення інтегрального індикатора є меншим від 36 балів та має тенденцію до зниження. Банк має великі фінансові проблеми з імовірним їх поглибленням, особливо при посиленні впливу загроз банківській безпеці.

Керівництво та власники банку мають терміново вжити заходів щодо фінансового оздоровлення банку, можливо й нестандартних.

Якщо значення показника знаходиться в інтервалі від 36 до 72 балів, фінансовий стан є задовільним (у діапазоні від слабкого до надійного). Залежно від того, до якої межі інтервалу є ближчим інтегральний індикатор, менеджерами банку мають прийматися відповідні рішення щодо усунення фінансових проблем та недопущення серйозного погіршення ріння фінансової безпеки банку.

Значення показника фінансової безпеки банку АТ «Універсал Банк» виявляється слабким. В 2020 році показник становить 19 балів, в 2021 році цей показник зріс до 20 балів і в продовж 2022 року не змінювався.

3 Напрями вдосконалення оцінки фінансової безпеки банків

3.1 Розробка концепції та обґрунтування методів і моделей перевірки рівня фінансової безпеки банку

Повноцінне функціонування банків та банківської системи напряму залежить від попередньо визначеного та оціненого рівня фінансової безпеки. Сутність розробки концепції щодо вдосконалення оцінки фінансової безпеки банків допоможе насамперед узагальнити наявні методи оцінки та виокремити з них найефективніші.

Метою даної концепції виступатиме вияв та формування єдиного комплексного підходу оцінювання фінансової безпеки банків задля ефективної роботи банку та високого рівня його фінансової безпеки. Для досягнення поставленої мети будуть виконані такі завдання: дослідження сутності та змісту фінансової безпеки банку, методичного інструментарію її оцінки; проведення оцінки рівня фінансової безпеки банків; визначення напрямів вдосконалення оцінки фінансової безпеки.

Побудова даної концепції відбуватиметься за умови дотримання таких принципів:

- комплексності передбачає використання всіх можливих методів оцінки, задля забезпечення ефективного аналізу рівня фінансової безпеки банку та безпеки банківських ресурсів;
- своєчасності, що характеризується вчасним виявом та прогнозом даних, що є заходами попередження та прогнозування можливих загроз для забезпечення високого рівня фінансової безпеки;
- безперервності - протидія та постійний аналіз впливу тих чи інших факторів на рівень фінансової безпеки банків
- обґрунтованості – відповідає за реалізацію методів оцінювання щодо захисту фінансової безпеки банків на сучасному рівні розвитку, та відповідність до встановлених

норм та вимогам;

– удосконалення заходів і засобів захисту – впровадження застосування покращених методів оцінки фінансової безпеки банків.

Засобами для досягнення поставленої мети є формування та використання системи показників для чіткого аналізу та проведення оцінки фінансової безпеки банків, проведення оцінки за наявними методами оцінювання фінансової безпеки банку, до яких ми відносимо: систему показників оцінки фінансової безпеки банку, методику оцінки фінансової безпеки банку, що базується на економічних нормативах, та використання математичної моделі для прогнозу ряду показників в майбутніх періодах, щоб заздалегідь виявити можливі загрози та проблеми.

Критерії для оцінювання та визначення ефективності фінансової безпеки банків є переліком таких показників: оцінки фінансової безпеки банків: частка простроченої заборгованості, частка іноземного капіталу, рентабельності активів, інтегральний індикатор фінансової безпеки банків. Якщо ж мети досягнуто не буде, повернемося до засобів досягнення мети і будемо змінювати підхід. В ідеалі, те до чого ми прагнемо це звісно ж щоб мета була досягнена та був сформований єдиний ефективний підхід оцінювання фінансової безпеки банків.

Концепція фінансової безпеки банку:

Завдання: дослідити сутність та зміст фінансової безпеки банку, методичний інструментарій її оцінки; провести перевірку рівня фінансової безпеки банків; визначити напрями вдосконалення фінансової безпеки.

Принципи: комплексність, своєчасність, безперервність, обґрунтованість.

Засоби досягнення мети: система показників фінансової безпеки банку, методика перевірки фінансової безпеки банку, модель прогнозування рядів зростання або падіння фінансової безпеки банку.

Критерії ефективності: показники фінансової безпеки банку, частка простроченої

заборгованості, частка іноземного капіталу, рентабельність активів, інтегральний індикатор фінансової безпеки банків

У реалізації даної концепції ми будемо обирати потрібну нам площину індикаторів, коефіцієнтів та показників для проведення оцінки фінансової безпеки банків України та окремо на матеріалах АТ «Універсал банк». Так як для аналізу рівня фінансової безпеки потрібні дані Національного банку України та статистичні дані щодо діяльності усіх банків, то перелік показників потрібних для апробації даної моделі на окремому банку буде потребувати частково інший перелік індикаторів, тому перед нами постане завдання вибору умовно правильних показників.

Також серед обраних засобів досягнення мети присутня уже наявна методика щодо оцінки рівня фінансової безпеки банків, що базується на економічних нормативах. У першому розділі, ми прийшли до висновку, що даний метод потребує для більш точного аналізу стану саме фінансової безпеки банків та рівня його безпеки. Тому розуміємо, що доцільно даний метод застосовувати у процесі оцінки у комплексі із іншими засобами та методами оцінювання фінансової безпеки банків, що ми і зробимо.

Після проведених розрахунків стосовно описаних засобів досягнення мети, останнім і не меншим важливим етапом у досягненні поставленої цілі є розрахунок прогнозу рядів динаміки фінансових показників на майбутні періоди задля попередження та запобігання ризиків впливу факторів на стан фінансової безпеки банків, що допоможе уникнути та попередити про негативні наслідки. Розрахунок даної моделі є ключовим у розробці даної концепції, адже даний етап допоможе зрозуміти наскільки ефективним та якісним у використанні буде розроблений нами підхід щодо покращення оцінки фінансової безпеки банків.

Слід зауважити, що критеріями ефективності у даній концепції є перелік попередньо обраних індикаторів рівня фінансової безпеки банків. Щодо показника «частка простроченої заборгованості» розуміємо, що важливо оцінити рівень ризику із

простроченими, у деяких випадках вже непрацюючими кредитами, адже чим вище частка тим більші витрати у банків. Недоотримання коштів у банку призводить до низки проблем, найперша яка виникає це труднощі у виплатах по депозитах. Стосовно частки іноземного капіталу розуміємо, що важливо аби кошти державних банків у статутному капіталі банків переважали, адже перевага іноземного капіталу витісняє із ринку фінансових послуг вітчизняні банки.

Проте розуміємо, що на даному етапі банки з іноземним капіталом активно підтримують економіку нашої держави в умовах кризового стану. Загальновідомо, що показник рентабельності активів є одним із найважливіших показників який допоможе надати оцінку рівня забезпечення фінансової безпеки банку. Тому будемо проводити аналіз його динаміки та оцінювати можливі ризики. Ключовим критерієм ефективності у переліку із розробленої концепції є інтегральний індикатор рівня фінансової безпеки банків, який допоможе надати загальну оцінку стану фінансової безпеки банків. Всі попередні розрахунки будуть спрямовані на проведення інтегральної оцінки.

Виходячи з розробленої концепції маємо перейти до її реалізації, у вигляді побудови моделі прогностичних показників фінансової безпеки банків задля ефективної її оцінки. Безперервний моніторинг забезпечить своєчасний вияв потенційних загроз для забезпечення ефективної діяльності та розвитку банківської системи, аби завчасно протидіяти можливим негативним факторам.

Для визначення тенденцій щодо змін рівнів динамічних рядів у часі використаємо модель рядів динаміки. У процесі аналітичного вирівнювання значення індикаторів фінансової безпеки банків України, (Y) було замінено на відповідні значення, розраховані за допомогою певних функцій, що обирались в залежності від попередньо розрахованих показників у першому та другому розділах та характеру їх динаміки. Відносно стабільна поведінка графіку була помітна відносно показника частки активів 5 найбільших банків у сукупних активах, саме тому використано було лінійну функцію для

прогнозу. Проте в більшості приростах рядів динаміки простежувалось нестабільне зростання чи спадання, в таких випадках використовуються функції поліноміальна («частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %», «частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %», «співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів», «рентабельність активів, %»), експоненційна, ступенева («співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань»), та логарифмічна («співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %») [32; 35, 36].

За допомогою розрахованого коефіцієнту апроксимації R^2 будемо обирати адекватність рівняння для вибору нам потрібного в тому чи іншому випадку. Відповідно чим вище значення даного коефіцієнту тим вищою є точність обраного рівняння для розрахунку майбутніх показників. Чим ближче значення даного коефіцієнта до 1 тим точніше модель здатна показати тенденцію розвитку.

Результати здійсненого дослідження зроблених на підставі таблиці 3.1 можна побачити в таблиці 3.2.

Таблиця 3.1 – Розрахунок інтегрального індикатора фінансової безпеки банків України

показник	2020	2021	2022
1	2	3	4
частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	41,00	30,02	33,63
співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	68,4	61,9	48,60
частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	27,30	36,37	35,12
співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3,3	3,5	3,6
рентабельність активів, %	2,93	3,81	0,29

Продовження таблиці 3.1

1	2	3	4
співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	0,86	0,89	0,87
частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	53,9	59,4	53,2
інтегральний індикатор фінансової безпеки	0,438	0,397	0,422

Таблиця 3.2 – Вирівнювання прогнозних даних за аналітичними функціями

показник	вид апроксимації	прогнозна модель	R ²
1	2	3	4
частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	поліноміальна	$y = 1,1510x^3 - 9,9986x^2 + 18,528x + 42,948$	0,9923
співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	логарифмічна	$y = -41\ln(x) + 115,12$	0,9888
частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	поліноміальна	$y = 1,3014x^2 - 7,1106x + 34,872$	0,558
співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	поліноміальна	$y = 0,0643x^2 - 0,4557x + 4,26$	0,5937
рентабельність активів, %	поліноміальна	$y = 0,0375x^3 - 1,0868x^2 + 5,0157x - 2,098$	0,7518
співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань	ступенева	$y = 0,9389x^{-0,047}$	0,5736
частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	лінійна	$y = -1,66x + 62,66$	0,4662

Завдяки результатам проведеного аналізу виконаємо обчислення індикаторів фінансової безпеки банків з прогнозованими показниками на наступні 3 роки (2023 – 2025pp). За основу будемо використовувати вже раніше обраховані показники фінансової безпеки банків (з використанням MS Excel). Розрахунок показників наведений у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Прогнозні показники фінансової безпеки банку на 2023 – 2025 роки

показник	2023	2024	2025
1	2	3	4
частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	47,3	78,3	141,76
співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	39,9	35,34	29,87
частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	43,88	48,87	61,28
співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3,8	3,95	4,1
рентабельність активів, %	-6,6	-7,38	-12,33
співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	0,859	0,857	0,851
частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	51,91	51,04	49,38

Отже, розрахувавши прогнозні значення індикаторів фінансової безпеки банку розглянемо значення частки простроченої заборгованості (рисунок 3.1).

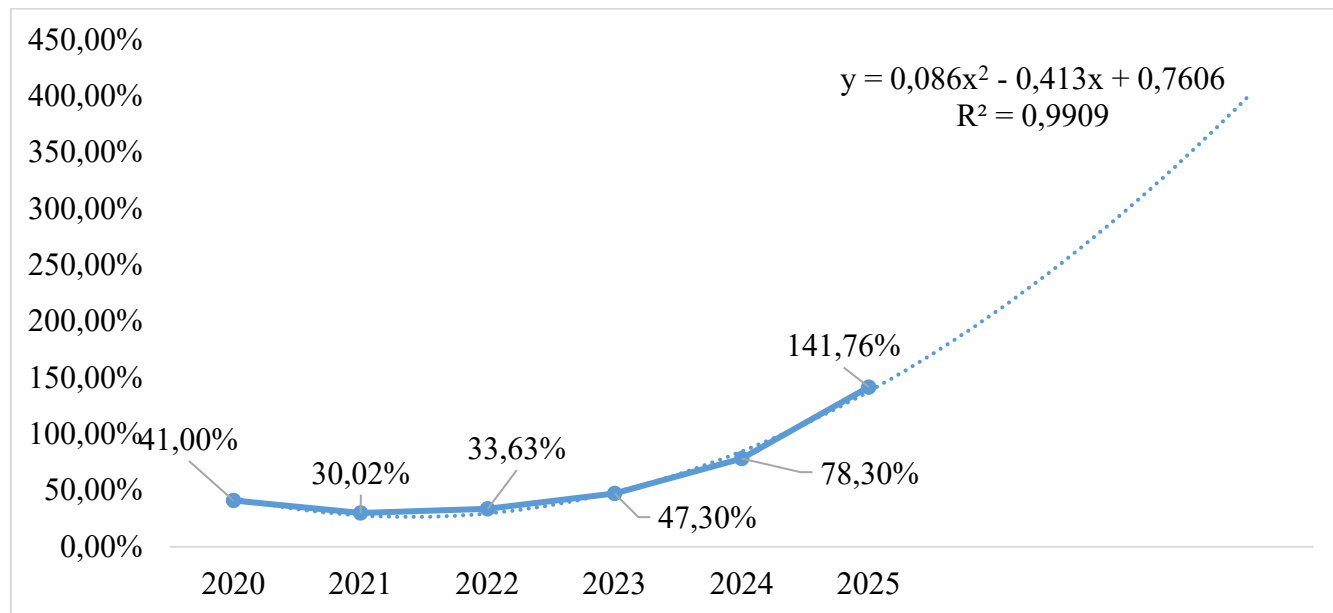

Рисунок 3.1 – Прогноз динаміки індикатора «частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам» у 2023 – 2025рр.

Можемо прослідкувати на графіку майбутнє зростання частки простроченої заборгованості за кредитами, що є негативною тенденцією та свідчить про погіршення стану кредитного портфеля банку у подальшому, особливо в умовах війни та економічної нестабільності.

Згідно прогнозу індикатора співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті в 2023 – 2025 роках матиме тенденцію до спадання (рис. 3.2.).

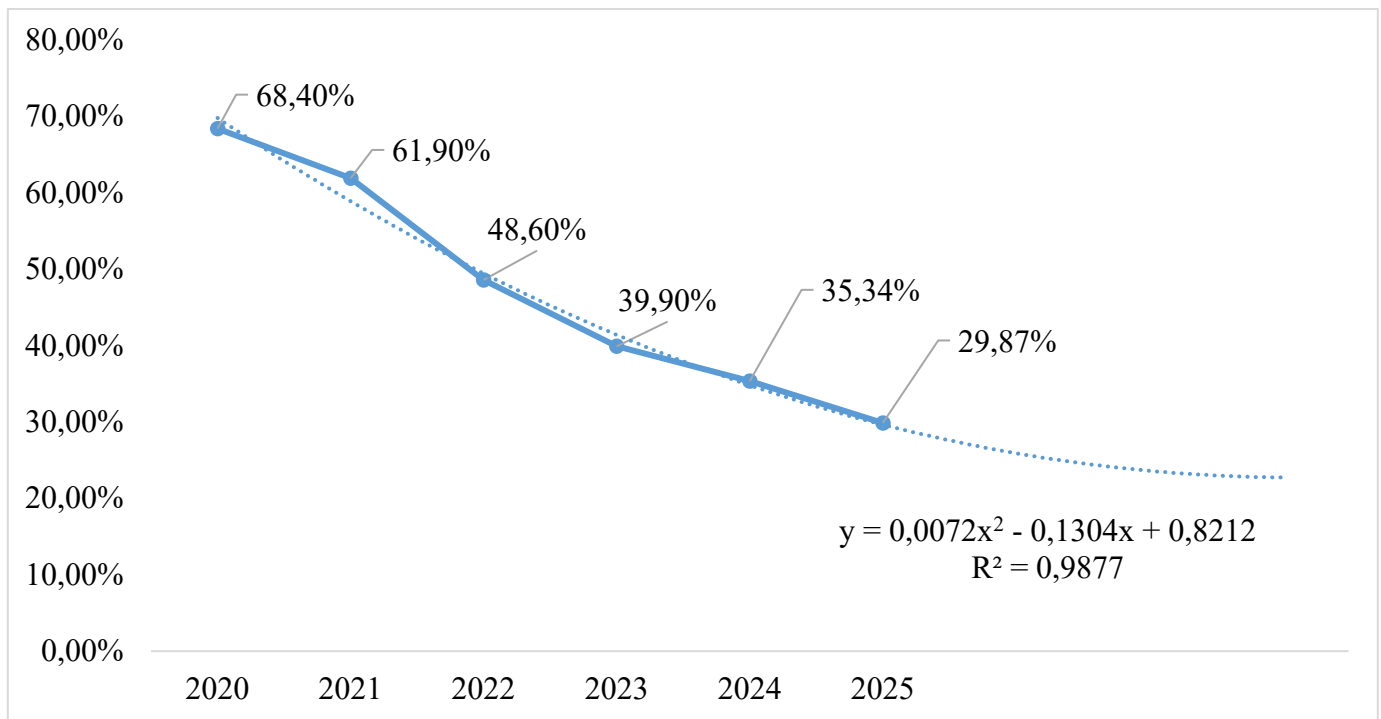

Рисунок 3.2. – Прогноз динаміки індикатора «співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті» у 2023 – 2025 рр.

Така поведінка індикатора свідчить про те, що обсяг наданих кредитів та залучених депозитів в іноземній валюті буде зменшуватись. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банку, за прогнозом протягом 2023 – 2025 років зростатиме та досягне критичного рівня (рисунок 3.3).

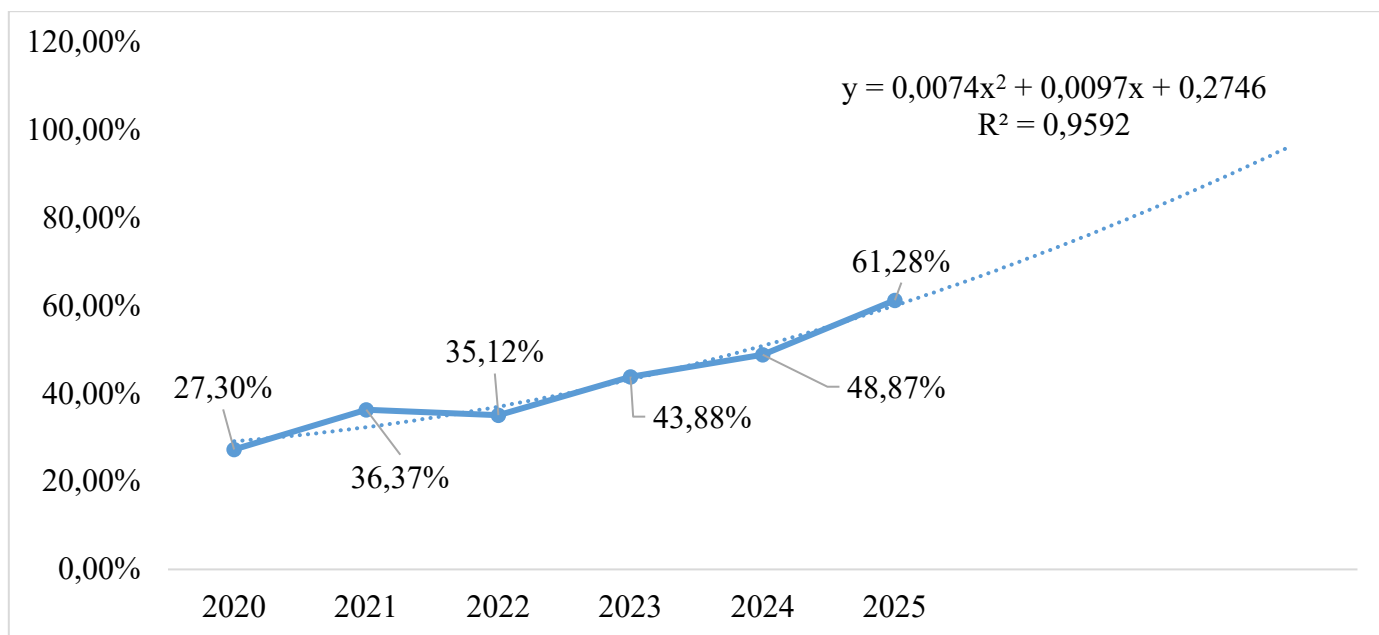

Рисунок 3.3 – Прогноз динаміки індикатора «частка іноземного капіталу у статутному капіталі банку» у 2023 – 2025 рр.

Звісно, таке зростання пов'язано з більшою стійкістю іноземного капіталу до кризових явищ, ніж капіталу державних банків.

Показник співвідношення довгострокових кредитів та депозитів також матиме тенденцію до зростання переходячи за межі критичного рівня (рисунок 3.4.).

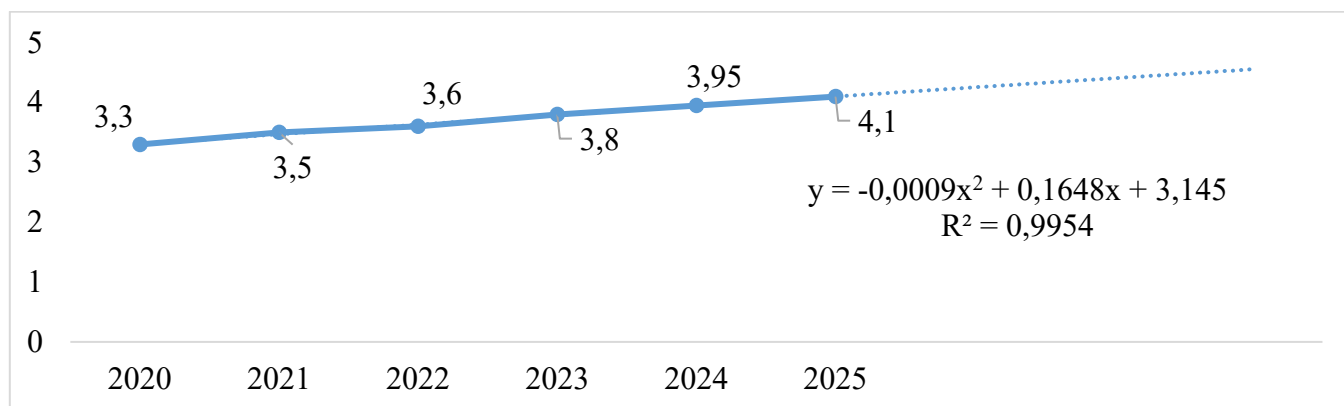

Рисунок 3.4 – Прогноз динаміки індикатора «співвідношення довгострокових кредитів та депозитів» у 2023 – 2025 рр.

Можливе зростання пов'язане з тим, що досить тривалий час банк надавав більші обсяги кредитів, та замало залучав депозити. Можлива тенденція містить негативний характер, так як через несплату позичальниками боргів за кредитами виникає ризик несплати зобов'язань за депозитами [49]. Негативної тенденції спадання до негативного значення набув показник рентабельності активів (рисунок 3.5).

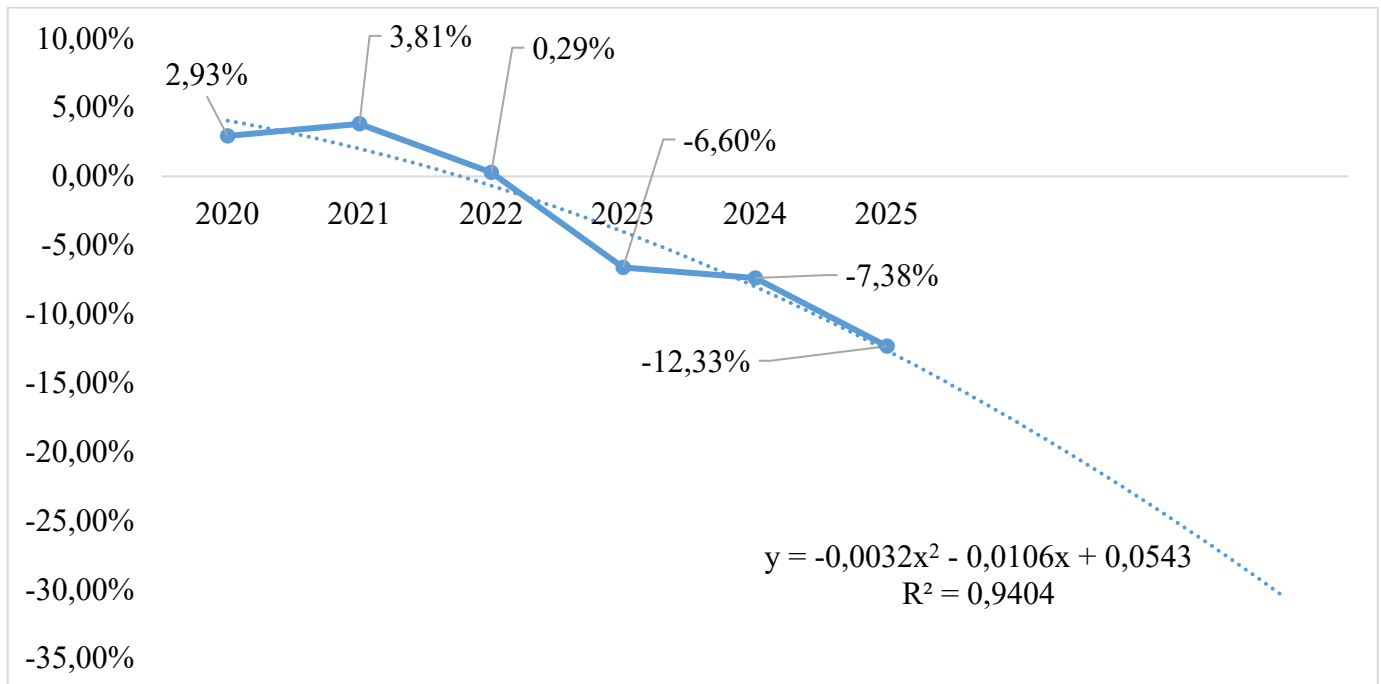

Рисунок 3.5. – Прогноз динаміки індикатора «рентабельність активів» у 2023 – 2025 рр.

Індикатор рентабельності активів за проведеними розрахунками на 2025 рік сягне позначки -12,33, що є нижчим за критичне у 12 разів. Аби підіймати рівень даного показника банку, варто вже зараз залучати клієнтів до активного кредитування.

Розглянемо майбутню тенденцію руху співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань на рисунку 3.6.

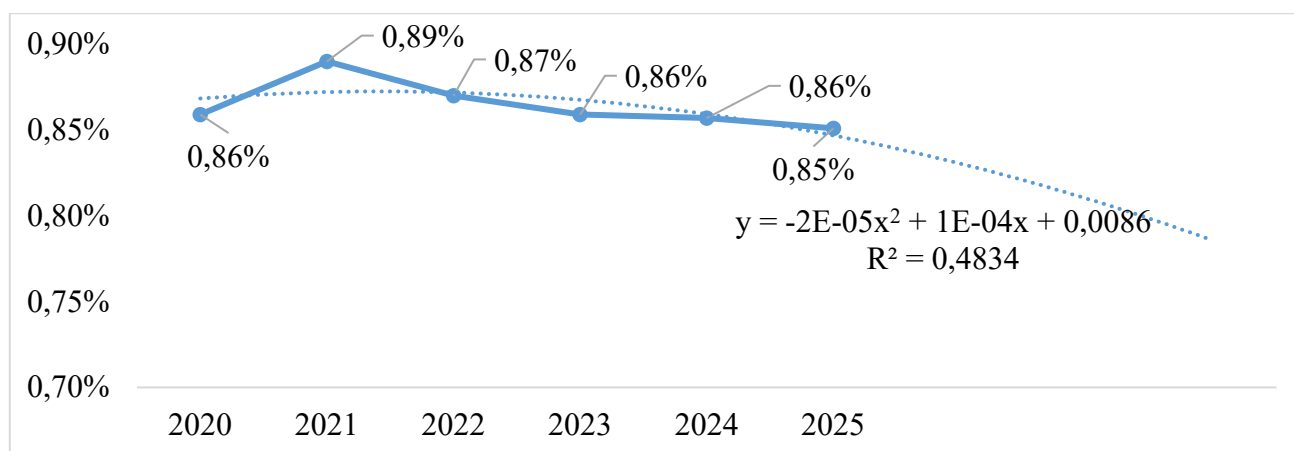

Рисунок 3.6. – Прогноз динаміки індикатора «співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань» у 2023 – 2025 рр.

Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, згідно прогнозних даних також матиме тенденцію до спадання, що є негативним для рівня фінансової безпеки банку, адже це свідчить про те що, банку не вистачає активів вже зараз для погашення зобов'язань в майбутньому, проте даний показник знаходиться в межах задовільного рівня фінансової безпеки банку [50]. Наступний прогнозований рух індикатору рівня фінансової безпеки банків представлений на рисунку 3.7.

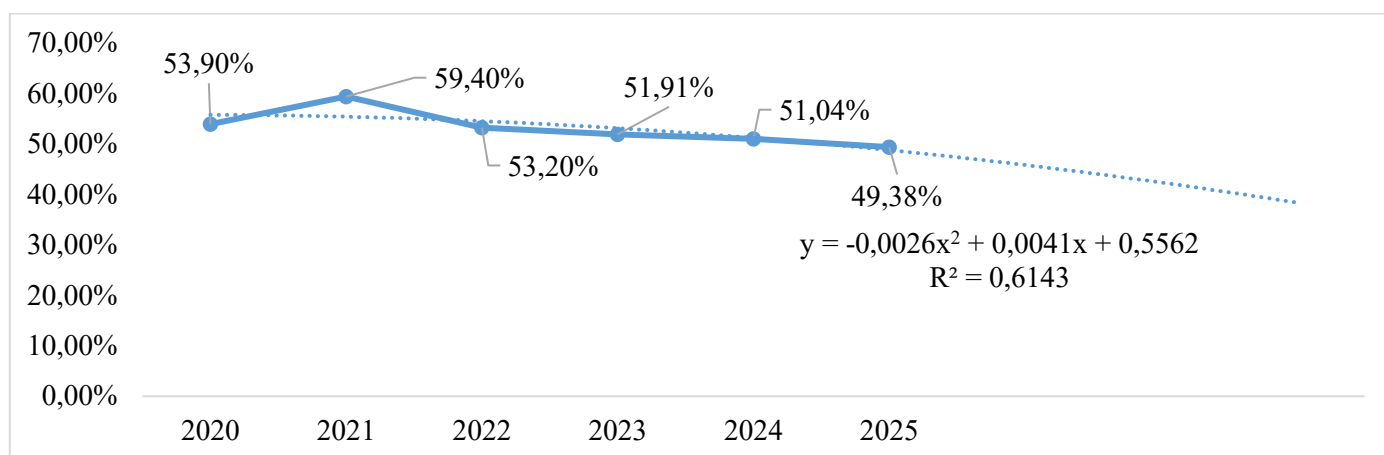

Рисунок 3.7. – Динаміка індикатора «частка активів найбільших банків у сукупних активах банківської системи» у 2023 – 2025 рр.

Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи має невелику тенденцію до спадання, показники якої згідно прогнозу з небезпечного рівня перейдуть в незадовільний, що є позитивною тенденцією та свідчить про зменшення монополізації у банківському секторі. Отже, за допомогою проведених розрахунків з прогнозом даних на майбутні періоди допоможе запобігти та навіть уникнути впливу негативних факторів внаслідок військових дій на території нашої країни та завчасно розробити план врегулювання руху тих чи інших аналізованих індикаторів. В цілому по прогнозним показникам в більшості випадків спостерігається негативна тенденція, проте саме такі дії, як аналіз та вчасна оцінку з використанням прогнозу допоможе уникнути негативних тенденцій.

3.2 Апробація прогнозної моделі оцінки фінансової безпеки АТ «Універсал банк».

Згідно аналізу у 2–му та 3–му розділах даної роботи та розробленої моделі ряду динаміки оцінки фінансової безпеки банку України за допомогою визначення із площини індикаторів нам потрібних, як зазначається у методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, проведемо аналіз оцінки фінансової безпеки АТ «Універсал банк», використовуючи наступні дані з таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Показники фінансової діяльності АТ «Універсал банк»

активи, тис грн	2020	2021	2022
1	2	3	4
грошові кошти та еквіваленти	4 157 895	6 356 498	19 723 002
кредити юридичних осіб	241 954	233 428	2 929 520
кредити фізичних осіб	16 408 875	26 064 068	17 876 206
всього активів	33 963 216	57 587 717	86 559 232

Продовження таблиці 3.3

1	2	3	4
пасиви, тис грн	2020	2021	2022
кошти банків	2 298 635	5 374 235	350 269
всього зобов'язання	31 303 662	57 587 717	86 559 232
власний капітал	2 659 554	6 724 304	9 203 800
статутний капітал	4 202 671 970	4 202 671 970	4 202 671 970
всього кредитів	16 650 829	26 297 496	20 805 726
всього доходів	270 999	792 270	923 891
всього витрат	2 495 214	4 548 539	3 905 601

Оцінку деяких показників, що наведено у даній таблиці, ми провели під час аналізу діяльності та забезпечення фінансової безпеки АТ «Універсал банк», проте слід звернути увагу на рентабельність активів. Також виросли кредити надані банком, які сягнули до позначки 29 476 917 тис грн. Оцінка фінансової безпеки банків України переконала, у нас є необхідна площа показників та значень для майбутніх розрахунків індикаторів фінансової безпеки банку, тому здійснимо вибір потрібних нам апроксимуючих (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4 – Вирівнювання прогнозних даних за аналітичними функціями.

показник	вид апроксимації	прогнозна модель	R ²
1	2	3	4
співвідношення власного капіталу до активів	поліноміальна	$y = -0,3333x^3 + 3,5x^2 - 11,167x + 26$	1
співвідношення статутного капіталу до активів	лінійна	$y = -8,6x + 76,5$	0,9816
частка депозитів фізичних осіб серед зобов'язань	поліноміальна	$y = 0,3333x^3 - 1x^2 - 3,3333x + 77$	1
співвідношення кредитів та депозитів	логарифмічна	$y = -4,382\ln(x) + 24,231$	0,724
рентабельність активів, %	степенева	$y = 0,2927x^{0,4745}$	0,709

Як бачимо, використання моделі прогнозу ряду динаміки фінансової безпеки даного банку є досить успішним, адже відслідковується адекватність рівняння, у деяких

випадках коефіцієнт апроксимації дорівнює 1, що гарантує точність використання того чи іншого рівняння. Такими є рівняння з поліноміальною апроксимуючою у прогнозі частки депозитів фізичних осіб серед зобов'язань, та у співвідношенні власного капіталу до активів банку. Отже, завдяки аналізу даних маємо наступні прогностні показники (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5 – Прогнозовані індикатори фінансової безпеки АТ «Універсал банк» на 2023 – 2025 роки.

показники	2023	2024	2025
	2	3	4
співвідношення власного капіталу до активів, %	16	16,003	13,005
співвідношення статутного капіталу до активів, %	41	33,5	24,9
частка депозитів фізичних осіб серед зобов'язань, %	69	76,99	92,99
співвідношення кредитів та депозитів, разів	0,18	0,17	0,16
рентабельність активів, %	62,00	62,82	68,50

У таблиці 3.5 можемо побачити, що суттєвих змін може зазнати частка депозитів фізичних осіб серед зобов'язань, а на спад рухатиметься показник співвідношення статутного капіталу до активів та співвідношення кредитів до депозитів. Розглянемо цю ситуацію детальніше на графіках, почнемо з майбутніх показників рентабельності банку (рисунок 3.6).

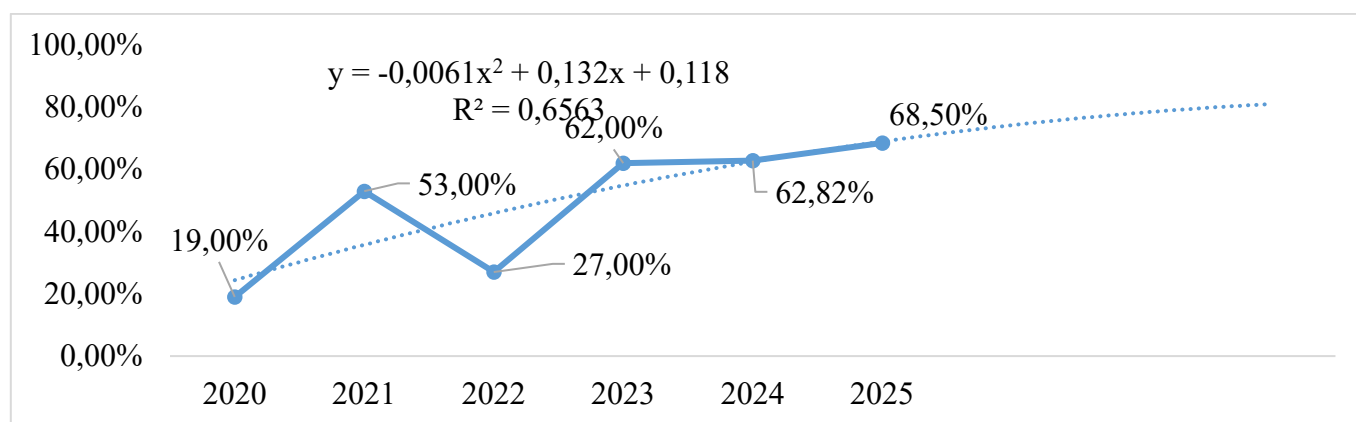

Рисунок 3.6 – Прогноз індикатора «рентабельності активів % АТ «Універсал банк» на 2023 – 2025 рр.

Дослідження довело, показник рентабельності активів стрімко зростає, що свідчить про активне залучення кредитування, що є позитивним, проте варто аби даний показник балансував із депозитами, щоб банку вистачало забезпечувати потреби в кредитуванні клієнтів і надалі.

Перейдемо до показників капіталізації, одним із яких є співвідношення власного капіталу до активів, зображеного на рисунку 3.7.

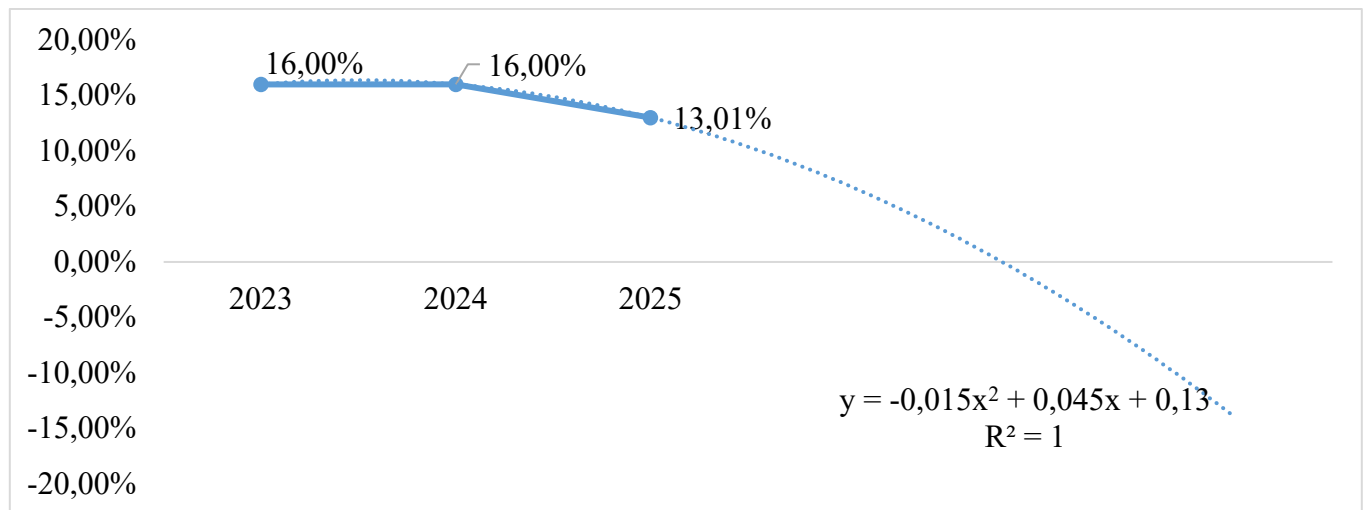

Рисунок 3.7 – Прогноз індикатора «співвідношення власного капіталу до активів» АТ «Універсал банк» на 2023–2025 рр.,%

Зазначимо, ймовірність максимально точного прогнозу даного індикатора, адже коефіцієнт апроксимації дорівнює найвищому значенню – одиниці. Згідно прогнозованих даних показник плавно спадатиме після невеличкого зростання у 2023 році, а у 2025 році показник досягне 13%, що є негативною тенденцією і певною залежністю капіталу банку від активів та вкладень користувачів. У такому випадку слід переглянути способи кредитування та види переважаючих послуг у роботі банку.

Наступним індикатором капіталізації є співвідношення саме статутного капіталу до активів (рисунок 3.8).

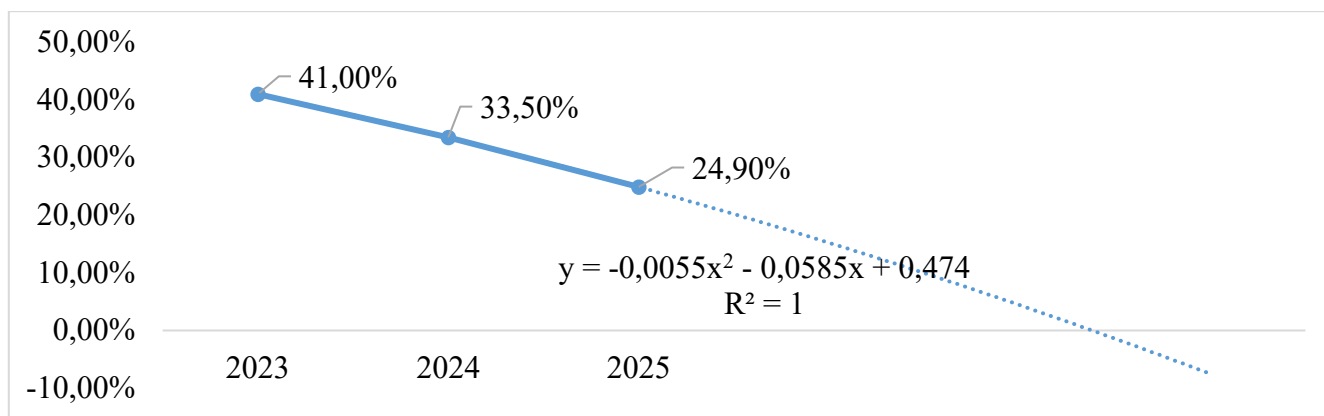

Рисунок 3.8 – Прогноз значення співвідношення статутного капіталу до активів»
 АТ «Універсал банк» у 2023–2025 рр.,%

Отже наявне спадання, що правда більш стрімкіше за скорочення попереднього показника, станом на 2026 показник буде на позначці 24,9%. Банку слід створювати умови для його зростання, адже його вартість зменшується, бо акції знецінюються, і враховуючи приналежність усіх акцій банку до держави, тенденція до спаду статутного капіталу є негативним не лише для АТ «Універсал банк», а й для банківського сектору.

Далі перейдемо до оцінки індикатора фондування банку на прикладі частки депозитів фізичних осіб серед зобов'язань банку (рисунок 3.9).

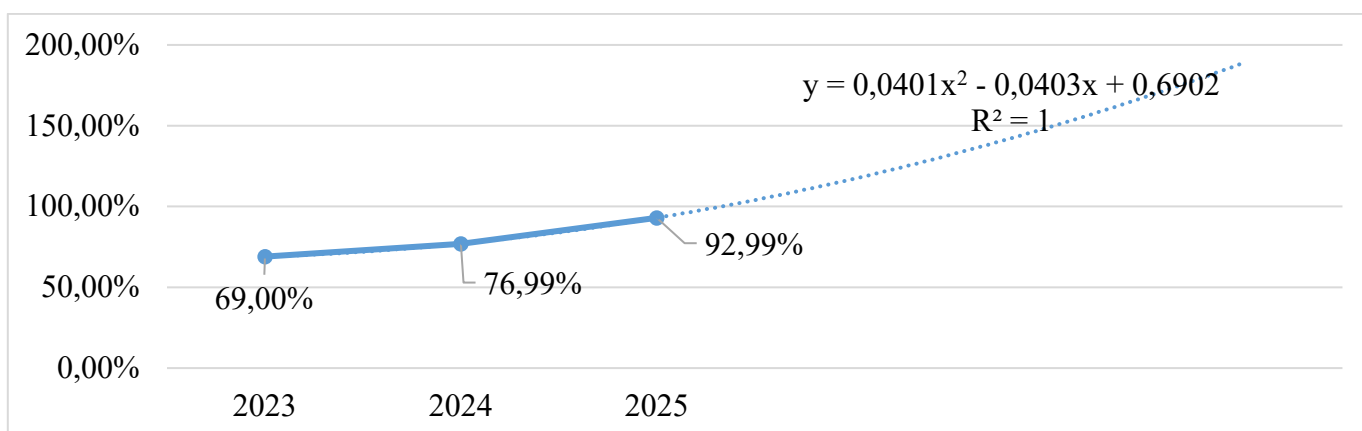

Рисунок 3.9 – Прогноз індикатора «Частка депозитів фізичних осіб серед зобов'язань» АТ «Універсал банк» на 2023 – 2025 рр.,%

Як бачимо на графіку динаміка фондування банку за рахунок коштів фізичних осіб є досить позитивною, на початку року така тенденція є поширеною серед інших банків, та варто трішки зупинитись, аби мати змогу потім ці залучені кошти повернути їх власникам.

Адже у 2025 році прогнозованою часткою депозитів фізичних осіб є 92,9%, що є доволі критичним значенням, банку варто звернути увагу на депозити юридичних осіб, щоб хоч трішки вирівняти ситуацію.

Залежність кредитів від депозитів у банку можемо розглянути на наступному графіку (рисунок 3.10)

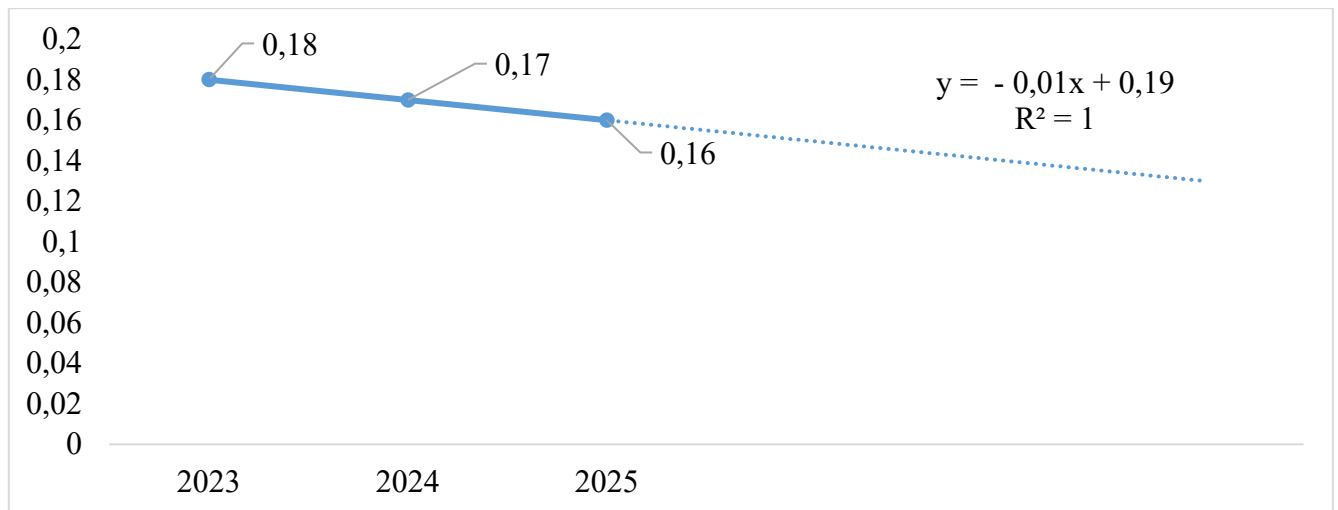

Рисунок 3.10 – Прогноз показника «співвідношення кредитів та депозитів АТ «Універсал банк» у 2023 – 2025 рр., %

Повертаючись до питання зменшення кредитів та збільшення депозитів в масштабах країни, мусимо визнати, що у 2025 році прогноз обіцяє невеликий спад даного індикатора до 16% при тому, що зараз цей показник на позначці 18%, таке помірне спадання дозволить банку все ж таки вирівняти ситуацію із фондування, та залучати клієнтів до кредитування та депозитів врівноважено.

Висновки до третього розділу

Фінансовий стан банку є непостійним і має тенденцію до зниження. У цьому контексті виникають серйозні фінансові виклики, і можлива їх подальша заглибленість, особливо за умов зростання загрози для банківської безпеки. Слід негайно розглянути можливість прийняття заходів для відновлення фінансової стійкості банку, включаючи і можливість застосування нестандартних підходів.

У випадку, коли індикатор знаходиться в середній ланці, можна вважати фінансовий стан задовільним (від слабкого до надійного). Менеджерам банку рекомендується приймати належні рішення для вирішення фінансових проблем та запобігання можливому серйозному погіршенню фінансової безпеки, залежно від того, до якої межі інтервалу ближчий інтегральний індикатор.

Показник фінансової безпеки АТ "Універсал Банк" підтверджує його низьку стійкість. У 2020 році цей показник склав низький бал, в 2021 році зріс декілька вище і залишався на одному рівні протягом 2022 року. Такий стан вимагає уважного розгляду та термінових заходів з метою вдосконалення фінансового положення банку.

У висновку аналізу даних та моделювання фінансової безпеки АТ "Універсал банк" важливо відзначити, що оцінка фінансової стійкості досягається завдяки коректному підбору рівнянь, які дозволяють оцінити загальний стан банку та передбачити можливі загрози та негативний вплив різних факторів.

Використання відповідно підготовлених рівнянь виявляється ключовим фактором у точному визначенні фінансового здоров'я банку. Цей підхід не лише дозволяє здійснювати тактичні оцінки поточного стану банку, але й використовується для стратегічного планування оцінки фінансової безпеки банку на майбутнє.

Аналіз даних виявляється особливо корисним при визначенні ризиків та можливостей. Інтеграція потрібних даних у моделі дозволяє оперативно виявляти

потенційні загрози, що дозволяє банку приймати своєчасні заходи для попередження можливих проблем.

Крім того, такий аналіз може слугувати основою для прийняття стратегічних рішень. При належній підготовці та розумінні факторів, що впливають на фінансову безпеку, банк може розробляти стратегії, спрямовані на забезпечення стійкості та ефективності на довгострокову перспективу.

Отже, використання аналітичних моделей та механізмів для оцінки фінансової безпеки банку виявляється необхідним інструментом для забезпечення стабільності та вдалих стратегічних рішень в банківській сфері.

Висновки

Фінансова безпека не є чимось відокремленим – це одна із складових економічної безпеки, яка чинить прямий вплив на усі сфери розвитку суспільства та може мати негативні наслідки для національної безпеки держави у разі порушення функціонування хоча б одного із її елементів.

Змістом фінансової безпеки банку є забезпечення якісного захисту прав та інтересів банку, підвищення ліквідності активів, зростання капіталу, повернення кредитів. А процес забезпечення фінансової безпеки банку вже є сукупністю певних заходів щодо запобігання негативного впливу на безпеку банку та уникання шкоди від зовнішніх та внутрішніх загроз, задля ефективного функціонування фінансової безпеки банку. Метою фінансової безпеки банку можна назвати забезпечення якісної конкурентоспроможності як окремого суб'єкту так і всієї банківської системи, щодо запобігання збитку чи втрати прибутку внаслідок впливу зовнішнього середовища.

За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

- досліджено сутнісні характеристики фінансової безпеки банків, що полягає в наступному: фінансова безпека банку є складовою економічної, характеризується як за кількісними так і за якісними показниками, що мають порогові значення, відповідає за забезпечення стійкості банку та за його розвиток, забезпечує фінансові інтереси клієнтів та самого банку;

- обґрунтовано методичні підходи щодо оцінки фінансової безпеки банків, які поділяються на такі групи як: методи за визначенням коефіцієнтів і індикаторів, методи економічних нормативів, методи експертних оцінок, математичні методи і моделі, та підхід з оцінки банківських ризиків, а процес оцінки відбувається у п'ять етапів, починаючи з формування множини потрібних нам індикаторів, закінчуючи розрахунком інтегрального індексу для оцінки рівня фінансової безпеки банків;

– проведено перевірку загального стану фінансової безпеки банків України з 2021 по 2023, та охарактеризовано його як незадовільний, адже було визначено, що за 2021-2023 роки всі показники перебували або в незадовільному стані або мали негативну тенденцію на своїх графіках, як от зростання заборгованості по довгостроковим кредитам, що викликане збільшенням обсягів непрацюючих кредитів; зростання частки іноземного капіталу в статутному капіталі банків, який набув значення 33,4% станом на липень місяць 2023 року, сягнувши незадовільного значення; спостерігалась нестабільна динаміка показника рентабельності активів, значення якого перевищило позначку оптимального значення у 2,3 рази у 2021 році та у липні цього року показник стрімко впав до найнижчого свого показника небезпечного значення 0,29%, що матиме негативні наслідки вже у наступних періодах; єдиним показником який впродовж всього періоду перебував в межах задовільного значення – це показник співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, що наближався до оптимального значення протягом 2021 року і пішов на спад вже у 2022 році;

– проаналізовано вплив факторів на фінансову безпеку банків, що чинили негативний вплив протягом останніх п'яти років та визначено основними карантинні обмеження та військовий стан, які призвели до економічної кризи, що простежується у динаміці чистих гривневих кредитах фізичним особам, зростанні частки NPL в першому кварталі 2022 року;

– проведено перевірку діяльності та рівня забезпечення фінансової безпеки АТ «Універсал банк», за результатами якого банк охарактеризовано фінансово стійким до кризових явищ, фактори впливу розглянуті на прикладі банків України також мали суттєвий вплив на показники фінансової безпеки аналізованого банку, так як у серпні 2022 року показник загальної величини грошових коштів АТ «Універсал банк» суттєво зменшився через війну в країні, а саме на 4727,9 млн. грн; суттєві зміни в серпні 2022 року простежувались у кількості кредитів фізичних осіб, що зменшились на 3,9%;

– сформовано на основі власного дослідження концепцію щодо вдосконалення

оцінки фінансової безпеки банків, та за результатами її реалізації досягнена її мета, а саме формування єдиного комплексного підходу оцінки фінансової безпеки банків на основі досліджуваних методів та моделей;

– здійснено апробацію прогнозної моделі ряду динаміки показників фінансової безпеки АТ «Універсал банк», що показало досить успішний результат, адже при виборі потрібних апроксимуючих коефіцієнт дорівнює 1, що гарантує точність використання того чи іншого рівняння, такими є рівняння з поліноміальною апроксимуючою у прогнозі частки депозитів фізичних осіб серед зобов'язань, та у співвідношенні власного капіталу до активів банку, також було надано рекомендації, щодо впровадження такої методики оцінки задля підвищення рівня фінансової безпеки банку.

Список використаних джерел

1 Закон України про банки і банківську діяльність. Закон України. Поточна редакція від 01.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 09.10.2023).

2 Закон України про національну безпеку України. Закон України. Поточна редакція від 15.06.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246919#Text> (дата звернення: 09.12.2023).

3 Лиса О.В. Фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13258/1/10.pdf> (дата звернення 09.10.2023).

4 Правдюк Н.Л. Управління фінансовою безпекою підприємств: обліково–аналітичний аспект. URL: <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/22661.pdf> (дата звернення: 09.11.2023).

5 Горалько О.В. Фінансова безпека банків у системі забезпечення фінансової безпеки держави URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1583/1/%D0-%93%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BE.pdf> (дата звернення: 09.10.2023).

6 Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: наук. моногр. URL: <https://nam.kyiv.ua/files/publications/978-966-8406-52-2-monog.pdf> (дата звернення: 09.10.2023).

7 Єрмошенко М.М. Шляхи взаємного впливу фінансової безпеки держави і підприємства URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/60393/4-/Yermoshenko_financial_security1.pdf (дата звернення: 09.10.2023)

8 Болгар Т.М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 / Т. М. Болгар. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 22 с

9 Гавловська Н.І., Рудніченко Є.М. Економічна безпека банку: теоретичний базис і системний підхід. *Бізнес інформ* № 7 2017 URL http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=binf_2017_7_37 (дата звернення: 09.10.2023).

10 Барилюк М.Р. Теоретичні аспекти визначення сутності поняття «фінансова безпека комерційного банку» / Барилюк М.Р. // *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 15. С. 176–181.

11 Барановський О.І. Специфіка фінансової безпеки в банківській сфері Вісник Національного банку України. 2014. №9. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vnbu_2014_9_15 (дата звернення: 09.10.2023).

12 Васильчишин О.Б. Фінансова безпека банківської системи України: філософські детермінанти: Тернопіль, 2017. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/29698> (дата звернення: 09.10.2023).

13 Добринь С.В. Аналіз впливу факторів фінансової безпеки на фінансову стійкість банків. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29. С. 92–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vetp_2010_29_22 (дата звернення: 09.10.2023).

14 Шупрудько Н.В. Принципи безпеки фінансових установ в Україні. Проблеми системного підходу в економіці. № 1(81), 2021 URL: http://psaejrn1.nau.in.ua-/journal/1_81_2021_ukr/18.pdf (дата звернення: 09.10.2023).

15 Побережний С.М. Фінансова безпека банківської діяльності: навч. посібн. / С.М. Побережний, О.Л. Пластун, Т.М. Болгар. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 112с.

16 Барилюк М.Р. Аналіз чинників впливу на забезпечення фінансової безпеки комерційного банку. *Фінансовий Простір*. № 1 (25) 2017 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=

&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Vonu_econ_2016_21_11_15 (дата звернення: 09.10.2023).

17 Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки. URL: <https://www.nam.kiev.ua/files/publications/978-966-8406-52-2-monog.pdf> (дата звернення: 09.10.2023).

18 Закон України про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Постанова НБУ. Поточна редакція від 13.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text> (дата звернення: 09.10.2023).

19 Закон України про затвердження Положення про організацію та проведення інспекційних перевірок. Постанова НБУ. Поточна редакція від 23.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-01#Text> (дата звернення: 09.10.2023).

20 Дмитров С.П. Управління фінансовою безпекою комерційного банку. *Фінансовий простір*, 2012, 2 (6): 11–15 URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2021&abstract=2021_1_0_243_251&lang=ua (дата звернення: 09.10.2023).

21 Загарій В.П. Монетарні важелі досягнення фінансової безпеки: досвід розвинених країн. *Бізнесінформ*. 2014. №4. URL: <https://vsau.org/assets/images/content/studenty/vubirkovi-duc/6-Finansova-bezpeka.pdf> (дата звернення: 09.10.2023).

22 Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (Методологія оцінки та механізми забезпечення). Київ. 2014 URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=-1&z=8059> (дата звернення: 09.10.2023).

23 Акімова Л.М. Методичні основи використання фінансових методів і важелів у системі фінансової безпеки банківських та фінансових установ. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/11457/1/06-03-211.pdf> (дата звернення: 09.10.2023).

24 Барановський, Олександр Іванович. "Банківська безпека: проблема виміру." *Економіка і прогнозування* (2006) URL: http://eip.org.ua/docs/EP_06_1_07_uk.pdf (дата звернення: 09.11.2023).

25 Семенюк Ю.Д. Модель оцінки фінансової безпеки банку. 2021. URL:

<https://jarch.donnu.edu.ua/article/view/13258/13162> (дата звернення: 09.10.2023)

26 Izadikhah M. (2021). Financial Assessment of Banks and Financial Institutes in Stock Exchange by Means of an Enhanced Two stage DEA Model. *Advances in Mathematical Finance and Applications* 6 (2), 207–232. available at: https://amfa.arak.iau.ir/article_678749-.html (дата звернення: 09.11.2023).

27 Розробка методичного підходу до оцінювання інтегрального рівня фінансової безпеки комерційних банків із урахуванням вартісно грошової складової URL: <http://global-national.in.ua/archive/13-2016/100.pdf> (дата звернення: 09.10.2023).

28 Методологія забезпечення стратегічної фінансової безпеки комерційних банків, URL: <https://theses.oa.edu.ua/DATA/292/Гриценко%20О.О.%20Фінансова%20безпека%20комерційних%20банків%28PDF%29.pdf> (дата звернення: 09.10.2023).

29 Франчук В.І., Мельник С.І Науково-методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки комерційного банку. *Науковий вісник*. 2012. №1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgibin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvldu_e_2012_1_7 (дата звернення: 09.10.2023).

30 Фінансова безпека підприємств і банківських установ. URL: <https://pravo.studio-/finansov-osnovyi/finansova-bezpeka-pidpriemstv-bankivskih.html> (дата звернення: 09.10.2023).

31 Filatov V. A new financial stress index for Ukraine. Working Papers, HEIDWP15-2020. Switzerland: Graduate Institute of International and Development Studies. 2020. P.22. available at: http://repec.graduateinstitute.ch/pdfs/Working_papers/HEIDWP15-2020.pdf (дата звернення: 09.11.2023).

32 Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Поточна редакція від 29.10.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada->

/show/v1277731-13/conv#n9 (дата звернення: 09.10.2023).

33 Економічна статистика. Державні фінанси, податки та публічний сектор URL: https://ukrstat.gov.ua/metod_polog/menu/menu_/2_dfp_ps.htm(дата звернення: 09.10.2023).

34 Звіт про фінансову стабільність за червень 2022 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H1.pdf?v=4 (дата звернення: 09.10.2023).

35 Шелеметьєва Т.В., Трохимець О.І. Оцінка рівня фінансової безпеки комерційного банку з використанням кількісного методу. *Економіка та підприємництво* 2020р., № 6 URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2020/6_2020/28.pdf (дата звернення: 09.10.2023).

36 Банківський нагляд. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/about#section-1> (дата звернення: 09.10.2023).

37 Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 09.10.2023).

38 Ситник Р.Д., Туріщева М.Б. Фактори, що визначають фінансову безпеку банку: *Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства* URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/29.pdf> (дата звернення: 09.10.2023)

39 Teresienė D., Keliuotytė-Staniulėnienė G., & Kanapickienė R. (2021). Sustainable economic growth support through credit transmission channel and financial stability: in the context of the COVID-19 pandemic. *Sustainability*, 13(5), 2692. available at: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/5/2692> (дата звернення: 09.11.2023).

40 Євченко Н. Г. Вплив податкових ризиків на фінансову безпеку банку / Євченко Н. Г., Криклій О. А. // *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*: зб. наук. пр. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. Вип. 25. – С. 45–52.

41 Рівень непрацюючих кредитів (NPL). Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl> (дата звернення: 09.10.2023).

42 Національний банк оновив перелік системно важливих банків. URL:

<https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-onoviv-perelik-sistemno-vajlivih-bankiv-10928> (дата звернення: 09.12.2023).

43 Єпіфанов А.О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Єпіфанова А.О.: Єпіфанов А.О., Пластун О.Л., Домбровський В.С. та ін.. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с. (дата звернення: 09.10.2023).

44 Закон України «Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків» від 28.12.2014 № 78–VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 6. Ст. 41, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/78-19#Text> (дата звернення: 09.10.2023).

45 Осадча С.С. Емпіричне дослідження фінансової безпеки банку. 2018. №7 URL: https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/MV_7_2017.pdf (дата звернення: 09.10.2023).

46 Рудько В.О. (2021). Формування механізму забезпечення фінансової безпеки банків в Україні (за офіційними статистичними URL:<http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/10182> (дата звернення: 09.10.2023).

47 Лісняк А.Є. Теоретичні підходи до визначення сутності фінансової безпеки банку / Лісняк А.Є. // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. Вип. 2. С. 118–122. (дата звернення: 09.10.2023).

48 Постанова Національного банку України «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України» від 24 лютого 2022 року № 22, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0199500-22#Text> (дата звернення: 09.10.2023).

49 Gourdel R., Monasterolo I., Dunz N., Mazzocchetti A., & Parisi L. (2021). Assessing the double materiality of climate risks in the EU economy and banking sector. Available at SSRN 3939895. available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?-abstract_id=3939895 (дата звернення: 17.11.2023).

50 Розробка методичного підходу до оцінювання інтегрального рівня фінансової

безпеки комерційних банків із урахуванням вартісно грошової складової URL: https://radaecon.kname.edu.ua/images/Dis/diser_Rodchenko_3.pdf (дата звернення: 09.10.2023).

51 Дубровін О.В. Забезпечення фінансової безпеки у банківському секторі : дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.08 „Гроші, фінанси і кредит”: зах. 14.09.2020 / Дубровін О.В.; Ун-т банківської справи. – Львів, 2020. – 254 с.

52 Ніколаєнко Ю.В. Фінансова безпека у забезпеченні стабільності функціонування банківського сектору : дис. докт. екон. наук : 08.00.08. «Гроші, фінанси і кредит» / Ніколаєнко Ю.В. – Чернігів, 2017.—423 с.

53 Вовк В.Я. Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку / Вовк В.Я. // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 200–204.

54 Хитрін О.І. Фінансова безпека комерційних банків / Хитрін О.І. // *Фінанси України*. 2004. № 11. С. 118–124.

55 Голобородько Ю.О. Теоретичні підходи до розкриття суті та складових фінансової безпеки банківських установ / Голобородько Ю.О. // *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.12. – С. 194-198.

56 Костюченко О.Є. Забезпечення фінансової безпеки банківської системи як складова фінансової безпеки держави / Костюченко О.Є., Паталах В.І. // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2014. Вип. 7(5). С. 24–27.

57 Крупка І.М. Фінансово-економічна безпека банківської системи України та перспективи розвитку національної економіки / Крупка І.М.// *Бізнес Інформ*. 2012. № 6. С. 168–175.

58 Кириченко О. А. Вплив зовнішніх боргів на економічну безпеку українських банків / Кириченко О.А., Кудрицький В.Д.// *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 1. С.160–169.

59 Якуб'як І. М. Сучасні загрози фінансової безпеки комерційних банків України

та методи їх управління / Якуб'як І.М. // *Науковий огляд*. 2014. № 6. С. 126–132.

60 Вовченко Р.С. Підходи до розкриття сутності фінансової безпеки банківського сектору національної економіки / Вовченко Р.С. // *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2015. Вип. 2. С. 51–59.

61 Дмитрова О.С. Класифікація загроз та ризиків економічної безпеки / Дмитрова О.С. // *Ефективна економіка*. 2015. № 11. С. 124–132.

62 Перехрест Л.М. Вплив ризиків та загроз на фінансову безпеку банків / Перехрест Л.М. // *Соц. екон. пробл. сучас. періоду України*. 2008. Вип. 1. С. 271–279.

63 Волкова Н.І., Панченко А. В., Вибір методів оцінювання фінансової безпеки банків та прогнозування індикаторів, URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view-/763> (дата звернення: 09.12.2023).

64 Закон України від 07.12.2000 № 2121–III "Про банки і банківську діяльність"/ Стаття 4. Банківська система України / згідно із законом України від 16.11.2006 р. N 358–V).

65 Банківський нагляд. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/about#section-1> (дата звернення: 25.12.2023).

66 EFG GROUP. URL: <http://www.efggroup.com> (дата звернення: 09.12.2023).

67 Статут ПАТ Універсал Банк / <https://www.universalbank.com.ua/storage/app/uploads/public/58a/edb/5d9/58aedb5d995c9257410915.pdf> (дата звернення: 09.12.2023).

68 Опис бізнесу АТ «Універсал банк». URL: <https://smida.gov.ua> (дата звернення: 09.12.2023).

69 Дельта Банк купує українську "дочку" Universal Bank. URL: <https://na.korrespondent.net/business/financial> (дата звернення: 09.12.2023).

70 Грекам відкрили двері на вихід. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/389927/grekam-vidkryly-dveri-na-vyhid> (дата звернення: 09.12.2023).

71 Група «ТАС» придбала ПАТ «УНІВЕРСАЛ БАНК». URL: <http://www.tas.ua/ua/pressroom/news/1187> (дата звернення: 09.12.2023).

72 Колишні менеджери Приват Банку та банка Тігіпко запускають повністю новий мобільний інтернет банк в Україні. URL: <https://biz.nv.ua/finance/eks-menedzhery-privatbanka-i-bank-tigipko-zapuskajut-pervyj-v-ukraine-polnostju-mobilnyj-bank1540152> (дата звернення: 09.12.2023).

73 Про банк. URL: <https://www.monobank.ua/about> (дата звернення: 09.12.2023).

74 Національний банк України. Огляд банківського сектору. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-08.pdf?v=4 (дата звернення: 22.12.2023)

75 NPL Усього 2023 рік URL: https://bank.gov.ua/files/stat/NPL_AO_2023-11-01.xlsx

76 Доходи і витрати банків України URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Inc_Exp_Banks_2023-12-01_eng.xlsx

77 Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13/conv#n9> (дата звернення: 27.11.2023).

АКТ

перевірки кваліфікаційної роботи магістра на наявність ознак академічного плагіату.

Відповідно до даних сервісу Strikeplagiarism кваліфікаційна робота «**Фінансова безпека банку**», автора: Погорелова М.В. містить 31,27 % запозичень. Ознаки академічного плагіату – відсутні.

Перевірку виконала доцент кафедри Фінанси, облік і аудит Вікторія Орлова

31.12.2023 р.